BANI PENTRU MARIA
Bajre HTHH PacnyraH
flEHbrH *JXJ – lfl* MAPHH
NOBECTH, „MOJIOMH rbAPAHA”, 1980
Toate drepturile asupra acestei versiuni sunt rezervate Editurii „Facla”.
VALENTIN RASPUTIN
BANI
PENTRU
MARIA
Traducere de
ŞERBAN VELESCU

EDITURA FACLA Timişoara, 1983

Kuzma se trezi, fiindcă o maşină, la cotitură, îndreptase farurile spre geamuri, luminând puternic camera.

Legănându-se, lumina farurilor pipăi tavanul, coborî pe pereţi, o luă la dreapta şi dispăru. După un minut, zgomotul maşinii se stinse şi el, iar liniştea şi întunericul se înstăpâniră din nou.

Kuzma se scula şi îşi aprinse o ţigară. Se aşeză pe un taburet lângă fereastră şi începu să privească în stradă, pufăind din ţigară, de parcă ar fi semnalizat cuiva. Întinzându-se, îşi văzu în geam faţa care, în ultimele zile, se scofâlcise, dar imaginea asta pieri numaidecât şi nu mai rămase nimic decât întunericul adânc, fără sfârşit, nicio luminiţă, niciun zgomot. Kuzma se gândi la zăpadă: pesemne că spre dimineaţă o să înceapă să ningă şi o să ningă întruna, din belşug!

Apoi se culcă din nou lângă Maria şi adormi. Visă că merge cu maşina aceea, care-l trezise. Farurile nu luminează, şi maşina merge într-un întuneric deplin. Apoi

se aprind deodată, luminând o casă lângă care maşina opreşte. Kuzma iese din cabină şi bate în geam:

— Ce vreţi? îl întreabă cineva dinăuntru.

— Bani pentru Maria, răspunde el.

Îi aduc bani şi maşina merge mai departe, tot în beznă. Dar de îndată ce dă peste o casă unde sunt bani, un dispozitiv necunoscut lui intră în funcţiune şi farurile se aprind. Kuzma bate iarăşi în geam şi este întrebat din nou:

— Ce vreţi?

— Bani pentru Maria.

Se trezeşte pentru a doua oară.

E întuneric. E încă noapte şi, de jur-împrejur, ca şi până acum, nu se vede nicio luminiţă, nu se aude niciun zgomot, iar în întunericul şi în tăcerea asta pare de necrezut că nu se întâmplă nimic, că la ora cuvenită se vor arăta zorile şi va fi dimineaţă.

Kuzma stă culcat şi se gândeşte; somnul i-a pierit. De undeva de sus, ca o ploaie neaşteptată, cad asupră-i ţiuiturile unui avion cu reacţie, care se sting îndată, îndepărtându-se după avion. E din nou linişte, dar acum ea îi pare înşelătoare, ca şi cum ceva – ceva ar trebui să se întâmple fără întârziere. Şi sentimentul acesta de nelinişte nu-i trece curând.

Kuzma se gândeşte: să se ducă sau nu? La asta s-a gândit şi ieri şi alaltăieri, însă atunci mai avea vreme de gândire şi putea să nu hotărască nimic definitiv, iar acum nu mai are. Dacă mâine dimineaţă nu pleacă, o să fie prea târziu. Acum trebuie să-şi răspundă: da sau nu? Fireşte, trebuie să plece. Să plece. Destul s-a chinuit. Aici nu mai are cui să ceară. Dimineaţa o să se trezească şi o să plece numaidecât la autobuz. Închide ochii – acum poate să doarmă. Să doarmă, să doarmă, să doarmă… Kuzma se străduieşte să se învăluie cu somnul ca într-o plapumă, să se vâre cu cap cu tot în el, însă nu izbuteşte. I se pare că doarme lângă un foc: când se întoarce pe o parte, îi

îngheaţă cealaltă. Doarme şi nu doarme, visează din nou maşina aceea, dar înţelege că nu-i deloc greu să deschidă acum ochii şi să se trezească definitiv. Se întoarce pe partea cealaltă, e încă întuneric, o noapte pe care n-o îmblânzeşti în niciun fel.

E dimineaţă. Kuzma se scoală şi priveşte pe fereastră: n-a nins, dar vremea-i posomorâtă şi în orice clipă poate să ningă. Zorile tulburi şi reci se revarsă anevoie, parcă istovite. Un câine cu capul plecat trece în fugă şi coteşte într-o ulicioară. Nu se văd oameni. Dinspre nord, o rafală de vânt izbeşte deodată în perete, apoi încetează. După o clipă, altă rafală, apoi alta.

Kuzma se duce la bucătărie şi-i spune Mariei, care-şi face de lucru lângă sobă:

— Pregăteşte-mi şi mie ceva de drum, plec.

— La oraş? întreabă ea cu atenţia încordată.

— La oraş.

Maria îşi şterge mâinile cu şorţul şi se aşază pe scaun în faţa sobei, mijindu-şi ochii din cauza căldurii care-i cuprinde faţa.

— N-o să-ţi dea, spune.

— Nu ştii unde-i plicul cu adresa? întreabă Kuzma.

— Pe undeva prin camera mare, dac-o mai fi.

Copiii dorm. Kuzma găseşte plicul şi se întoarce în bucătărie.

— L-ai găsit?

— L-am găsit.

— N-o să-ţi dea, repetă Maria.

Kuzma se aşază la masă şi mănâncă în tăcere. Nici el nu ştie dacă o să-i dea sau nu. În bucătărie se face cald. Pisica i se freacă de picior, dar Kuzma o alungă.

— Te mai întorci? întreabă Maria.

El dă de-o parte farfuria din faţă şi se gândeşte. Pisica, arcuindu-şi spinarea, îşi ascute ghearele într-un colţ, apoi vine iarăşi la Kuzma şi i se freacă de picioare. El

se scoală şi, fără o vorbă, negăsind ce să spună la despărţire, se îndreaptă spre uşă.

Se îmbracă şi o aude pe Maria plângând. E timpul să plece, autobuzul porneşte devreme. Iar Maria n-are decât să plângă, dacă altfel nu poate.

Afară e vânt, totul se leagănă, vuieşte, răsună. Vântul izbeşte autobuzul frontal şi pătrunde înăuntru prin interstiţiile ferestrelor. Autobuzul se întoarce lateral pe direcţia vântului şi geamurile încep numaidecât să zăngăne, lovite de frunzele răscolite de pe jos şi de pietricele invizibile, mărunte ca nisipul. E frig. Se vede că vântul ăsta o să aducă geruri, zăpadă, că până la sosirea iernii nu mai e mult, e sfârşitul lui octombrie.

Kuzma stă pe ultimul scaun, lângă geam. În autobuz nu-i multă lume, sunt locuri libere şi în faţă, dar n-are chef să se scoale şi să se mute. S-a zgribulit şi priveşte posomorât pe geam. Acolo, afară, cale de vreo douăzeci de kilometri, acelaşi lucru: vânt, vânt şi iar vânt, vânt în pădure, vânt pe câmpie, vânt în sat.

Oamenii din autobuz tac; timpul neprielnic îi face posaci şi taciturni. Iar dacă cineva rosteşte un cuvânt, îl spune eu jumătate de voce, de nu-l înţelegi. N-ai chef nici măcar să gândeşti. Toţi stau şi se ţin de spătarele scaunelor din faţă, iar când autobuzul îi zgâlţâie, se instalează mai comod; oamenii sunt preocupaţi numai de faptul că merg.

La un urcuş, Kuzma încearcă să deosebească vuietul vântului de cel al motorului, dar ele s-au contopit într-unul singur, sunt doar un vuiet şi atât. Îndată după urcuş se iveşte un sat. Autobuzul opreşte lângă birourile colhozului, însă nu-i niciun pasager aici, nu urcă nimeni. Pe geam, Kuzma vede o uliţă lungă, pustie, pe care suflă vântul ca printr-o ţeavă.

Autobuzul se urneşte din nou. Şoferul, un bărbat încă tânăr, priveşte peste umăr spre pasageri şi bagă mâna în

buzunar după o ţigară. Kuzma îşi dă brusc seama bucuros că uitase cu totul de ţigări. Peste un minut, prin autobuz pluteşte un fum albastru, flocos.

Din nou un sat. Şoferul opreşte autobuzul lângă o cantină şi se ridică.

— Facem pauză, spune el. Cine vrea să ia micul dejun, să coboare, că mai avem de mers nu glumă.

Lui Kuzma nu-i e foame şi iese ca să se mai dezmorţească. Alături de cantină e un magazin, exact la fel ca cel de la ei din sat. Kuzma urcă în pridvorul înalt şi deschide uşa. Totul e la fel ca la ei: într-o parte produsele alimentare, în cealaltă – cele industriale. La tejghea flecăresc trei femei, iar vânzătoarea, cu mâinile încrucişate pe piept, le ascultă cu un aer leneş. E mai tânără decât Maria şi se vede că la ea toate merg bine: e liniştită.

Kuzma se îndreaptă spre soba încălzită şi întinde mâinile deasupra ei. De aici o să poată vedea când iese şoferul de la cantină şi o să reuşească să ajungă la timp la autobuz. Vântul loveşte cu putere în oblon, vânzătoarea şi femeile se întorc şi se uită la Kuzma. El ar vrea să meargă la vânzătoare şi să-i spună că magazinul de la ei din sat e exact la fel cu ăsta, şi că Maria a stat la tejghea un an şi jumătate. Dar nu se clinteşte. Vântul izbeşte din nou oblonul, iar femeile se întorc iarăşi şi-l privesc pe Kuzma.

Kuzma ştie bine că vântul s-a iscat abia astăzi şi că azi-noapte, când s-a trezit, era linişte, totuşi nu ¡poate scăpa de senzaţia că, în toate zilele astea, vântul bate de mult.

Acum cinci zile a venit un bărbat de vreo patruzeci de ani sau un pic mai în vârstă, după înfăţişare nici orăşean, nici ţăran, îmbrăcat într-un impermeabil de culoare deschisă, cu cizme din pânză cauciucată şi cu şapcă. Maria nu era acasă. Bărbatul a poruncit ca mâine să nu deschidă magazinul, fiindcă venise să facă inventarul.

A doua zi a început revizia. La prânz, când Kuzma a

aruncat o privire în magazin, înăuntru era mare harababură. Maria şi revizorul îngrămădiseră pe tejghea toate borcanele, cutiile şi pachetele, le numărau de câte zece ori şi socoteau preţul, aduseseră din depozit cântarul mare şi puseseră pe el sacii cu zahăr, sare şi griş, adunau cu cuţitul untul de pe hârtia de ambalaj, ciocneau sticlele goale pe care le mutau dintr-un colţ în altul, scobeau din ladă resturi de bomboane lipite. Revizorul, cu creionul după ureche, alerga sprinten printre munţii de borcane şi cutii, le număra cu glas tare, aproape fără să se mai uite la ele, muţind dintr-o parte într-alta, cu aproape toate cele cinci degete ale mâinii, bilele abacului, rostea nişte cifre şi, ca să le scrie, scutura din cap şi lăsa creionul să-i cadă cu dibăcie în mână. Se vedea că-şi cunoaşte meseria.

Maria se întorsese acasă târziu şi părea istovită.

— Ei, cum merge treaba? întrebă grijuliu Kuzma!

— Deocamdată nicicum. Au mai rămas pe mâine articolele industriale. Mâine o să se aleagă într-un fel.

Apoi începu să strige la copiii care făcuseră o boroboaţă şi, îndată după aceea, se culcă. Kuzma ieşi în uliţă. Undeva pârleau un porc tăiat, şi un miros pătrunzător şi plăcut se răspândise prin tot satul. Secerişul se încheiase, oamenii culeseseră cartofii, iar acum se pregăteau de sărbători, aşteptau iarna. Timpul fierbinte al frământărilor rămăsese în urmă, acum sosise vremea aceea dintre anotimpuri, când poţi să te plimbi, să caşti gura, să meditezi. Deocamdată mai e linişte, dar peste o săptămână în sat o să înceapă veselia, oamenii o să-şi aducă aminte de toate sărbătorile vechi şi noi, o să meargă îmbrăţişându-se din casă în casă, strigând, cântând, o să-şi amintească iarăşi de război, iar la masă o să-şi ierte unul altuia jignirile.

Kuzma se întoarse acasă, le spuse copiilor să nu mai zăbovească mult şi se culcă. Maria dormea şi nici măcar respiraţia nu i se auzea. Kuzma aţipise, însă copiii începură

să ţipe în camera lor şi trebui să se scoale ea să-i potolească. Se făcu linişte. Apoi câinii începură să latre la cineva pe uliţă, dar tăcură numaidecât.

Dimineaţa, când Kuzma se trezi, Maria nu mai era acasă. El îşi luă micul dejun şi plecă pentru toată ziua la brigada a doua: preşedintele îl rugase încă de ieri să vadă cum stau lucrurile pe-acolo cu depozitul de legume şi de ce materiale au nevoie pentru reparaţii. De povestea cu revizia Kuzma uitase cu totul şi îşi aminti de ea abia când se îndreptă spre casă. În pridvor stătea Vitka, cel mai mare dintre copii, care-l văzu pe taică-său şi o zbughi în casă. „Ce-o fi cu el?” se întrebă Kuzma cu o presimţire rea, şi grăbi pasul.

Îl aşteptau. Maria, cu ochii plânşi, stătea la masă. Revizorul, care se instalase pe un taburet lângă uşă, îl salută pe Kuzma cu un aer zăpăcit şi vinovat. Copiii, toţi patru, se aşezaseră lângă soba rusească, într-o ordine riguroasă, după înălţime. Kuzma înţelese totul. Fără să întrebe nimic, îşi scoase cizmele murdare şi, desculţ, trecu în cameră după papuci. Nu erau acolo. Se întoarse, căută lângă uşă, nu-i găsi şi-i întrebă pe copii:

— N-aţi văzut papucii mei?

Maria, nemaiputându-se stăpâni, începu să plângă şi fugi în cameră. Fără să se arate mirat, Kuzma o urmări cu o privire rece şi începu să strige la copii:

— Îmi găsiţi papucii azi sau nu?

Îi privi cum, fără să se despartă unul de altul, de parcă erau legaţi, se ciocnesc prin colţurile încăperii, se bagă pe sub paturi, lipăind cu paşi mărunţi din cameră în cameră, şi se fâstâci tot mai mult, neştiind ce să facă, ce să spună.

În sfârşit, papucii fură găsiţi. Kuzma îşi vârî în ei picioarele goale şi se îndreptă spre Maria. Ea stătea pe pat, acoperindu-şi faţa cu mâinile, şi plângea cu sughiţuri. Kuzma îi întoarse fata spre el şi întrebă:

— Cât?!

— O-o mie.

— Cum, bani noi?

Maria nu răspunse. Întorcându-se spre perete, îşi acoperi din nou faţa cu mâinile şi începu să plângă în hohote. Privind-o cum îi zvâcneşte corpul, Kuzma pierdu brusc, pentru o clipă, legătura cu ceea ce se întâmpla, atât de neaşteptat şi de cumplit era totul. Apoi se trezi ca din somn, se îndreptă spre revizor şi-i făcu semn să ia loc la masă. Revizorul se aşeză, ascultător. Kuzma luă o ţigară şi o aprinse grăbit. Mai întâi trebuia să-şi vină în fire. Pufăi trăgând fumul în piept lacom, de parcă ar fi băut apă. În camera copiilor o voce stridentă izbucni deodată din aparatul de radio, iar Kuzma tresări.

— Închideţi-l!

Copiii se smulseră de lângă sobă fără să schimbe ordinea în care se aşezaseră, lipăiră unul după altul în cameră şi vocea tăcu. Când Kuzma ridică iarăşi capul, stăteau din nou lângă sobă, gata să-i îndeplinească orice poruncă. Mânia îl părăsi treptat şi lui Kuzma i se făcu milă de ei. Nu erau vinovaţi de nimic. Îi zise revizorului:

— Să-ţi spun cinstit: n-am luat niciun sfanţ de acolo. Îţi spun asta special de faţă cu copiii, fiindcă n-o să mint când sunt şi ei. Vezi şi dumneata că trăim modest, dar de bani străini n-avem nevoie.

Revizorul tăcea.

— Spune-mi, de unde atâţia bani? Sunt o mie, nu?

— O mie, confirmă revizorul.

— Bani noi?

— Acum nu se mai socoteşte în bani vechi.

— Păi ăştia-s grozav de mulţi bani, rosti Kuzma gânditor. Atâţia bani nici n-am avut vreodată în mână. De la colhoz am împrumutat şapte sute de ruble pentru casă, când am făcut-o, şi asta a fost mult, nu ne-am achitat nici până azi. Dar acum sunt o mie. Înţeleg, poţi greşi, să-ţi

lipsească acolo treizeci, patruzeci, hai să zicem o sută de ruble, da' de unde o mie? Se vede că eşti vechi în meserie, trebuie să ştii cum se întâmplă.

— Nu ştiu, clătină din cap revizorul.

— Nu cumva au tras-o pe sfoară la facturi cei de la cooperativa de consum?

— Nu ştiu. Poate fi orice. Văd că n-are multă ştiinţă de carte.

— Păi ce ştiinţă de carte să aibă, ştie doar să scrie şi să citească! Cu atâta ştiinţă de carte abia poţi să-ţi numeri banii de leafă, nu banii statului. Şi de câte ori i-am spus: nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala! Tocmai se nimerise că n-avea cine să lucreze aici şi au convins-o pe ea. Şi pe urmă, se părea că treaba merge bine.

— Mărfurile le primea singură sau nu? întrebă revizorul.

— Nu. Primea comanda cu cine se nimerea să vină.

— Şi asta-i rău. Nu se face aşa.

— Păi vezi…

— Dar ce-i mai important e că de un an întreg nu s-a mai făcut inventar.

Tăcură, şi în liniştea care se lăsase se auzea cum plânge Maria cu sughiţuri în dormitor. De undeva, pe uşa deschisă a unei case, izbucni în uliţă un cântec care zumzăi ca un bondar în zbor şi se stinse, apoi sughiţurile Mariei se auziră mai tare, gâlgâitoare ca nişte pietre căzând în apă.

— Şi acum ce-o să se-ntâmple? întrebă Kuzma, şi nu ştiai cui se adresa, lui însuşi sau revizorului.

Revizorul se uită pieziş la copii.

— Plecaţi de-aici! se răsti Kuzma, iar ei plecară repede cu paşi mărunţi, unul după altul, în camera lor.

— Mâine plec mai departe, spuse revizorul încet, trăgându-se mai aproape de Kuzma. Mai am de făcut inventar la două magazine. Asta înseamnă aproximativ

vreo cinci zile de lucru. Dar după cinci zile… Omul se fâstâci. Într-un cuvânt, dacă faceţi rost de bani în vremea asta… Mă înţelegeţi?

— Cum să nu înţeleg? răspunse Kuzma.

— Văd că aveţi copii, spuse revizorul. O judecă, o condamnă…

Kuzma îl privi cu un zâmbet trist, nervos.

— Da’ să fim înţeleşi: nimeni să nu ştie de asta. N-am dreptul să fac aşa ceva. Risc şi eu.

— Înţeleg, înţeleg.

— Faceţi rost de bani şi o să încercăm să muşamalizăm povestea.

— O mie de ruble, spuse Kuzma.

— Da.

— Înţeleg, o mie de ruble, o mie în cap. Facem noi rost. Nu se poate s-o judece. Trăiesc cu ea de mulţi ani şi avem copii.

Revizorul se ridică.

— Îţi mulţumesc, spuse Kuzma şi, dând din cap, îi strânse mâna revizorului. Omul plecă. Afară, în urma lui, scârţâi portiţa, iar zgomotul paşilor se auzi în faţa ferestrelor, apoi se stinse.

Kuzma rămase singur. Se duse în bucătărie, se aşeză în faţa sobei care nu mai fusese încălzită de ieri şi, plecând capul, stătu aşa îndelung. Nu se gândea la nimic, nu mai avea putere pentru aşa ceva, încremenise, doar capul i se lăsa tot mai jos. Trecu o oră, două, se înnoptă.

— Tăticule!

Kuzma ridică încet capul. Înaintea lui stătea Vitka, desculţ, îmbrăcat cu un tricou.

— Ce vrei?

— Tăticule, o să fie totul bine?

Kuzma dădu din cap afirmativ. Dar Vitka nu plecă, avea nevoie să i se spună asta prin viu grai.

— Cum să nu! răspunse Kuzma. Răsturnăm cerul şi

pământul, da’ pe mama n-o lăsăm. Suntem cinci bărbaţi, om izbuti noi.

— Pot să le spun băieţilor că o să fie totul bine?

— Aşa să le spui: răsturnăm cerul şi pământul, dar pe mama n-o lăsăm.

Vitka îl crezu şi ieşi.

Dimineaţa, Maria nu se dădu jos din pat. Kuzma se sculă, îi trezi pe băieţii mai mari să meargă la şcoală, le turnă din laptele de ieri. Maria stătea în pat culcată, privind în tavan şi nu făcea nicio mişcare. Nici nu se schimbase, era îmbrăcată în rochia cu care venise de la magazin, iar faţa i se umflase vizibil. Înainte de plecare, Kuzma se apropie de ea şi-i spuse:

— Vino-ţi puţin în fire şi scoală-te. Nu-i nimic, trece, o să ne ajute oamenii. Nu face să mori înainte de vreme din cauza asta.

Plecă să anunţe că nu vine la lucru.

Preşedintele era în biroul lui, singur. Se ridică. Îi întinse mâna lui Kuzma şi, privindu-l ţintă, oftă din greu.

— Ce e? întrebă Kuzma neînţelegând.

— Am auzit de Maria, răspunse preşedintele. Acum ştie, pesemne, tot satul.

— Oricum, n-ai cum să ascunzi, las’ să ştie, răspunse Kuzma zăpăcit, dând din mână.

— Şi ce-o să faci? întrebă preşedintele.

— Nu ştiu. Nu ştiu încotro s-o apuc.

— Trebuie să faci ceva.

— Trebuie.

— Îţi dai seama că împrumut nu-ţi pot da acum, spuse preşedintele. Anul financiar acuş-acuş se încheie. Pe urmă ne sfătuim şi poate îţi dăm. Îţi dăm, nici vorbă! Acum cere şi tu de la oameni în contul împrumutului, o să fie mai uşor, că nu ceri fără să ai o bază.

— Mulţumesc.

— Hai, lasă mulţumirile! Ce face Maria?

— Rău.

— Du-te şi spune-i ce-am vorbit.

— Trebuie să-i spun. Când ajunse la uşă, Kuzma îşi aminti: Nu vin azi la lucru.

— Du-te odată! Parcă eşti bun de lucru acum! Ia te uită ce şi-a găsit să discute!

Maria era tot culcată. Kuzma se aşeză lângă ea pe pat şi o strânse de umăr, dar ea nu reacţionă, nu se retrase, ca şi cum nu simţea nimic.

— Preşedintele zice că după adunarea de dare de seamă îmi dă un împrumut, spuse Kuzma.

Ea se mişcă uşor, apoi încremeni din nou.

— Auzi? întrebă el.

Deodată se petrecu ceva cu Maria: sări în sus, îl cuprinse pe Kuzma pe după gât cu braţele şi-l trânti pe pat.

— Kuzma! şopti ea înăbuşindu-se. Kuzma, scapă-mă, fă ceva, Kuzma!

El încercă să se desprindă, dar nu izbuti. Ea căzu peste el, strângându-l de grumaz şi acoperindu-i faţa cu faţa ei.

— Dragul meu! şopti ea cu voce stinsă. Scapă-mă, Kuzma, nu mă da pe mâna lor!

În cele din urmă, el izbuti să se smulgă.

— Muiere proastă! spuse cu voce răguşită. Ce-i cu tine, ai înnebunit?

— Kuzma! îl chemă femeia cu voce stinsă.

— Ei, ce-i?

— Kuzma! şi glasul ei era din ce în ce mai slab.

— Sunt aici.

El aruncă cizmele şi se culcă alături de ea. Maria tremura, umerii i se scuturau şi tresăltau. El o îmbrăţişă şi începu s-o mângâie pe umăr cu palma lui latră – înainte şi înapoi, înainte şi înapoi. Ea se strânse mai aproape de el. Continuă s-o mângâie pe umeri, până când ea se linişti. Se

culcă alături de ea, apoi se sculă. Ea dormea.

Kuzma se gândea că ar putea să vândă vaca şi finul, dar în cazul ăsta copiii rămâneau fără lapte. Din gospodărie nu se mai putea vinde nimic. Şi vaca trebuie lăsată pentru cazul extrem, când n-o să mai aibă altă – cale. Ei n-au niciun sfanţ, trebuie să împrumute totul. Nu ştia cum se pot împrumuta o mie de ruble, suma asta i se părea atât de uriaşă, încât se încurca întruna socotind-o în bani vechi, apoi îşi dădea brusc seama şi se oprea încremenit. Admitea că există sume dintr-astea, aşa cum există milioanele şi miliardele, dar faptul că ele pot avea vreo legătură cu un singur om, şi cu atât mai mult cu el, îi părea lui Kuzma o greşeală cumplită, pe care, îndată ce ar începe să caute bani, n-ar mai putea s-o îndrepte. Şi rămase nemişcat multă vreme, de parcă aştepta o minune, să vină cineva să-i spună că s-a făcut o glumă pe socoteala lui, şi că toată povestea asta cu lipsa în gestiune nu-l priveşte nici pe el, nici pe Maria. Câţi oameni erau în preajma lui, pe care într-adevăr nu-i privea!

Bine că şoferul l-a dus cu autobuzul până la gară, astfel încât Kuzma n-a trebuit să răzbească până acolo – pe vântul care continua să sufle aşa cum începuse de acasă. Aici, în staţie, bubuie în tabla de pe acoperişuri, răscoleşte hârtiile şi mucurile de ţigări pe stradă, iar oamenii umblă iute, cu paşi mărunţi, astfel încât nu-ţi dai seama dacă-i poartă vântul sau dacă ei toţi îl dovedesc şi fug singuri încotro au treabă. Vocea difuzorului, care anunţă sosirea şi plecarea trenurilor se frânge în bucăţi, ciuntită şi nu-i cu putinţă s-o desluşeşti. Sirenele locomotivelor de manevră, şuierăturile stridente alt celor electrice par îngrijorătoare, ca semnalele prevestitoare ale unui pericol ce trebuie aşteptat din clipă în clipă.

Cu o oră înainte de plecarea trenului, Kuzma se aşază la coadă să ia bilet. Casa încă nu s-a deschis şi oamenii stau uitându-se bănuitori la cei care se duc în faţă.

Minutarul ceasului electric rotund de deasupra ghişeului casei sare cu un ţăcănit de la o diviziune la alta, iar oamenii ridică de fiecare dată capul şi se perpelesc.

În sfârşit, casa se deschide. Rândul se strânge şi încremeneşte. Primul cap se apleacă spre ghişeu; trec două, trei minute, dar rândul nu se mişcă.

— Ce se întâmplă acolo, se târguiesc sau ce fac? strigă cineva din spate.

Capul se retrage, iar femeia care fusese prima la coadă se întoarce spre oameni:

— Zice că nu-s bilete.

— Tovarăşi, la vagoanele comune şi cu locuri rezervate nu sunt bilete! strigă casiera.

Rândul scade, dar oamenii nu se împrăştie.

— Nu ştiu cum să mai scoată banii de la oameni, se indignează o mătuşică grasă, roşie la faţă, îmbrăcată într-o rochie stacojie. Au născocit vagoanele cu paturi şi cine are nevoie de aşa ceva? Avionu-i mai bun, şi la el biletele costă la fel.

— Călătoriţi cu avionul, răspunde fără răutate casiera.

— Să ştii că o să călătorim! se înfierbântă mătuşica. Dacă mai faceţi o dată, de două ori şmecheria asta, nu mai vine nimeni la voi. N-aveţi ruşine!

— Călătoreşte sănătoasă cu avionul, n-o să plângem după dumneata!

— O să plângi, drăguţo, o să plângi când o să rămâi fără slujbă.

Kuzma pleacă de la casă. Acum până la următorul tren mai sunt vreo cinci ore, nu mai puţin. Sau să ia totuşi la vagonul de dormit? Dracu’ să-i ia. Încă nu se ştie dacă la trenul următor o să găsească sau nu locuri simple, poate că şi aici o să fie doar cuşete? Aştepţi degeaba. „Când îţi pierzi capul, nu plângi după păr”, îşi aminteşte fără voie Kuzma. Într-adevăr, cinci ruble în plus sau în minus nu mai

contează. Lui îi trebuie o mie, aşa că n-are de ce să-i pară rău acum după ele.

Kuzma se întoarce la casă. Rândul s-a împrăştiat, iar casiera are în faţă o carte deschisă.

— Un bilet până la oraş, spune Kuzma.

— Avem bilete doar la vagonul de dormit, răspunde casiera parcă citind, fără să-şi ridice ochii de pe carte.

— Dă-mi la ce ai.

Ea înseamnă cu o linie pasajul din text, unde a rămas, se apleacă într-o parte, scoate biletul şi-l vâră în compostor.

Acum Kuzma e atent să audă când se anunţa trenul lui. Trenul o să vină, el o să se instaleze într-un vagon de lux şi o să meargă la oraş cu tot confortul. Dimineaţa ajunge la oraş. Se duce la frate-său şi împrumută banii care-i lipsesc până la o mie. Probabil că frate-său o să-i scoată de pe libret. Înainte de plecare o să mai stea un pic, la despărţire o să bea o sticlă de vodcă, iar apoi se va întoarce ca să ajungă acasă când vine revizorul. Şi toate o să-i meargă, lui şi Mariei, aşa cum trebuie, o să trăiască şi ei ca toată lumea. Când o să se termine necazul ăsta, iar Maria o să-şi revină, o să-şi crească mai departe copiii, o să meargă cu ei la cinema; cum-necum, are un adevărat colhoz: cinci bărbaţi şi mama. Şi toţi mai au o viaţă întreagă înainte. Seara, pregătindu-se de culcare, el, Kuzma, se va hârjoni cu Maria ca şi până acum, o va plesni peste părţile moi, iar ea îl va ocări, dar fără răutate, în glumă, fiindcă îi place şi ei când el se ţine de şotii. Oare mult le trebuie pentru ca totul să fie bine? Kuzma îşi revine în fire. Mult, of, tare mult – o mie de ruble. Dar acum nu mai sunt o mie; a făcut rost, cu chiu, cu vai, de mai mult de jumătate. S-a dus, s-a căciulit, a promis în dreapta şi-n stânga, a pomenit de împrumutul de la colhoz, temându-se că n-o să-i dea, apoi, cu ruşinea în suflet, a luat bancnotele care-i ardeau mâinile şi care, oricum, nu erau de ajuns.

Primul la care s-a dus, cum ar fi făcut probabil oricare om din sat, a fost Evgheni Nikolaevici.

— A, Kuzma, îl întâmpină Evgheni Nikolaevici deschizând uşa. Intră, intră. Ia loc. Credeam că eşti supărat de nu mai treci pe la mine.

— Da' de ce să mă supăr pe dumneata, Evgheni Nikolaevici?

— Asta nu mai ştiu. Omul nu spune întotdeauna de ce se supără. Da' stai jos. Cum merge?

— Aşa şi aşa.

— Hai, nu face pe modestul. Te-ai mutat în casă nouă şi spui „aşa şi aşa"?

— Păi, de un an ne-am mutat. Cu ce să mă mai laud acum?

— Asta nu ştiu. Nu prea vii pe la mine să-mi povesteşti.

Evgheni Nikolaevici luă de pe masă cărţile deschise şi, fără să le închidă, le mută pe o poliţă. E mai tânăr decât Kuzma, dar în sat toţi oamenii îl respectă, până şi bătrânii, fiindcă de vreo cincisprezece ani e directorul şcolii, la început al celei de şapte ani, acum al celei de opt ani. Evgheni Nikolaevici s-a născut şi a crescut aici şi, terminând institutul, n-a uitat îndeletnicirile de ţăran: se duce la coasă, se ocupă de dulgherie, ţine gospodărie mare, iar când are timp, merge cu ţăranii la vânătoare şi la pescuit. Kuzma s-a dus de la bun început la el, fiindcă ştia că are bani. E doar el cu soţia, şi ea învăţătoare, primesc salarii bune şi n-au pe ce să cheltuie banii, au tot ce le trebuie: şi grădină de legume, şi lapte, şi carne.

Văzându-l pe Evgheni Nikolaevici că strânge cărţile, Kuzma dădu să se ridice.

— Poate că n-am picat bine?

— Stai ins. stai ţos, cum să nu nici bine? îl reţinu Evgheni Nikolaevici. Timp am. Când nu suntem la lucru, timpu-i al nostru, nu al statului. Va să zică trebuie să-l

folosim după pofta inimii, nu-i aşa?

— Aşa o fi.

— De ce „aşa o fi”? Spune că-i aşa. Avem timp. TTite, pot să pun de ceai.

— Nu-i nevoie, refuză Kuzma. Nu vreau. Am băut mai înainte.

— Ei, poftim. Se spune că pe oaspetele sătul e mai uşor să-l ospătezi. Aşa-i?

— Aşa-i.

Kuzma se foi un pic pe scaun, apoi se hotărî:

— Evgheni Nikolaevici, am venit la dumneata cu o problemă.

— Cu o problemă? Evgheni Nikolaevici deveni atent şi se aşeză la masă. Ei, păi atunci vorbeşte. Problema-i problemă, trebuie s-o rezolvăm. Cum se spune, bate fierul cât e cald.

— Nici nu ştiu cum să-ncep, se fâstâci Kuzma.

— Spune, spune.

— Păi, asta-i problema: am venit să-ţi cer bani.

— Cât îţi trebuie? întrebă căscând Evgheni Nikolaevici.

— Îmi trebuie mult. Cât îmi dai.

— Bine, spune cât: zece, douăzeci, treizeci?

— Nu, clatină din cap Kuzma. Îmi trebuie mult. Îţi spun de ce, ca să înţelegi. Maria mea are lipsă mare în gestiune, poate că ai aflat?

— Nu ştiu nimic.

— Ieri s-a terminat revizia şi uite ce plocon ne-a adus.

Evgheni Nikolaevici începu să bată darabana în masă, cu degetele.

— Ce neplăcut, spuse el.

— Poftim?

— Spun că-i neplăcut. Dar cum i s-a întâmplat?

— Uite că s-a întâmplat.

Tăcură. Undeva se auzi ticăind un deşteptător.

Kuzma îl căută cu privirea, dar nu-l găsi. Deşteptătorul bătea aproape înecându-se. Evgheni Nikolaevici începu din nou să bată darabana cu degetele în masă. Kuzma îl privi: se încruntase abia vizibil.

— Pot s-o dea în judecată, spuse Evgheni Nikolaevici.

— Păi, de asta caut bani, ca să n-o dea în judecată.

— Oricum, tot pot s-o dea. Delapidarea e delapidare.

— Nu, nu pot. N-a luat nimic de acolo, ştiu eu.

— Da' ce, mie-mi spui? se necăji Evgheni Nikolaevici. Eu nu-s judecător. Zi-le lor. Îţi spun asta ca să fii atent, că poţi să pui la loc banii şi totuşi s-o dea în judecată.

— Nu. Kuzma simţi deodată că şi el se teme de asta şi rosti cuvântul mai mult pentru sine decât pentru Evgheni Nikolaevici. Acum au grijă să nu te condamne degeaba. Nu ne-am folosit de banii ăştia, n-avem nevoie de ei. Are lipsă în gestiune, fiindcă ştie prea puţină carte, nu de altceva.

— Ei nu înţeleg asta, dădu din mână Evgheni Nikolaevici.

Kuzma îşi aminti de împrumutul de la colhoz, şi nereuşind să se liniştească, spuse tânguitor şi rugător, de i se făcu şi lui silă.

— Să ştii că nu-ţi cer împrumut pentru multă vreme, Evgheni Nikolaevici. Pe două, trei luni. Mi-a promis preşedintele un împrumut după adunarea generală de dare de seamă.

— Acum nu-ţi dă?

— Acum nu se poate. Nici pe cel vechi, pe care l-am făcut pentru casă, nu l-am achitat. Şi aşa ne dă o mână de ajutor, altul nu s-ar învoi.

Din nou se auzi de undeva bătaia deşteptătorului, răsunând neliniştitor şi sonor, însă Kuzma nu izbuti să-l localizeze nici de data aceasta. Deşteptătorul putea fi sau pe fereastră, după transperant, sau pe poliţa de cărţi, dar sunetul părea că vine de undeva de sus.

Kuzma nu se mai putu stăpâni şi privi în tavan, apoi

se ocărî singur pentru prostie.

— Da’ ai mai fost la cineva până acum? întrebă Evgheni Nikolaevici.

— Nu, dumneata eşti primul.

— Ce să fac, trebuie să-ţi dau! exclamă însufleţindu-se deodată Evgheni Nikolaevici. Dacă nu-ţi dau, o să spui: uite, lui Evgheni Nikolaevici i-a părut rău, da’ nu mi-a dat. Şi lumea o să se bucure.

— Păi, de ce să vorbesc despre dumneata, Evgheni Nikolaevici?

— Asta nu mai ştiu. Nu de tine zic, fireşte, ci în general. Sunt fel de fel de oameni. Numai că banii îi am pe libret, la raion. Îi ţin special mai departe, ca să nu-i scot pentru fleacuri. Trebuie să merg acolo. Acum n-am timp. Se încruntă din nou. Va trebui să fac un drum la raion. S-a făcut. Am acolo o sută de ruble, o scot. E bine să ne ajutăm unul pe altul.

Kuzma tăcu, de parcă l-ar fi lăsat deodată puterile.

— De asta suntem oameni, ca să fim împreună, continuă Evgheni Nikolaevici. De mine lumea din sat vorbeşte verzi şi uscate, dar până acum n-am refuzat vreodată să ajut pe cineva. Adesea vin oamenii la mine: dă-mi cinci ruble, dă-mi zece ruble. Uneori dau ultimii bani. E drept că-mi place să mi-i înapoieze la timp, n-am nici eu chef să muncesc de florile mărului.

— Ţi-i înapoiez, spuse Kuzma.

— Păi nu zic de tine, ştiu că tu mi-i înapoiezi. Spun aşa, în general. Ştiu că tu ai obraz. Da’ unii n-au, aşa sunt ei. Ştii şi tu, ce să-ţi mai spun! Sunt fel de fel de oameni.

Evgheni Nikolaevici vorbea întruna, iar Kuzma simţi că-l apucă durerea de cap. Obosise. Când, în cele din urmă, ieşi în uliţă, ceaţa care mai dăinuia înainte de prânz se risipise şi soarele strălucea. Aerul era limpede şi fragil, ca întotdeauna în ultimele zile frumoase de toamnă târzie. Dincolo de sat, pădurea părea aproape, dar nu ca un

perete compact, ci împărţindu-se în copaci desfrunziţi şi luminoşi.

La aer, Kuzma se simţi mai bine. Mergea şi-i făcea plăcere să meargă, dar undeva, înăuntru, ca un buboi, suferinţa îl rodea, ca mai înainte. Ştia că asta avea să dureze multă vreme.

Maria se sculase totuşi din pat, dar lângă ea, la masă, şedea Komariha. Kuzma înţelese îndată despre ce e vorba.

— Ai şi venit. Era gata s-o azvârle pe Komariha pe uşă afară. Ai simţit. Ca cioara la hoit ai venit.

— N-am venit la tine, aşa că nu mă goni, începu să-i dea cu gura Komariha. Am venit la Maria cu o treabă.

— Ştiu eu cu ce treabă ai venit.

— Cu una cu care trebuia să vin.

— Da, da.

Maria, care stătea nemişcată pe scaun, se întoarse.

— Tu, Kuzma, nu te amesteca în treburile noastre. Dacă nu-ţi plac, du-te în camera cealaltă sau altundeva. Nu te teme, Komariha, zi mai departe.

— Nu mă tem. Komariha scoase de undeva de sub fustă cărţile şi, uitându-se pieziş la Kuzma, începu să le etaleze. Doar nu fur, de ce să mă tem? Şi dacă le dai atenţie tuturor, nu-ţi ajung nervii.

— Acum o să-ţi ghicească! zâmbi ironic Kuzma.

— Ce arată cărţile, aia spun, nu mint.

— Ce mai, spui tot adevărul!

Maria, întoarse capul şi rosti cu o durere ascunsă:

— Du-te, Kuzma!

Kuzma se stăpâni şi tăcu. Plecă la bucătărie, dar şi de aici o auzi pe Komariha scuipând în degete, punând-o pe Maria să tragă trei cărţi din pachet şi mormăind:

— Slavă domnului, fetiţo, nu-ţi cade judecată. Nu te mint, nu cade. Uite cartea. Îţi cade un drum lung – uite-l – şi un interes la cineva de tobă.

— Aha, o cheamă la Moscova să-i dea o decoraţie, nu

se stăpâni Kuzma.

— Şi o să ai griji, griji mari, nu mici. Uite-le aici. De trei ori trebuie date. Pesemne, Komariha strângea cărţile. Taie-le, fetiţo. Nu, stai puţin, că nu poţi. Trebuie să le taie cineva străin, care nu ghiceşte. Copiii tăi sunt acasă?

— Nu.

— Vai, ce păcat.

— Dă să le tai eu, spuse Maria.

— Nu, nu se poate, că îţi cade altceva. Hei, Kuzma! cântă ea cu glas mângâietor. Vino-ncoace o clipă. Nu te supăra pe noi, păcătoasele. Tu cu credinţa ta, noi cu a noastră. Taie-ne şi nouă cărţile, dragule.

— Naiba să te ia! Kuzma se apropie şi atinse cărţile cu degetul.

— Aşa. Nici ginere-meu nu credea, era membru de partid, cum să creadă, şi în patruşopt, când l-au dat în judecată, chiar în aceeaşi seară a venit fuga la mine să-i spun o rugăciune.

Aranjă cărţile cu faţa-n jos şi continuă:

— Aşa se face că oamenii nu cred până la un moment dat, cât timp au linişte. Şi dacă dă necazul peste ei, da' nu numai necazul, ci şi o nenorocire, numaidecât îşi aduc aminte de Dumnezeu şi de slujitorii lui, pe care până atunci îi scuipau în ochi.

— Meliţă, Komariha, meliţă, spuse Kuzma obosit, schiţând un gest a lehamite.

— Nu meliţ. Spun ce ştiu. Uite, ţie, de pildă, ţi se pare că nu crezi, fie şi în ghicitul ăsta? Doar ţi se pare că nu crezi. Dacă începe mâine un război, crezi că n-o să te intereseze să-ţi ghicesc dacă o să te omoare sau nu?

— Dă o dată cărţile pe faţă, o zori Maria.

Komariha îl lăsă în pace pe Kuzma şi începu din nou să sporovăiască despre nişte interese la cineva de tobă şi despre grijile unui bărbat de treflă. Kuzma ascultă atent: nici de data asta nu căzu judecată.

După ce Komariha plecă, rămaseră singuri. Maria stătea tot la masă, cu spatele spre Kuzma şi privea pe fereastră. Kuzma fuma.

Maria nu se mişca. Kuzma, în spatele ei, se ridică şi se uită în direcţia în care privea ea, dar nu văzu nimic. Se temea să-i vorbească, se temea că dacă-i spune fie şi un singur cuvânt, se întâmplă ceva rău, care după aceea n-avea să se mai poată îndrepta. Nici să tacă nu mai era cu putinţă. Începuse iarăşi să-l doară capul şi simţea în tâmplă nişte lovituri ascuţite, ritmice, pe care le aştepta cu teamă.

Maria tăcea. Kuzma o urmărea pe furiş, dar ar fi putut să n-o urmărească, fiindcă dacă ea s-ar fi mişcat în liniştea aceea, el ar fi auzit numaidecât orice foşnet. Şi aştepta.

În sfârşit, femeia se mişcă, iar el tresări.

— Kuzma, rosti ea privind ca şi până atunci pe fereastră.

El o văzu că priveşte pe geam şi coborî privirea.

Deodată, ea începu să râdă. El privea în duşumea şi nu-i venea să creadă că femeia râde.

Ea mai râse o dată, dar râsul ei răsuna acum undeva departe. El ridică privirea – ea nu mai era acolo. Se sperie. Privind în jur, se ridică, se îndreptă cu grijă spre uşa care dădea în dormitor. Ea stătea întinsă în pat.

— Vino aici, îl chemă ea, fără să-i privească.

El se duse.

— Vino şi culcă-te lângă mine.

El se întinse cu grijă alături de ea şi o simţi tremurând.

După o jumătate de oră, ea spuse:

— Tu crezi, pesemne, că am înnebunit. E drept că nu-s întreagă la minte. Acum plâng, acum încep să râd. Mi-am adus aminte că-mi povestea cineva cum că, în închisorile astea, muierile îşi fac de cap între ele. Ce ruşine! Mi s-a

făcut rău. Pe urmă m-am gândit că încă n-am ajuns acolo, sunt aici.

Se lipi de Kuzma şi începu să plângă.

— Uite că plâng iarăşi, spuse ea printre sughiţuri. Nu mă lăsa pe mâna lor, nu mă lăsa, dragule. Nu vreau…

Trenul se apropie încet şi, oprindu-se, se smuceşte pentru ultima oară cu un scrâşnet şi încremeneşte. Kuzma a îngheţat, dar nu urcă numaidecât în vagon. Stă şi priveşte. Câţiva pasageri din tren se zbuciumă pe peron de la un chioşc la altul şi, văzuţi de pe margine, parcă-i roteşte vântul. De undeva din nori se strecoară o pată de soare uşoară şi subţire, ca o frunză veştedă, deşi soarele nu se vede; abia stăruie tremurând pe platforma şi pe acoperişurile vagoanelor, dar vântul o smulge iute şi o duce cu el.

Kuzma călătoreşte rareori şi de fiecare dată la drum simte că n-are linişte, ca şi cum ar fi pierdut tot ce a avut în viaţă şi acum caută altceva, însă nu ştie dacă o să găsească sau nu. De data asta ştie precis că trebuie să călătorească şi totuşi se teme de drum. Şi mai bate şi vântul. Desigur, vântul nu poate avea nicio legătură nici cu povestea Mariei, nici cu plecarea la oraş, bate de capul lui, cum a bătut probabil şi anul trecut şi acum doi ani, când lui Kuzma şi Mariei le mergeau toate bine, şi totuşi Kuzma nu poate scăpa de senzaţia că una e în legătură cu cealaltă şi că vântul nu bate degeaba. Pesemne şi faptul că nu s-au găsit bilete la vagoanele comune înseamnă ceva, un fel de avertisment: dacă nu eşti nătărău, pricepi şi nu pleci nicăieri.

La difuzor se anunţă că mai sunt două minute până la plecarea trenului. Kuzma, se grăbeşte şi se îndreaptă spre vagonul lui, dar înainte de a intra, se întoarce spre gară şi se gândeşte: cu ce vin înapoi? Oricât de uimitor ar părea, asta îl ajută, ca şi cum ar fi citit o rugăciune şi şi-ar fi încredinţat soarta în mâinile altcuiva, iar acum poate să nu

mai facă nimic. Stă la fereastră şi priveşte cum seamănă una cu alta, în urma trenului, clădirile din staţie şi i se pare ciudat să se gândească la faptul că azi-dimineaţă era încă acasă. Are senzaţia că asta s-a întâmplat tare demult. Respiră adânc. În curând, chinurile lui cu banii or să se termine – poate bine, poate rău, dar o să ia sfârşit: peste două zile vine revizorul şi atunci se hotărăşte totul. Două zile nu înseamnă mult. Kuzma simte oboseala, o oboseală îngrozitoare, pentru că nu-i fizică, cu cea fizică s-a obişnuit.

— Vă rog să prezentaţi biletul! răsună o voce în spatele lui.

Kuzma se întoarce: a venit controloarea, o femeie care nu mai e tânără, obosită de călătorii. Ea învârte biletul în mână şi îşi plimbă privirea de la el la Kuzma şi înapoi, ca şi cum Kuzma ar fi furat biletul sau l-ar fi falsificat, poate că în clipa asta îi pare tare rău că pe bilet nu se lipesc fotografiile pasagerilor, fiindcă fără fotografii nu poţi dovedi nimic.

Controloarea se uită la cizmele lui, iar Kuzma coboară şi el privirea: pe covorul deschis la culoare, curăţat lună, cizmele lui de pânză cauciucată ponosite, numărul patruzeci şi doi, prăfuite zdravăn de pe drum, arată ca şenilele unui tractor, intrat într-o grădină de flori. Kuzma vrea să se justifice şi spune vinovat:

— La celelalte vagoane n-aveau bilete.

— Şi te mai şi bucuri, îi azvârle ea cu răutate şi, neputând să-l dea afară dar nevrând nici să mai discute cu el, îi face semn s-o urmeze.

Femeia ciocăne la una din uşile acelea albastre, înguste, ca de jucărie, apoi o trage într-o parte şi, aşezându-se astfel încât Kuzma să poată fi văzut bine, cu cizmele, pufoaica şi raniţa lui ostăşească, spune cu glas vinovat, aşa cum i-a vorbit şi ei mai înainte Kuzma:

— Vă rog să mă scuzaţi, am aici un pasager… face o

pauză şi, dezvinovăţindu-se, încheie: Cu bilet.

— Într-adevăr? Cu bilet? întreabă mirat un militar, făcând cu ochiul, iar Kuzma îşi dă seama că-i colonel.

— Nu se poate! exclamă un bărbat cu pântecul revărsat, îmbrăcat într-un tricou alb, care stă lângă colonel şi repetă speriat: Nu se poate!

Controloarea zâmbeşte forţat, apoi rosteşte:

— Cu bilet…

— Nu se putea să ne aduceţi în compartiment pe cineva fără bilet?! Colonelul clatină din cap nemulţumit şi plescăie din limbă. Doar v-am rugat.

Bărbatul în tricou alb, neputându-se stăpâni, râde uşor, fără ca râsul lui să trădeze vreo încordare, în hohote dese, întocmai ca un motor de motocicletă care funcţionează la turaţie medie, iar colonelul, trădat de râsul acesta, zâmbeşte şi el.

— Vă arde de glumă, spune controloarea cu vădită uşurare, privindu-i, ca şi până acum, din prag. E adevărat că nu mai am unde să-l plasez, totu-i ocupat. Ieşind, încearcă şi ea să glumească. Dar are bilet…

— Intră, intră, spune colonelul făcându-i semn cu capul lui Kuzma.

Kuzma păşeşte în compartiment şi se opreşte în uşă.

— Patul tău e acolo, spune colonelul arătând în sus. Coboară-l şi, dacă vrei, fă-te comod. Nu te sfii, suntem între noi.

— Nu mă sfiesc.

— Pe front ai fost?

— Fost.

— Cu atât mai mult. Atunci nu te sperii de nimic.

— În legătură cu faptul că totu-i ocupat, asta a cam scornit-o ea, ca să nu zic altfel, se aude deodată glasul unui om care stă pe patul al doilea de jas. Lângă noi, la nouă, sunt tot trei. Şi totuşi ea nu s-a dus acolo.

— Ehe, răspunde înţelegător omul în tricou alb. La ei

nu merge ea aşa de uşor.

— Va să zică, la noi se poate?

— Ghennadi Ivanovici, femeia asta a învăţat să aprecieze câte parale face omul. N-are nevoie să-i ceară legitimaţia. Şi pe dumneata te-a cântărit din prima clipă că eşti doar un fel de director la o staţie de radio; şi omul cu tricou alb îi face cu ochiul colonelului.

— Nu sunt director la o staţie de radio, el preşedintele Comitetului regional de radio şi televiziune, îl corectează rece Ghennadi Ivanovici.

— Crede-mă, pentru ea nu-i nicio deosebire.

— Nu înţeleg… Ghennadi Ivanovici strânge din buze, fără să termine de spus ce nu înţelege. E îmbrăcat în pijama, cu pantalonii vârâţi în ciorapi e mic de statură, are o figură frumoasă, efeminată şi cel mai mult îţi atrag atenţia ochii mari cu privirea rece. Are părul lung, lins şi îşi întoarce capul încet, cu demnitate, având grijă să stea într-o poziţie frumoasă.

Kuzma a rămas tot în picioare. Voia să-şi scoată pufoaica, dar, uitându-se în jur, văzu că ambele cuiere dinspre patul lui sunt ocupate şi nu se hotărî s-o atârne deasupra unui palton cafeniu, scump, ca să nu-l murdărească. De fapt, pufoaica e curată, dar nu contează, e totuşi purtată. Îşi puse traista pe un locşor liber pe jos; lângă uşă, aşa că în privinţa asta, totu-i în ordine.

Ar vrea să coboare patul, poate că acolo se găseşte vreun loc şi pentru pufoaică, undeva la picioare, dar nu ştie cum să-l coboare; pentru orice eventualitate, trage de el în jos şi, întorcându-se, întâlneşte privirea ironică a lui Ghennadi Ivanovici.

— Stai puţin, stai puţin! Colonelul se ridică şi slobozeşte ivărul care ţinea patul. Uite-aşa! Tehnica, frate. Eşti bărbat zdravăn, te pomeneşti că răstorni vagonul.

— Eşti de la ţară? îl întreabă pe Kuzma bărbatul în tricou alb.

— De la ţară.

— Aşternutul trebuie să fie undeva pe-acolo. Colonelul arată spre o nişă deasupra uşii, asemănătoare cu o laviţă ţărănească. În nişă, Kuzma îşi îndeasă pufoaica, fiindcă patul e îmbrăcat în alb şi n-o poate pune acolo. Dar, slavă Domnului, s-a găsit loc. Se simte uşurat, acum a mai rămas să se instaleze şi el undeva.

— Ce zici, Ghennadi Ivanovici, cum crezi că am ghicit că tovarăşul e de la ţară? întreabă omul cu tricou alb.

— După spirit.

— Nu, după figură. Fii atent: toţi cei de la ţară, aproape fără excepţie, au feţe oacheşe, arse de soare. Trăiesc tot timpul în aer liber.

— Eu credeam că după spirit, repetă ironic Ghennadi Ivanovici.

Colonelul se trage la o parte, făcându-i loc lui Kuzma, care se aşază, mai întâi pe un colţ, apoi înţelegând că Ghennadi Ivanovici a băgat de seamă, se instalează mai comod. Stă lângă uşă, bărbatul cu tricou alb stă la fereastră, iar între ei colonelul. Pe celălalt pat stă Ghennadi Ivanovici, pe spate, cu genunchii îndoiţi. Kuzma se uită la el şi, brusc, schimbă direcţia privirii: Ghennadi Ivanovici îl examinează atent. Apoi lui Kuzma i se pare că omul îl priveşte întruna, dar îşi zice că nu-l poate privi întruna, deci i se pare – aşa-i privirea lui. Se vede că-i demult şef, se gândeşte Kuzma şi nu-i prea bun ca om. Are un glas slab, nu se poate impune cu glasul, s-a învăţat să se impună cu privirea astfel ca oamenii să se teamă de ea.

— Cum o duceţi la ţară, dragă tovarăşe? Aţi terminat ca-ampania? Bărbatul în tricou alb pronunţă cu greu cuvântul neobişnuit pentru el.

— Am terminat, răspunde Kuzma.

— Şi cum e recolta?

— Anul ăsta e destul de bună. În zona noastră, de obicei n-avem recolte mari, dar acum am scos în medie

câte douăsprezece chintale de grâu.

Iar statul îi plăteşte salariul integral. Tratamentul e gratuit, hrana, fireşte, e cea mai bună, locuinţa de mânantâi – are toate avantajele, toate privilegiile unui bolnav. Apoi iese din sanatoriu şi, pe deplin conştient de ceea ce face, începe să bea, să fumeze, mai ales dacă observă vreo ameliorare, doar ca să nu fie privat de privilegiile astea. S-a obişnuit şi nu se mai poate lipsi de ele.

— Şi ce-i cu asta? întreabă omul cu tricoul alb.

— Nimic. Ghennadi Ivanovici îi zâmbeşte îngăduitor. Dar n-o să tăgăduieşti că la noi satul are o poziţie întrucâtva privilegiată, îi vindem maşini la preţuri reduse, cumpărăm cereale la preţuri ridicate, iar el, cu viclenia lui ţărănească şi spiritul lui de economie, a înţeles demult că nu-i rentabil să-şi rezolve toate problemele prin forţe proprii. Deşi probabil că ar putea. El ştie foarte bine că la recoltat o să i se trimită de la oraş maşini, oameni şi că, dacă o fi nevoie, statul o să-i dea iarăşi bani.

„Aha, va să zică toţi sunt proşti, numai tu eşti deştept”, se gândeşte Kuzma, dar tace.

— Toţi mâncăm pâine, spune omul în tricou alb.

— Pesemne că nici maşinile pe care le produceţi voi nu rămân la fabrică, îi răspunde Ghennadi Ivanovici, iar omul cu tricou alb se învoieşte, făcând în silă un semn cu capul. E adevărat ce spui: toţi mâncăm pâine, dar fiecăruia trebuie să-i cerem să răspundă de sectorul care i-a fost încredinţat, să răspundă cu toată seriozitatea. Şi nouă ni se cere. Dar cu satul ne permitem, nu ştiu de ce, să pierdem, de parcă ar fi în altă ţară. Ne târguim cu el.

— Ce ţi-a căşunat acum să te războieşti cu el? întreabă calm colonelul, dar în glasul lui liniştit se distinge nu un ordin, ci doar o

— Anul ăsta recolta e bună peste tot, spune colonelul. Aşa că satul trăieşte.

— Trăieşte întotdeauna, rosteşte cu greu Ghennadi

Ivanovici, parcă strivind cuvintele. Când n-are el, împrumută de la stat, când trebuie să plătească, ia din nou împrumut. Şi tot aşa, până când statului nu-i mai rămâne altceva de făcut decât să scuipe pe datoriile astea şi să le anuleze.

— Asta nu din cauză că o duce bine, obiectează bărbatul în tricou alb, privind pe geam. Doar ştii şi dumneata.

Ghennadi Ivanovici zâmbeşte ironic.

— Câţi muncitori pierde fabrica voastră în fiecare toamnă, când la ţară începe culesul recoltei? întreabă el.

— Ce să-i faci? Se vede că altfel nu se poate. Doar satul singur nu poate.

— Ei, lasă! Dar hai să zicem că aşa e. În cazul ăsta, de ce atunci când la voi „arde" planul, la sfârşitul anului, iar la ţară nu-i aproape nimic de făcut, nu vă trimit oameni de acolo ca să vă ajute, aşa cum i-aţi ajutat şi voi pe ei? Pe bază de reciprocitate, ca între buni vecini.

— La fabrică e nevoie de calificare.

— E destulă muncă unde vă puteţi dispensa de calificare.

— Ghennadi Ivanovici, vorbeşti de parcă ai cunoaşte fabrica mai bine ca mine.

— Fireşte că fabrica n-o cunosc la fel de bine ca dumneata, dar cred că satul da, spune Ghennadi Ivanovici. Însă nu despre asta-i vorba. Odată un bolnav de tuberculoză mi-a făcut o mărturisire foarte interesantă. Eu, zice, dacă aş fi vrut, m-aş fi vindecat demult, dar n-am niciun interes să fiu sănătos. Nu înţelegi? La început n-am înţeles nici eu. Mi-a explicat: patru, cinci luni pe an este în spital pe cheltuiala statului, sau în sanatorii, unde pescuieşte, se plimbă prin pădure, dorinţă respectuoasă, însă nu mai puţin stăruitoare, ca harţa asta, de care s-a săturat, să se termine.

— Să mă războiesc? Nicidecum. După cum vezi,

încerc să aflu cauzele înapoierii lui, răspunde Ghennadi Ivanovici fără să se dea prea repede bătut. Eu consider că noi înşine suntem vinovaţi. Acum situaţia asta începe să fie înţeleasă. În unele locuri au refuzat să-i trimită pe orăşeni la ţară şi s-a dovedit că satul se descurcă minunat prin forţe proprii.

— Pe cuvânt de onoare, Ghennadi Ivanovici, că se descurcă şi fără noi, de ce să ne batem capul degeaba? spune cu voce tare, ca şi înainte, colonelul, mijindu-şi ochii cu bunătate. Hai să ne găsim o treabă pe puterile noastre. De pildă, un preferans.

Omul în tricou alb se însufleţeşte numaidecât:

— Aşa-i. Într-adevăr, e timpul să începem, altfel ne luăm la harţă, dracu' ştie de ce. Ce suntem noi, pasageri sau Consiliul de Miniştri? Şi-l strigă pe Kuzma: Hei, dragă tovarăşe, ştii preferans?

— Preferans? Kuzma nu ştie ce-i aia.

— El joacă popa prostu, suflă Ghennadi Ivanovici.

— Popa prostu' da, joc, recunoaşte Kuzma cu nevinovăţie.

Ceilalţi izbucnesc în râs: râde şi colonelul, şi omul cu tricou alb, iar pe faţa lui Ghennadi Ivanovici străluceşte un zâmbet de satisfacţie; râsul omului în tricou alb răsună în tot vagonul, când puternic, când potolit, asemeni zgomotului unui motor. Râzând, colonelul îl bate pe Kuzma pe umăr:

— Şi popa prostu' e un joc frumos, dar noi avem nevoie de un jucător de preferans. Popa prostu' jucăm data viitoare…

— Trebuie să mergi iarăşi după colegul dumitale, spune colonelul omului în tricou alb. Acesta, sărind în picioare, salută milităreşte.

— Am înţeles!

Sunt agitaţi, vorbesc tare şi compartimentul devine strâmt. Doar Ghennadi Ivanovici stă liniştit la locul lui.

Omul în tricou alb îşi îmbracă haina, o încheie cu un nasture peste burtă şi, poznaş, începe să se scarpine la nas, privindu-l pe Ghennadi Ivanovici:

— Ghennadi Ivanovici, cât am trecut ieri în contul dumitale?

— Nu prea mult.

— Nu cumva nu ajunge?

— De ajuns, ajunge. Ghennadi Ivanovici se uită la ceas. Dar acum acolo-i pauză.

— Asta se poate aranja.

Omul în tricou alb iese pe coridor, fluierând o melodie veselă, şi de acolo i se aude glasul:

— Dragă fato, te rog, aruncă o privire şi în compartimentul nostru.

Peste un minut controloarea apare în uşă, privindu-l pe colonel cu ochi obosiţi. Colonelul îi arată spre Ghennadi Ivanovici. Ghennadi Ivanovici, fără s-o roage, rosteşte ferm:

— Serviciu pentru serviciu, draga mea. Pe pasagerul dumitale cu bilet l-am instalat, acum te rugăm să te achiţi. Îi întinde banii. O sticlă de coniac, dacă n-ai nimic împotrivă. Dumneata eşti de-a lor, o să-ţi dea. i

— Bine, se învoieşte ea.

Kuzma se gândeşte ce să facă: să se urce în patul lui, sau să iasă pe coridor, dar, nereuşind să se hotărască, începe din nou să se ocărască în gând că a luat bilet la vagonul de dormit.

Dacă iese pe coridor, oricum trebuie să-şi scoată cizmele, că, de nu, îl vede controloarea şi începe iarăşi. Îşi dă aere de boieroaică, dar e de aceeaşi obârşie cu el, cu nimic mai bună. Doar că lucrează altundeva. Iată ce face funcţia din om.

Kuzma îşi trage cizmele din picioare, îşi desfăşoară obielele şi îşi dă seama că Ghennadi Ivanovici îl urmăreşte cu privirea. Se simte iarăşi stânjenit, cuprins când de

mânie, când de sfială. „Îi stau ca un ghimpe în ochi”, se gândeşte el. Alături sunt cizmele de piele lucioase ale colonelului şi Kuzma le îndeasă mai repede pe ale lui sub bancă, apoi iese în ciorapi pe coridor. „Acum n-are decât să se lege de mine”.

Stă la geam şi aude în spatele său glasul controloarei care a adus coniacul, apoi deodată mai multe voci – omul cu tricou alb l-a adus pe jucătorul de preferans. Râd toţi, rostesc nişte cifre, apoi, în liniştea care se lasă, Kuzma aude un gâlgâit de râs.

Afară vântul nu s-a domolit. Cerul e cenuşiu, cu dâre murdare, iar prin aer zboară gunoaie, asemeni celor purtate de apele râurilor revărsate. Cătunele mici, de câte cinci-şase căsuţe se înşiră de-a lungul drumului, aproape unul de altul, ca şi cum vântul ar fi împrăştiat o staţie mare. Din vagon se vede cât de puternic se leagănă cablurile electrice şi parcă se aude cum vuiesc încordate, din ultimele puteri, ca şi cum ar vrea să se rupă şi să tacă.

— Hei, tovarăşe! aude Kuzma glasul omului în tricou alb şi se întoarce. Ascultă, ce-ar fi dacă ţi-am propune să schimbi vagonul cu tovarăşul ăsta? Omul în tricou alb arată spre jucătorul de preferans. El e în vagonul de alături şi vezi că s-au ivit interese comune, am vrea să stăm împreună.

— Dacă eşti de acord, cred că pentru dumneata o să fie chiar mai bine, spune jucătorul de preferans.

— Mi-e totuna, răspunde Kuzma indiferent.

Colonelul îl priveşte cu atenţie.

— Dacă nu vrei, nu-i deloc obligatoriu. Ne-a trecut o prostie prin cap, ne-am gândit că poate jucăm până mai târziu şi dumneata trebuie să te odihneşti.

— Mi-e totuna, repetă Kuzma.

— E minunat, se bucură omul în tricou alb. Am spus eu că o să se învoiască. Acum a mai rămas doar să ne înţelegem cu fetele. Şi, dacă vrei, poţi veni la noi în vizită,

îi spune el lui Kuzma. E aici, alături, în vagonul vecin. Aranjăm totul numaidecât.

Stând în picioare, Kuzma îşi înfăşoară obielele şi-şi încalţă cizmele. Sare, apucă pufoaica de mânecă şi o trage jos. Apoi îşi ridică traista de pe duşumea. Uite că-i gata. Dacă-i vorba să facă schimb, atunci să-l facă. Într-adevăr, îi e totuna. Măcar de-ar pleca. Iar dacă s-ar putea muta la vagonul comun, ar fi foarte bine. Cine ştie, poate că dincolo o să-i propună asta.

Jucătorul de preferans îl aşteaptă.

— La revedere, spune Kuzma întorcându-se spre ceilalţi.

— Mergi sănătos, îi răspunde colonelul.

Magazinul a fost sigilat, obloanele prinse în şuruburi, iar hârtiuţa cu anunţul „închis pentru inventar” n-a fost luată de pe uşă; oamenii, văzând-o, urcau în pridvorul înalt şi o citeau îndelung. Ar fi trebuit s-o rupă, dar n-au rupt-o, temându-se să nu-i facă vreun rău Mariei: ca să înşele soarta, socoteau că atâta timp cât Kuzma încearcă să facă rost de bani, inventarul nu s-a încheiat.

Magazinul parcă era blestemat – mulţi oameni pătimiseră din cauza lui. Ba chiar trebuiau să-i mulţumească lui Dumnezeu că până la începutul războiului trăise Ilia Innokentievici: el lucrase aici aproape zece ani fără să se întâmple nimic. Dar pe Ilia Innokentievici nu trebuia să-l înveţi cum să facă negustorie: taică-său avusese înainte vreme prăvălie, pe care apoi o moştenise el, şi de mic copil fusese învăţat să stea după tejghea.

Dar după Ilia Innokentievici au început necazurile. Prima, îndată după război, a avut de suferit Marusia, o femeie care fusese strămutată aici. Sătenii râdeau de graiul ei ucrainean, dar o iubeau pentru îndrăzneala ei şi o compătimeau pentru faptul că văzuse cu ochii războiul, din care reuşise să scape cu doi copii, nu se ştie cum. Marusia ştia mai multă carte decât mulţi din sat, şi totuşi nu se

păzise. Acum nimeni nu-şi mai aminteşte ce lipsă avusese în gestiune. I-au dat cinci ani, pe copii i-au trimis la casa copilului şi nimeni din sat n-a mai auzit vreodată ce s-a mai întâmplat cu ei.

Ciungului Feodor i s-a găsit plus, dar el a fost mai norocos decât ceilalţi şi a ieşit din belea, spunând că-şi ţinea banii săi împreună cu cei ai magazinului. La început nu l-au crezut, ba chiar l-au dus la raion; el a ţinut-o însă pe-a lui şi în cele din urmă i-au dat drumul, deşi nu l-au mai lăsat să lucreze la magazin. Dar nici el n-ar mai fi muncit acolo pentru nimic în lume, după cum spune de atunci ori de câte ori are prilejul.

Înainte de Maria, fusese vânzătoare Roza, o fată tânără pe care, nu se ştie de ce, o dăduseră afară de la un magazin raional şi o trimiseseră aici. Roza nu lucra după orar, ci după toane: când avea chef, deschidea magazinul, când nu, nu-l deschidea. Duminicile şi în zilele de sărbătoare pleca acasă la raion şi nu se mai arăta la faţă câte trei zile, apoi, când venea, aducea câte un flecuşteţ, spunând că adusese marfă: poftim de mai dovedeşte că se plimbase! Sătenii n-o iubeau, dar nici ea nu ascundea că are nevoie de magazinul şi de satul ăsta, tot atât cât îi trebuie câinelui al cincilea picior. Nu o dată a vrut să plece, însă nu i-au dat drumul, fiindcă n-avea cine să lucreze în locul ei. Adeseori veneau la ea nişte băieţi de la Alexandrovskoe, de ¡la şcoala de mecanizatori şi atunci începeau chefurile; pesemne că băieţii ăştia au ajutat-o pe Roza să capete trei ani pentru lipsă în gestiune.

După plecarea ei, magazinul a stat închis patru luni – nimeni nu s-a mai angajat ca vânzător. Pentru sare şi chibrituri sătenii erau nevoiţi să meargă douăzeci de verste până la Alexandrovskoe, iar acolo puteai găsi magazinul deschis sau închis. Ce să mai vorbim, ajunseseră la capătul puterilor: să ai magazinul tău, la doi paşi, zece minute dus-întors, şi să trebuiască să pierzi o zi

întreagă, ba uneori chiar şi două!

Sovietul sătesc telefona întruna la Uniunea raională a cooperaţiei de consum, de unde i se răspundea: găsiţi un vânzător la voi; dar oamenii spuneau: ne-am săturat să tot îndeplinim planul puşcăriei. Toţi se temeau. Văzuseră cu ochii lor cum se termină negustoria asta, iar leafa, la care ar fi putut râvni, nici măcar nu era prea mare. Când s-a împrimăvărat însă, parcă s-a ivit o geană de lumină: Nadia Voronţova, care era însărcinată în luna a treia, s-a învoit să se angajeze, dar numai după ce avea să nască. Mai putea umbla încă vreo două luni, după naştere n-o puteai pune numaidecât la tejghea, va să zică trebuiau s-o mai îngăduie încă vreo două luni, cel puţin. Pentru perioada asta au început să caute un vânzător. I-au chemat la Sovietul sătesc pe cei pe care-i puteau chema, încercând să-i convingă. Au chemat-o şi pe Maria.

Cu ea, pe atunci, ca un făcut, s-au potrivit toate. Băiatul cel mai mic era slab, bolnăvicios şi trebuia să aibă grijă de el tot timpul. Şi asta încă n-ar fi fost nimic, dar ea însăşi trebuia să se îngrijească, fiindcă urma un tratament, iar medicii nu-i dăduseră voie să mai facă muncă grea, însă asta-i simplu de spus, unde găseşti la colhoz muncă uşoară? Nici în treacăt nu se cuvine să pomeneşti de aşa ceva, astfel că muncea din răsputeri, fără să se cruţe. Deocamdată rezista, dar se temea că n-o să facă faţă multă vreme, iar copiii sunt încă mici. Măcar de-ar mai creşte.

Pe atunci mai locuiau în casa veche, care se afla lângă magazin. Şi asta era comod: avea copiii sub ochi; când prindea o clipă liberă, putea să mai sape prin grădină, iar dacă cineva voia să cumpere ceva de la magazin, o striga şi ea putea veni îndată. Mai bine nici că se putea. Era şi pentru familie un sprijin bun: după împrumutul pe care-l luase Kuzma pentru casa cea nouă, aveau să ducă lipsă de bani multă vreme.

Şi totuşi când au chemat-o pe Maria la Sovietul

sătesc şi au început să-i vorbească de magazin, ea a refuzat categoric:

— Au păţit-o şi alţii mai deştepţi, ce să mă bag eu? s-a eschivat ea şi a plecat.

A doua zi, ştiindu-l pe Kuzma acasă, preşedintele Sovietului sătesc a venit la ei. Ştia cum să-i ia şi a început să spună că până când vine Nadia Voronţova, cineva trebuie să ajute satul care nu mai poate fără magazin şi că, pentru treaba asta, Maria e omul cel mai potrivit.

— Hotărăşte tu, Maria, i-a zis Kuzma. Şi a adăugat glumind: Dacă se întâmplă ceva, putem să vindem vaca, şi aşa m-am săturat să cosesc fin în fiecare vară.

Maria a înţeles că, într-adevăr, cineva trebuie să vină în ajutor satului şi, încrucişându-şi mâinile pe genunchi, n-a mai clătinat din cap, ca la începutul discuţiei, ci a tăcut, ascultându-l pe preşedinte cu o expresie de suferinţă întipărită pe chip; suferea fiindcă i se părea că nu-i bine să refuze în continuare, dar o îngrozea gândul de a primi.

— Nu ştiu ce să fac, repeta ea.

În cele din urmă, preşedintele a reuşit s-o convingă să se învoiască. Peste o săptămână a deschis magazinul, iar peste patru luni, Nadia Voronţova, care se înzdrăvenise, a spus că s-a răzgândit. Speriată de moarte, Maria a închis magazinul şi a cerut să i se facă inventarul. Dar nu degeaba se spune că ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus. Cifrele s-au potrivit, a fost doar o diferenţă mică, de câteva ruble.

După revizie, Maria s-a liniştit şi a început să lucreze.

Aşa s-a petrecut totul.

Munca, dacă e s-o comparăm cu cea de la colhoz, nu era grea; firește, era primejdioasă, însă uşoară, iar când trebuia să aducă ceva greu de la depozit, o ajuta Kuzma; de fapt, oricare dintre ţărani, dacă-l ruga, nu-i refuza ajutorul. Dimineaţa, Maria deschidea magazinul la ora opt şi vindea până la douăsprezece, apoi făcea pauza de prânz până la patru, iar de la patru la opt vindea iarăşi. Dar nu

era obligatoriu să respecte programul. De deschis, deschidea la vreme, iar în restul timpului, când nu era lume, putea să se ducă acasă; pentru cazul când se ivea cineva, îi lăsa pe copii să vegheze în pridvor, ei o chemau şi ea venea numaidecât, nu-i făcea niciodată pe oameni s-o aştepte multă vreme. La sat, nu toate muierile înţeleg cum se măsoară timpul pe ceas, iar cele care înţeleg uită că-i ora prânzului şi vin când se nimereşte. Maria deschidea şi în timpul prânzului, dacă era acasă, ei nu-i cădea nasul, iar bătrâna care venea n-avea de făcut, cu ultimele puteri, două drumuri de la celălalt capăt al satului. Bărbaţii, dimpotrivă, seara nu ştiu cât este ceasul – poate să fie ora nouă, zece, întuneric beznă, ei vin să cumpere o sticlă. Le explici: magazinul e sigilat, azi nu se vinde nicio sticlă; nu pricep şi pace: hai, dă-mi, ce, îţi pare rău? Pentru cazurile astea, Maria începuse să ţină şi acasă vodcă – avea o ladă sub pat, iar vara se întâmpla să vândă direct pe geam; dacă nu era acasă, ţăranii îl căutau pe Kuzma, iar de vreo trei ori vânduse chiar şi Vitka.

Dar vodcă pe datorie Maria nu dădea. Dacă le dai frâu liber bărbaţilor, ei o şterg şi pe urmă de plătit trebuie să plătească tot femeile. Dacă n-ai bani, nu bea. Într-o vreme, aşa cum se înţelesese cu nevasta lui Mihail Kravţov, Daria, care se istovise plângând din cauza beţiilor lui bărbatu-său, Maria nu-i mai dădea acestuia vodcă nici chiar pe bani. Mihail uriaşe, o ameninţase că o s-o reclame, însă se ţinuse tare şi atunci el îl adusese pe preşedintele Sovietului sătesc şi trecuse la atac de faţă cu acesta.

— Tu eşti puterea Sovietică, se adresase el preşedintelui. Spune-mi, există la noi vreo lege care să-l oprească pe om să cumpere cu bani ce vrea? Ce-şi dă asta aere?

Îşi face singură legile ei? Cine-i dă voie? Spune-i şi tu! Spune-i!

— Hai, dă-i, spusese preşedintele ca să scape!

Maria hotărî să recurgă la un şiretlic:

— Să aducă adeverinţă şi-i dau.

— Ce adeverinţă să aduc? căscase gura Mihail.

— Adu adeverinţă de la Daria că-ţi dă voie să cumperi o sticlă, şi-ţi dau.

Preşedintele dăduse din mină şi plecase. Mihail făcuse scandal şi bătuse în uşă, ameninţând că o să dea foc magazinului. Daria povestise pe urmă că, cerându-i adeverinţă, el se năpustise asupra-i cu pumnii, însă ea fugise. Şi totuşi, în aceeaşi seară, Mihail fusese văzut din nou beat: pesemne cumpărase băutură prin intermediul altcuiva. În situaţia asta, Maria nu mai putea face nimic.

Maria ştia că oamenii vin cu plăcere la magazin, când ea e acolo. Femeile se adunau chiar atunci când n-aveau nevoie să cumpere nimic. Stăteau în rând la tejghea, vorbeau de-ale lor sau bârfeau pe câte cineva. Bătrânele stăteau pe lăzi – Maria lăsase înadins în magazin câteva lăzi, ca să se poată sta pe ele. Iarna, bărbaţii veneau pe aici înainte de a pleca la lucru, ca să fumeze, şi Maria îi punea să facă focul în sobă. De vechile sărbători, dacă magazinul era deschis, dădeau buzna grupuri întregi de săteni; atunci ea, ca să-i vadă jucând, se urca pe tejghea. Oamenii o trăgeau jos de acolo, o puneau să închidă magazinul şi o luau cu ei, până când, pe drum, reuşea să fugă.

Mariei îi plăcea să aibă sentimentul că-i un om de care satul nu se poate lipsi. Dacă stăteai să socoteşti, nu erau mulţi din aceştia: preşedintele Sovietului sătesc, preşedintele colhozului, medicul, profesorii şi specialiştii. Şi uite că şi ea. Şi, într-adevăr, dacă agronomul pleacă undeva pentru o lună, poţi să nici nu bagi de seamă, în timp ce ea o singură dată s-a îmbolnăvit şi a lipsit trei zile, fără să deschidă magazinul, iar oamenii s-au istovit tot dând fuga să se intereseze când îl deschide. Maria vedea

că mulţi vor acum să lege prietenie cu ea, dar se străduia să se poarte la fel cu toţi. Îşi amintea cum, în prima lună de lucru, primise la magazin feţe de masă de muşama, cum nu se mai aduseseră demult; femeile, aflând, veniseră la ea acasă, fiecare încercând s-o convingă să-i pună deoparte, „pe cunoştinţă”, măcar una. Atunci Maria, chipurile în glumă, ca să nu supere pe nimeni, totuşi ferm, le-a zis:

— Ce tot spuneţi voi? Doar la oraş capătă oamenii lucrurile „pe cunoştinţă”, vânzătorii au acolo cunoscuţi, şi sunt şi unii pe care nu-i cunosc. Dar eu aici vă cunosc pe toate, cum să le mai privesc în ochi pe celelalte? Veniţi mâine mai devreme şi luaţi.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Kuzma a ieşit în curte numaidecât ce s-a luminat de ziuă şi a văzut că în pridvorul magazinului oamenii se şi înghesuiau la rând. Maria a dat fuga fără să mai deretice prin casă, fiindcă, nu se putea aşa ceva când oamenii aşteptau, şi a vândut muşamalele cu mult înainte de ora opt când trebuia să deschidă magazinul.

Aproape chiar din prima zi, Maria trebuise să-şi facă rost de un caiet, în care să-i noteze pe datornici. Spre sfârşit, caietul era plin de cifre, la unele se adăugau altele, apoi se ştergeau şi urmau altele. Ce poţi face dacă vine Klava, cu care ai copilărit împreună şi care-i singură cu doi copii şi-ţi spune că pe Katea ei n-o primesc la şcoală fără uniformă şi că acum n-are bani de uniformă? Maria dădea rareori lucruri scumpe pe datorie, mai mult fleacuri. Când suma din caiet ajungea prea mare, îi punea pe datornici mai întâi s-o achite, apoi le dădea iarăşi pe datorie. Dar în ultima vreme, aşteptând revizia, adunase banii de la toţi, doar Cijovii rămăseseră datori cu patru ruble şi optzeci de copeici.

Încă din vară începuse să ceară să i se facă inventarul, şi de fiecare dată când venea după marfă, se ducea la birou şi întreba când o să-i trimită un revizor. Nu

învăţase să ceară, cei de acolo îi promiteau că o să-i trimită, iar ea pleca. Devenise cu neputinţă să lucrezi aşa orbeşte, fără să ştii la ce te poţi aştepta. Când revizorul a venit în cele din urmă, Maria nu că s-a speriat, dar parcă a îngheţat şi s-a închis în sine, gândindu-se la ce avea să urmeze, iar când acesta o întreba ceva, ea tresărea şi nu răspundea numaidecât. Însă la aşa ceva nu se aşteptase nici în visurile ei cele mai rele. Când s-au încheiat toate calculele, iar revizorul i le-a arătat, a simţit că se înăbuşe; toată seara aceea şi aproape toată ziua următoare n-a putut respira ca lumea.

A plâns, compătimindu-se şi blestemându-se singură, şi, plângând, îşi dorea moartea. Când se gândea la moarte se simţea mai uşurată, parcă se prăbuşea undeva în lumea cealaltă, de unde se uita la copii, la Kuzma, îşi închipuia cum o să trăiască fără ea şi o cuprindea mila faţă de sine însăşi. Dar asta n-a durat mult, lipsa în gestiune, întocmai ca un călău care o lăsase să mai respire un pic, o smulgea de peste tot, unde voia să se ascundă ca să moară, şi începea din nou s-o chinuie.

Apoi a venit Kuzma, spunându-i că preşedintele colhozului i-a promis un împrumut. La început, ea n-a priceput ce poate să însemne asta, apoi salvarea i s-a înfăţişat atât de apropiată şi de limpede, încât s-a speriat ca nu cumva Kuzma s-o lase să-i scape; cuprinzându-l pe după gât şi trăgându-l în pat, a început să-l roage s-o salveze: parcă o apuca leşinul. Kuzma s-a răstit la ea, apoi s-a culcat alături şi a dezmierdat-o, iar Maria, chinuită, după ce nu închisese ochii toată noaptea, a aţipit, sau nici măcar n-a aţipit, ci a uitat de sine şi n-a mai suferit, într-atât de pustiită sufleteşte şi de liniştită s-a simţit.

A trezit-o Komariha, şi Maria s-a bucurat de sosirea ei, fiindcă o rugase să-i dea în cărţi. Cărţile arătau de bine, iar ea se gândi că o da Dumnezeu să se descurce, dacă reuşeşte Kuzma să adune cât trebuie; nădejdea i se înfiripa

din nou în suflet, iar Maria hotărî că trebuie să meargă şi ea prin sat, să încerce să caute bani.

Vitka a venit în fugă de la şcoală, aducând patru ruble şi optzeci de copeici. Cijovii îl pândiseră undeva pe drum şi-i spuseseră să-i predea maică-sii.

După masă, Maria s-a dus la Klava, cu care era prietenă din copilărie. Fără să scoată o vorbă, Klava a pus-o să ia loc pe pat, s-a aşezat alături, a îmbrăţişat-o şi, cuprinzând-o strâns, a început a boci cu o voce puternică şi limpede, ca o solistă de cor. Mariei i s-a făcut iarăşi frică şi a început să plângă. Dar, plângând, a simţit că nu procedează cum se cuvine şi, ştergându-şi repede lacrimile, spre supărarea Klavei, s-a ridicat şi a plecat.

În drum spre râu, a oprit-o Nadia Voronţova, care a început să-i spună că ea, Maria, pesemne că-şi ieşise din minţi atunci când se învoise să se angajeze la magazin, că hotărâse să se bage singură la puşcărie şi mai multe nu. Doar se vedea de la bun început că n-o să iasă nimic bun din asta.

Maria, fără s-o asculte până la capăt, s-a întors şi s-a dus acasă. În sat n-a mai ieşit.

Şi nici n-a mai crezut că o să izbutească ceva Kuzma cu banii.

În compartimentul unde s-a mutat Kuzma, făcând schimb de locuri cu jucătorul de preferans, călătoresc un bătrân şi o bătrână cu părul la fel de cărunt, aproape alb, cu figuri masive, la fel de albe, şi ele parcă încărunţite. Pe unul din paturile de sus aşternutul era boţit, va să zică e şi un al treilea pasager, dar pesemne că ieşise undeva.

Kuzma îşi scoate iarăşi cizmele şi se pregăteşte să se urce în patul lui, când în compartiment dă buzna un flăcău beat. Se uită câtva timp mirat la Kuzma, fără să-şi desprindă ochii de la el, se aşază alături de bătrânică, se ridică numaidecât, înveselindu-se şi-i întinde mâna lui Kuzma:

— Să facem cunoştinţă.

Kuzma se recomandă. Flăcăul se înveseleşte şi mai tare şi brusc devine serios.

— E limpede, spune el. Kuzma, va să zică. O să ştim. Asta-i bunicuţul – şi arăta cu mâna spre dreapta. Asta-i bunicuţa – şi cealaltă mână coboară spre stânga. Şi ăsta sunt eu. Îşi încrucişează mâinile pe piept şi hohoteşte.

— Bine-ţi stă! Bine-ţi stă! clatină din cap bătrânică. Nici nu-l cunoşti pe om şi-ţi îngădui aşa ceva. Nu-i daţi atenţie, faceţi-vă comod, îi apune ea lui Kuzma. A fost iarăşi la vagonul restaurant.

— Dar ce-am spus? tună flăcăul. Ce, l-am jignit? Te-am jignit, Kuzma?

— Până acum n-a fost nimic jignitor, răspunde Kuzma circumspect.

— Poftim! Ai auzit, mătuşico? Kuzma nu s-a supărat. Ei, mătuşico, iarăşi te legi de mine!

Se aşază lângă bătrână şi, făcându-i cu ochiul lui Kuzma, o îmbrăţişează.

— Pleacă de-aici! se supără bătrâna. De-am ajunge mai repede! M-am săturat, pe cuvânt! i

— Cum? Te-ai săturat cu adevărat? Cu moşu’ trăieşti de-o viaţă şi nu te-ai săturat, iar eu te-am strâns în – braţe o dată şi gata, te-ai săturat! Moşule! S-o scarmăn un pic pe băbuţa dumitale?

— Cum îndrăzneşti? răspunde fără grabă bătrânul.

Flăcăul tace. Cu o îngândurare de beţiv îl priveşte pe bătrân, apoi pe bătrână şi recită obosit:

— „Trăiau cândva un moş şi-o babă, mâncau tot caşă cu caimac…”

— Bine-ţi stă! Bine-ţi stă!

— „Odată, mânios, moşneagul i-a tras bătrânei un dupac…”

Flăcăul se însufleţeşte.

— Moşule, când erai mai tânăr ai bătut-o vreodată pe

băbuţa dumitale sau nu?

— Toată viaţa n-am atins-o nici măcar cu un deget, răspunde bătrânul cu demnitate.

— Niciodată, niciodată?

— Niciodată.

— Acum nu mai sunt bărbaţi ca moşul meu, spune bătrâna.

— Pe naiba!

Flăcăul se aşteaptă ca ei să obiecteze, dar toţi tac. Îi priveşte pe fiecare pe rând, îşi mijeşte ochii fără niciun motiv şi, cu ultimele puteri, îl întreabă pe Kuzma:

— Va să zică, mergi cu noi, Kuzma?

— Merg cu voi.

— Hai.

Flăcăul coboară privirea şi priveşte îndelung ceva la picioare. Vagonul se leagănă uşor, cadenţat. Flăcăul îşi lasă în jos mâinile şi, aplecând capul, închide ochii. Pe lângă ei trece în goană din sens opus un tren, dar el nu-l aude.

Kuzma se furişează în patul lui. Jos, bătrâna îl zgâlţâie pe flăcău:

— Întinde-te, aşa nu stai comod; Poţi să stai şi pe patul meu.

— Da’ ce, eu n-am pat?

Se ridică, se căţără îndelung, anevoie şi din patul lui tot mai mormăie ceva de neînţeles.

Kuzma se întoarce spre el: flăcăul stă culcat cu ochii închişi, iar pe faţă nu i se mai desluşeşte nimic decât somnul.

Închide şi Kuzma ochii. Însă nu aţipeşte numaidecât. Bătaia cadenţată a roţilor când se depărtează, când se apropie de el cu zgomot; atunci Kuzma deschide ochii speriat şi ascultă. Se uită pe geam – vântul n-a contenit. Kuzma se instalează mai comod şi pentru a nu ştiu câta oară încercă să adoarmă. În cele din urmă aţipeşte.

Visează un vis ciudat. Se făcea că are loc o adunare generală a colhozului, la care se discută problema banilor pentru Maria. S-a adunat atâta lume, încât la club, unde se ţin doar adunările de dare de seamă, oamenii, de data asta, stau înghesuiţi. Mulţi şi-au adus de acasă taburete, mulţi stau pe culoarele de trecere, şi tot vin întruna.

— Tovarăşi colhoznici! se ridică – preşedintele. S-a făcut propunerea să închidem uşile. Cei care mai vor să intre, oricum nu mai încap.

Se închid uşile.

— Pentru desfăşurarea lucrărilor adunării, trebuie să alegem un prezidiu, spune preşedintele. Din partea conducerii propun ca în prezidiu să-i alegem pe următorii tovarăşi: Maria şi Kuzma. Pe copilaşii lor n-o să-i punem în prezidiu, din cauza vârstei lor fragede. Cine-i „pentru” să ridice mâna.

Toţi sunt „pentru”. În aplauzele sălii, Kuzma şi Maria urcă pe scenă şi se aşază la masa prezidiului. Kuzma se uită prin sală şi, nu ştie cum se face, dar nu vede nicio figură cunoscută. „Maria, şopteşte el speriat, ia te uită, oamenii ăştia nu-s de-ai noştri, sunt străini”. „Ce vorbeşti? răspunde ea. Ce-i cu tine, Kuzma? Toţi sunt de-ai noştri”. Kuzma priveşte mai atent prin sală şi acum, când aplauzele încetează, vede că oamenii sunt într-adevăr de-ai lor, din sat.

— Tovarăşi colhoznici! spune preşedintele. S-a făcut propunerea s-o ajutăm pe Maria.

Răsună din nou aplauze.

— Am discutat adineauri problema asta între noi, continuă preşedintele, şi am hotărât aşa: să-i numărăm pe toţi, să vedem câţi suntem, iar pe urmă, ştiind câţi bani îi trebuie Mariei şi câţi suntem prezenţi aici, să aflăm câţi bani avem de dat. Sunt şi alte propuneri?

— Nu.

— Atunci vă rog să număraţi pe rânduri. Dar vă

previn că dacă încearcă cineva să numere în loc de un om, doi, îl dăm afară din sală.

În timp ce se face numărătoarea, Kuzma, la masa prezidiului, o ciupeşte de bucurie pe Maria de şold. Ea se smuceşte înapoi şi râde: „Neruşinatule, şopteşte ea, nu se face aşa ceva la masa prezidiului. Stai liniştit”. El se potoleşte.

— Două sute douăzeci şi cinci de oameni, se strigă din sală.

— O mie de ruble de împărţit la două sute douăzeci şi cinci de oameni, socoteşte preşedintele la tribună, înseamnă, pe cap de om, câte patru ruble şi patruzeci de copeici.

— Ce mai, câte cinci ruble de cap de om, se aud deodată câteva glasuri din sală, rotunjind cifra.

Şi iată că masa la care stau Kuzma şi Maria nu mai e masă, ci ladă în care cad bani din toate părţile, din multe, multe mâini. În cinci minute, lada e plină. Maria nu se poate stăpâni, plânge, iar lacrimile îi cad ca boabele de mazăre pe bani şi se rostogolesc înăuntru cu zgomot.

— Au dat toţi? întreabă preşedintele. În cazul acesta, rog comisia de numărare a banilor să-şi îndeplinească atribuţiile.

Câţiva oameni ies din sală şi încep să numere banii. Adună în teancuri hârtiile de cinci, de trei şi de o rublă separat, apoi notează suma sus, exact ca la bancă şi fac cu grijă pachete.

— O mie o sută douăzeci şi cinci de ruble, anunţă ei la sfârşit.

Preşedintele dă din cap nemulţumit.

— O sută douăzeci şi cinci de ruble în plus. Ce facem?

— Să ia toată suma, îl sfătuiesc unii.

— Nu, asta nu se poate, răspunde el. O sută douăzeci şi cinci de ruble sunt bani mulţi. Uitaţi ce propun eu:

ducem toţi banii în sala de muzică şi intrăm pe rând, câte unul. Cine are nevoie de bani, să ia înapoi câte o rublă-două. Vă rog să nu faceţi gălăgie şi să nu vă agitaţi, că nu suntem milionari. Cine nu vrea să ia, n-are decât, dar ca să nu se ştie cine a luat şi cine nu, e obligatoriu să intre fiecare. Sunt şi alte propuneri?

— Nu.

Se duc banii. Oamenii se ridică pe rând câte unul, intră în sala de muzică şi se întorc îndată la locurile lor. Ultima intră Komariha. Kuzma o vede cum sare de pe loc, uitându-se împrejur şi închide uşa în urma ei. Şi deodată o aud ţipând.

Komariha iese în fugă, se uită în sală de jur-împrejur şi strigă:

— Nu-s acolo! N-a mai rămas nicio copeică! Am vrut să iau doar o rublă!

Sala se cutremură de râsete. Oamenii se ţin de burtă, urlă şi gem, şi-o arată unul altuia cu degetul pe Komariha. Ea stă în mijlocul sălii ou gura căscată şi, deodată, nemaiputându-se stăpâni, începe şi ea să râdă. Kuzma priveşte sala uimit şi îngrozit, se uită la Maria fără să priceapă nimic: stând pe scaun, râde şi ea de se prăpădeşte.

Kuzma se trezeşte şi o aude pe bătrână spunându-i bătrânului:

— Serioja, dă-mi termoforul, mă duc să aduc apă caldă.

Strângând termoforul la piept, bătrâna iese. E linişte. Doar trenul bate cadenţat în şine, dar zgomotul acesta, dacă nu-l asculţi cu atenţie, nici nu-l auzi. Pe geam cade o lumină cenuşie, chinuită de vânt, care, în vagonul ce se leagănă domol, se liniştеşte, devine plăcută, crepusculară.

Flăcăul doarme cu bărbia sprijinită într-un pumn uriaş.

Bătrâna se întoarce cu apa clipocind în termoforul pe

care-l strecoară bătrânului sub pătură. În oglinda de jos, Kuzma îl vede pe bătrân întinzând picioarele şi rămânând nemişcat.

— Azi nu te doare? îl întreabă bătrâna.

— Nu, azi e linişte.

— Asta-i bine.

Discută între ei cu glas liniştit, prevenitor, care nu se observă, nu se deosebeşte de liniştea din compartiment, de parcă nu răsună, ci doar îl ghiceşti. Kuzma simte că nu mai poate adormi, dar nu vrea să recunoască, fiindcă atunci trebuie să se gândească la ceva sau să facă ceva. Şi stă culcat cu ochii închişi. Cel mai mult se teme să se gândească ce-ar putea însemna visul acesta cu banii. Să viseze aşa ceva! Desigur, nu înseamnă nimic, pur şi simplu te gândeşti întruna la acelaşi lucru, scorneşti atâtea, încât acum toate astea se întorc la tine. Şi totuşi îi e sufletul greu. Toate se potrivesc: vântul, povestea cu biletul şi acum visul ăsta. Nu cumva n-o să izbutească nimic? Nu cumva totul e-n zadar?

— Serioja, aude Kuzma glasul bătrânei şi se bucură că poate să asculte atent şi să-şi mai uite din temeri. Serioja, acum telegrama noastră o fi sosit, nu-i aşa?

— Acum, fireşte, au primit-o, răspunde bătrânul.

— Ne aşteaptă.

Bătrâna zâmbeşte mângâietor, cu o bucurie vădită şi obrajii ei masivi se lăţesc şi mai tare. Faţa îi încremeneşte aşa, cu zâmbetul acesta, timp de câteva minute, apoi, obosind, zâmbetul piere încetişor.

În aceeaşi zi, în care Kuzma fusese la la Evgheni Nikolaevici, veni la el în fugă un băieţaş din partea directorului şcolii.

— Evgheni Nikolaevici a spus că mâine nu poate merge la raion, se duce poimâine şi face totul aşa cum v-aţi înţeles.

— Bine, bine, se învoi Kuzma.

Acasă îl găsise pe moş Gordei stând turceşte pe jos, lângă sobă. Când băieţaşul plecă, moş Gordei întrebă:

— Ţi-a făgăduit mult?

— O sută de ruble.

— Putea să-ţi dea mai mult, are bani.

— Spune că nu mai are.

— I-auzi! zâmbi ironic moşul. Cum să n-aibă! E deştept, ticălosul, tare deştept! Nu atât deştept, cât viclean, aşa zic eu. Ţăranul nostru nu-i meşter la de-alde-astea; când e viclean, îl miroşi numaidecât, dar când Evgheni Nikolaevici umblă cu şiretlicuri, nu te simţi la largul tău, de parcă tu l-ai trage pe sfoară şi nu el pe tine. E deştept, oho!

Kuzma tăcea.

Moş Gordei a stat la el cam un ceas şi jumătate. Kuzma ar fi vrut să meargă undeva, să facă ceva, dar trebuia să-l asculte pe flecarul de moşneag. Nici să-i spună „Moşule, mă stânjeneşti”, nu era bine, fiindcă l-ar fi jignit. Şi tăcea, nădăjduind că moşul o să se sature să vorbească singur şi o să plece.

Moş Gordei trecuse de şaptezeci de ani, dar îmbătrânea urât. E adevărat că în ultimul an se aplecase într-o parte, şi din cauza asta oamenii din sat îl porecliseră „locotenentul Schmidt”, după numele vaporului care se bălăcea în râu de vreo treizeci de ani, iar după război, de bătrâneţe sau din cine ştie ce altă pricină, începuse să se încline la bordul drept şi mergea aşa, despicând apa cu el. Vaporul fusese trimis de câteva ori la reparaţii, dar nu putuseră nicicum să-l îndrepte şi, spre bucuria tainică a satelor de pe mal, apărea de fiecare dată tot cu vechea lui înfăţişare, cunoscută de toţi.

Înclinarea asta într-o parte nu-l stânjenea prea tare pe moş Gordei, care umbla la fel de vioi ca şi înainte. Nopţile, moşul păzea atelierele, iar ziua, neavând nicio treabă, hoinărea prin sat. Dacă se aşeza pe jos şi scotea

pipa veche, afumată, puteai să n-ai nicio îndoială: avea să stea mult. Moşul n-avea de ce să se» grăbească. Trăia singur într-o căsuţă părăginită la marginea satului, casa lui cea mare o lăsase fiului său. Acesta avea familie numeroasă şi certăreaţă, iar bătrânul nu se împăca deloc cu ea, aşa că după moartea babei sale se mutase în „coteţ", cum îşi numea el căsuţa, în „coteţ" era, într-adevăr, murdar; moşul nu era obişnuit să deretice şi doar Komariha, care-i venea un fel de rudă îndepărtată, scotea din căsuţă, o dată pe lună, ce prisosea, iar uneori chiar o dată la două luni. Dar bătrânul nici nu observa.

Instalându-se mai comod, moş Gordei îşi trase un picior de sub şezut, aşezându-l astfel ca să se poată propti cu coatele pe el şi spuse:

— Fir-ar să fie, parcă dinadins n-am nici eu niciun ban, că altfel n-ai fi în necaz.

— Bine, moşule, răspunse Kuzma dând din mină. De unde să ai bani? Ce să mai vorbim!

— Păi, uite că n-am. Altfel n-am sta aici la palavre, ci ne-am duce să-i luăm.

— O să mă descurc cumva şi singur, spuse Kuzma, dându-i moşului să înţeleagă că o scoate la capăt fără el. Ce să te mai amestec şi pe tine în treaba asta?

Bătrânul tăcu, jignit. Scutură pe genunchi scrumul din pipă, îl suflă pe jos şi începu să o umple din nou, apăsând atent tutunul cu degetul mare. N-avea de gând să plece şi, de îndată ce-şi aprinse pipa, uită de supărare.

— Spui că ai fost la Evgheni Nikolaevici? începu el din nou.

— Am fost, am fost.

— Are bani, dar nu s-a îndurat să-ţi dea. Să nu mă duc să-i cer ca din partea mea?

— Nu-i nevoie, moşule, găsesc eu. Asta-i grija mea, nu a ta. Mai bine du-te să te odihneşti.

De data asta, bătrânul se supără de-a binelea.

— Tu, Kuzma, eşti ca un copil mic. Păi ce, eu mă străduiesc pentru mine? Am trăit toată viaţa fără bani şi cât mi-a mai rămas tot aşa o să trăiesc, n-am nevoie de ei. Tutun am, se mai găseşte şi o bucată de pâine, iar pipa mi-o pot aprinde şi cu tăciuni. Dacă am bani sau nu, mie mi-e totuna.

— Bine, moşule, bine, spune Kuzma împăciuitor.

— Mie, zdrenţele mele, dacă mi le cârpesc, mi-ajung până la moarte. Şi dacă-i vorba de băut, îmi meşteresc un aparat şi fac un rachiu, la fel de bun ca spirtul tău. Pot să număr pe degete de câte ori am avut în mină bani, în toată viaţa mea. Încă de mic m-am deprins să fac totul singur, să trăiesc prin munca mea. Dacă-i nevoie, ştiu să înjgheb o masă şi să bat abaua la piuă. Când a fost foametea în treizeci şi trei, am scos şi sare din ocnă. Acum toţi se duc la magazin, dar înainte vreme oamenii mergeau la prăvălie de două ori pe an. Aveau totul al lor. Şi trăiau slavă Domnului, nu piereau. Acum, fără bani, nu mai e chip să faci un pas. Grămezi de bani. Oamenii se încurcă în bani. S-au dezvăţat să-şi meşterească singuri ce le trebuie; deh, la magazin găseşti de toate, numai bani să fie. Şi, slavă Domnului, că dacă cineva n-are, măcar copiii lui nu se dezvaţă să dea din mâini şi să se bizuie pe ei înşişi, nu pe bani. Păi, altfel cum? Au ajuns să-i ţină alţii. Şi pe cei mici, şi pe cei mari.

— Te-ai înfierbântat, moşule.

— Spun adevărul. Când s-a pomenit la noi înainte vreme ca ţăranii să se ajute unul pe altul cu bani? Fie că îşi clădeau o casă, fie îşi înjghebau o sobă, tot aşa se chema: ajutor. Dacă avea gospodarul rachiu, le dădea, n-avea – nu era nimic, data viitoare veneai tu să-mi ajuţi. Da’ acum totu-i pe bani. Dacă-ţi ară grădina – zece ruble, dacă-ţi aduce fânul – zece ruble, iar dacă o lasă mai moale şi-i pasă de tine, îţi ia mai ieftin – o rublă. Muncesc pentru bani şi trăiesc pentru bani. În toate caută folosul, păi nu-i

ruşine?

— Hai, moşule, conteneşte odată, altfel nu mai terminăm vorba.

— Păi, am spus totul. Tu crezi că dacă-s bătrân sunt prost. Eu le pricep pe toate, am trăit mai mult ca tine. Şi am văzut fel de fel de oameni.

Pipa i se stingea, moşul observă şi, plescăind din limbă, începu să tragă iarăşi din ea. Apoi fumă în tăcere, cu ochii închişi. Kuzma se gândi că acum trebuie să plece. Soarele asfinţise, afară vaca flămândă mugea întruna amărâtă, după-masă Maria plecase undeva, aşa că animalul se frământa degeaba.

— Dacă e s-o luăm din marginea de sus a satului, începu bătrânul să vorbească, venindu-şi în fire, şi-l lămuri pe Kuzma: îţi explic la cine trebuie să mergi. Cine are bani acolo? La Evgheni Nikolaevici ai fost.

Oho, cu ăsta trebuie să fii prevăzător. Asta, la el acolo, când trage un vânt ştie tot satul, dar când e vorba să-i dea omului ajutor, chibzuieşte de zece ori până să scoată o rublă, de parcă şi-ar stupi sufletul odată cu ea. Şi aşa se şi întâmplă: se chinuie tare rău şi asta-i dăunează la sănătate.

— Da' dracu' să-l ia, mă plictiseşti cu Evgheni Nikolaevici ăsta, îşi ieşi din sărite Kuzma.

Moş Gordei, ca şi cum nu l-ar fi auzit, continuă:

— Piotr Larinov n-are, ăsta-i un prostălău. Ţi-ar da şi luna de pe cer, dacă ar avea-o. Uite, aşa-i făcută viaţa asta, că lângă Evgheni Nikolaevici stă Petka Larionov şi se deosebesc unul de altul ca cerul de pământ. S-au născut în acelaşi loc, vorbesc aceeaşi limbă, dar n-au nici în clin, nici în mânecă. Moşul clătină din cap cu mirare potolită şi continuă: Dacă e să baţi la uşa agronomului – ăsta a venit de curând de la tratament şi acolo a cheltuit mulţi bani. Da' se poate întâmpla să-i fi rămas ceva. Are salariu bun: se spune că de la stat primeşte bani, iar de la colhoz – zile-

m-uncă. Aşa-i?

— Aşa-i.

— Atunci, du-te! Vezi, poate că-ţi dă. Dacă nu-ţi dă, încearcă la Mişka, vecinul lui. Moşul hohoti scurt, parcă tuşind. La ăsta te pricopseşti! Şi-a băut tot ce are pe trei ani de-acum încolo. Măi, ce mai bea! De la cine mai poţi împrumuta? urmă el. Nu ştiu, Kuzma, aşa că nu-ţi pot spune. Oamenii n-o duc rău, dar totul se duce pe cele de trebuinţă traiului. Omul nu pune uşor bani la chimir. Toţi au copiii şi nevoile lor. Acum şi vremea e parcă îmbelşugată, tot e bine că ţi s-a întâmplat necazul acum şi nu primăvara, că n-o să aduni cartofi sau grâu de pe la oameni. Cui le-ai vinde? Asta-i treaba. Şi o sută de verste dacă mergi roată, dai tot peste ţărani ca tine.

Moşul vorbea despre un lucru la care se gândea şi Kuzma cu groază: la sat sunt bani puţini, iar de prisos, mai mult ca sigur că nu se găsesc. Pentru zilele-muncă se dădea doar grâu, pe care n-aveai cui să-l vinzi, şi, oricum, costa o nimica toată. Dar Kuzma nu putea fi de părerea moşului, cum că situaţia e proastă; n-avea dreptul nici măcar să gândească aşa.

— Găsim noi bani, moşule, găsim.

— Găsim, îl maimuţări moşul. Sunt ascunşi sub coada iepei, ia-i de-acolo.

— Oamenii au bani.

— De unde?

— Poate vrei să spui că Stepanida n-are bani, când ea predă la colhoz în fiecare an fie o vacă, fie un taur. Cred că are o mie pusă de-o parte.

— Adevărat, Stepanida are.

— Poftim, Stepanida. Şi mecanizatorii trebuie să aibă. Lor li s-au dat fel de fel de prime în campanie.

— Asta a fost odată.

— Oamenii au bani, moşule. E cu putinţă să nu strâng de la tot satul? Se poate să nu-mi vină în ajutor? Spui

braşoave, moşule, o să mă ajute.

— Dar n-am spus aşa ceva.

— Bine. Kuzma se însufleţi, convingându-se singur de ceea ce spunea. Noi doi, moşule, nu pierim. Du-te tu acum să faci de pază, eu mă duc să dau o raită. Uite, iau un sac, şi o să adun în sac. Păi cum? Umplu unul, iau altul. Pe urmă te tocmesc pe tine paznic să ai grijă de banii mei.

— Mare palavragiu eşti, Kuzma, îşi miji bătrânul ochii zâmbind.

Începu să se ridice: mai întâi se aşează în patru labe, apoi se sculă în picioare.

Masându-şi coastele în partea în care era aplecat, îi spuse lui Kuzma:

— O să vin la tine, să aflu ce-ai făcut.

— Vino, moşule, vino. Decât să păzeşti fier, mai bine te tocmesc paznic la bani. Pentru mine eşti tocmai bun de paznic, ai pipă, dar ştiu că n-o să ţi-o aprinzi cu ei.

— He-he-he! râse bătrânul într-un acces de tuse.

Când omul se apropie de cincizeci de ani, e greu de spus dacă are prieteni sau nu. Atâţia oameni, dintre cei mai diferiţi, s-au perindat prin viaţa lui, ca prieteni, asemeni unor musafiri, încât acum are o atitudine tăcută, liniştită, înţeleaptă faţă de omul apropiat. Cu acesta se întâlneşte nu mai des decât cu alţii, n-au secrete comune, dar dacă e cazul, fiecare dintre ei îşi aduce aminte cu prudenţă, parcă nevenindu-i să creadă că există un om care, la nevoie, o să-l înţeleagă şi o să-l ajute.

Seara, Kuzma se duse la Vasili. Îndată după război, lucraseră un timp împreună pe un camion de o tonă şi jumătate; în tot colhozul exista o singură maşină, pe care munceau ei: erau şi şoferi şi hamali.

Apoi, Kuzma trecuse pe un „Studebaker" american, iar camionul îi rămăsese lui Vasili, care mai moşmondise mult la el, făcând mici servicii colhozului, până când maşina s-a stricat definitiv. Colhozul primise apoi două

maşini noi „Zis-150”, pe care le-a repartizat lui Kuzma şi lui Vasili, dar Vasili a lucrat puţină vreme pe a lui: s-a îmbolnăvit de ochi; tocmai atunci, ca un făcut, a venit o verificare şi l-au reformat.

De patru ani încoace, Vasili era brigadier legumicultor.

Se întâlneau aproape în fiecare zi, cum se întâlnesc oamenii la ţară, dar cu anii se îndepărtaseră unul de altul. Îşi dădeau bineţe, îşi spuneau unul altuia fel de fel de lucruri, cum se nimerea, şi se despărţeau. Dar sentimentul vechi şi statornic, că Vasili e prietenul lui, continua să dăinuiască în Kuzma, iar acesta îl păstra în sine pe Vasili, îl pomenea în gând cu vorbe bune şi senine şi se bizuia pe el. Mai era un om faţă de care Kuzma se purta ca faţă de un tovarăş, dar acesta era preşedintele, de aceea Kuzma însuşi se străduia să se ţină mai departe de el, ca să nu se spună că leagă prieteşug cu şefii.

Vasili îl întâmpină pe Kuzma fără mirare şi fără bucurie, îi strânse mâna în tăcere şi, aşa cum se cuvine, îl întrebă cum o mai duce. Se vedea că auzise de lipsa în gestiune şi că acum nu ştie cum să se poarte, iar să ofteze şi să dea sfaturi nefolositoare nu ştia. Stăteau şi fumau. Din bucătărie ieşea mereu la ei soţia lui Vasili, îl privea pe Kuzma cu groază şi cu milă, dar, neauzind nimic interesant, dispărea iarăşi. Nu se hotărau să-l întrebe pe Kuzma, iar el tăcea. Se simţea ca un om pe care-l prinsese noaptea într-un sat străin, necunoscut, şi ceruse găzduire peste noapte în casa asta. E încă prea devreme să se culce, stăpânii casei şi el, cel care înnoptează aici, n-au apucat să se cunoască prea bine, nici să discute, iar acum îşi petrec vremea anevoie.

Kuzma se ridică şi îşi luă rămas bun. Vasili ieşi să-l conducă. La poartă mai zăboviră o clipă, şovăiră simţind că întâlnirea a fost stânjenitoare, dar că era greu s-o mai repare acum.

— Mai treci când ai timp, Kuzma, spuse Vasili.

— O să trec, promise acesta.

Atunci s-a gândit Kuzma pentru prima oară la frate-său. În cel mai rău caz, dacă nu face rost de bani în sat, poate merge la oraş, la Alexei. Se spunea că frate-său o duce bine.

Kuzma nu mai fusese la oraş la frate-său; ultima oară se văzuseră acum şapte ani, când murise tatăl lor.

Era o toamnă caldă în toiul secerişului, iar Alexei, chemat printr-o telegramă, petrecuse două zile în sat şi îndată după înmormântare plecase. Se înţeleseseră să vină la parastasul de patruzeci de zile, când puteau să-i facă bătrânului pomenirea pe îndelete, cum se cuvine, şi când avea să vină tot neamul, dar nu se ştie de ce Alexei nu venise şi parastasul se făcuse fără el. Apoi, după vreo două luni, scrisese că a fost într-o delegaţie.

Kuzma îşi aducea rareori aminte de Alexei. Asta se întâmpla când se gândea la taică-său sau la maică-sa; atunci îi venea de la sine gândul că nu-i singur, că ei sunt doi fraţi pe lume. Dar se îndepărtaseră atât de mult unul de celălalt, încât gândurile despre Alexei îi păreau lui Kuzma neadevărate, ca şi cum n-ar fi fost ale lui, ci i le-ar fi şoptit cineva. Şi iarăşi uită pentru multă vreme de Alexei. Se întâmplase aşa că nu erau întotdeauna fraţi, clipă de clipă, ci doar când se întâlneau, şi mai fuseseră în copilărie, când crescuseră împreună.

Cu trei ani în urmă, Maria venise la spital, la oraş, şi se oprise la Alexei. Rămăsese la el două nopţi, apoi, întorcându-se, spusese că mai bine-i să stai la străini. Despre faptul că Alexei şi nevastă-sa o duc bine, vorbise fără mirare şi fără invidie… Au şi televizor şi maşină de spălat, da’ oriunde mergi se uită după tine, să nu faci vreo boacănă, şi pe unde calci vin să-ţi şteargă urmele. Vorbesc fără să-i intereseze ce spun. Nici nu le pasă de noi. Nu, pe mine nu mă mai momeşti la ei cu niciun preţ”.

Anul trecut, Mihail Medvedev, leat cu Alexei, cu care fusese coleg de şcoală profesională după război, i-a luat adresa de la Kuzma. Mihail era trimis de colhoz, iarna, la un curs de brigadieri; s-a hotărât să se ducă şi pe la Alexei. Când s-a întors, Kuzma, întâlnindu-l, l-a întrebat:

— Ia zi, ai fost pe la frate-meu?

— Da, am fost.

— Şi cum o duce?

— Bine. Sănătos, voinic. E maistru la fabrică, a răspuns evaziv Mihail.

Dar mai târziu, odată la beţie, s-a plâns:

— De recunoscut m-a recunoscut dar n-a vrut să mă socotească tovarăş. Nici măcar un păhărel n-am băut împreună.

Cugetând la acestea, Kuzma hotărî că frate-său, pentru cei din sat, e om căpătuit, pentru că nu se simte ispitit să vină să vadă cum o duc ai lui şi ceilalţi oameni, să mai meargă prin vechile locuri, ştiute din copilărie, care astfel să-l zgândăre la suflet, şi pentru că nu-l interesa să discute cu sătenii, să afle măcar din auzite ce s-a întâmplat cu moş Feodor, care pe vremuri l-a ars cu urzici, sau cu fetele pe care le însoţea acasă din poieniţă. În adâncul sufletului, Kuzma era supărat pe Alexei, dar supărarea asta era mică, nedureroasă.

La urma urmelor, frate-său trebuie să înţeleagă singur despre ce-i vorba, doar nu-i copil. Între el şi sat sentimentul era reciproc: Alexei îşi uita încet-încet satul şi copilăria, iar satul uita încet-încet că avusese vreodată un astfel de fiu.

Dar dacă se duce Kuzma la el, Alexei, fireşte, o să-l ajute. Îi e totuşi frate, sunt de acelaşi sânge. Trebuie să aibă bani. Kuzma o să-i explice că nu-i cere pentru multă vreme, că peste două luni şi ceva o să primească un împrumut de la colhoz şi o să-i trimită numaidecât banii. Cum de nu şi-a adus aminte mai devreme de frate-său?

Acasă, vrând s-o liniştească pe Maria. Kuzma a spus:

— Dacă zilele astea n-adun bani de-ajuns. mă duc la Alexei.

— N-o să-ţi dea, a răspuns ea după o clipă.

Şi toată convingerea lui Kuzma, că trebuie să meargă la frate-său, pierise numaidecât.

Toată viaţa, atitudinea lui Kuzma faţă de bani a fost foarte simplă: dacă-i ai – bine, dacă nu – nu-i nimic. Atitudinea asta s-a format mai ales din cauză că banii n-ajungeau niciodată. Acasă aveau aproape întotdeauna mâncare bună, săţioasă: Kuzma câştiga destule cereale chiar în anii cu recoltă slabă, iar laptele şi carnea le avea din bătătură. Banii însă… Auzise că sunt colhozuri unde pe ziua-muncă se dă câte o rublă şi jumătate, ba chiar şi două, credea că într-adevăr aşa este, dar la ei, într-un colhoz din taiga, unde ogoarele erau aruncate ici şi colo ca nişte peticuţe, nimeni nu primise până atunci mai mult de cincizeci de copeici. În ultimii trei ani, de când luaseră împrumutul pentru construcţia casei, la bilanţul anual de iarnă, Kuzma nu primea nicio copeică.

Tot ce câştiga Maria, lucrând la magazin, se cheltuia pentru copii. Când ai acasă patru flăcăi, hăinuţele de pe ei se rup foarte repede. Era de mirare că Maria izbutea s-o scoată la capăt şi copiii erau îmbrăcaţi curat, nu mai prost decât alţii: pe cei mai mari nu le era ruşine să-i trimită la şcoală, iar cei mai mici, aşa cum se face de când e lumea, purtau hăinuţele celor mai mari, până când le făceau ferfeniţă.

Kuzma nu socotea că o duc rău. Aveau în casă lucrurile cele mai necesare, nimeni nu umbla dezbrăcat sau desculţ. Nu pizmuia pe nimeni. Cu oamenii care trăiau mai bine se purta la fel de firesc, ca faţă de cei care erau mai înalţi decât el. Dacă nu izbutise să crească atât cât ei, n-o să meargă acum în vârfurile picioarelor. La urma urmelor, fiecare cu drumul lui.

Kuzma nu pricepea şi nici nu se străduia să priceapă cum de le mai rămâne oamenilor câte ceva peste ceea ce cheltuiesc pe ale traiului. Pentru el, banii erau doar nişte peticuţe cu care se astupă găurile, o nevoie pentru altă nevoie. Se putea gândi la rezerve de grâu şi carne – de ele nu avea cum să se lipsească – dar gândul de a face rezerve de bani, i se părea hazliu, o glumă, şi-l alunga. Era mulţumit cu ceea ce avea.

La ei la poştă, unde era şi Casa de economii, de câţiva ani atârna pe perete o placardă, pe care un bărbat cu obraji roşii, care nu semăna cu niciun ţăran, îl îndemna, neobosit, pe fiecare: „Aruncă puşculiţa – fă-ţi libret de economii!” Dar când a venit Kuzma la poştă, bărbatul acesta privea pe lângă el. Ca să se distreze, Kuzma s-a mutat dintr-un loc în altul, vârându-se sub privirea lui, însă bărbatul de pe placardă se întorcea de fiecare dată, privind undeva alături de

Kuzma, pe lângă el. Kuzma a plecat satisfăcut.

Şi deodată s-a întâmplat să aibă nevoie de mulţi bani. Kuzma s-a zăpăcit. De ce îl aleseseră banii tocmai pe el? Că doar n-a avut niciodată nimic serios cu ei. Se părea că din cauza asta hotărâseră să-l pedepsească. Vrând-nevrând, acum trebuia nu să se gândească pur şi simplu, ci să chibzuiască întruna la unul şi acelaşi lucru: cum să facă rost de bani? La Evgheni Nikolaevici s-a dus numaidecât fiindcă întotdeauna auzise că are bani. Dar pe urmă? încă înainte ca moş Gordei să vină la el, se plimbase cu gândul prin sat de la un capăt la altul şi se întorsese acasă fără niciun rezultat: unii o duceau mai bine, alţii mai rău, dar fiecare acasă la el trăia dintr-al lui, fiecare avea găurile acelea pentru care pregătea peticuţe.

Kuzma nu cuteza nici în gând să le ceară bani. Îşi închipuia astfel manevra lui: intră în casa omului şi tace. Chiar faptul că venise, trebuia să le spună oamenilor totul. Numai că tac şi ei, iar tăcerea asta, la rându-i, îi spune mai

multe şi mai limpede decât orice vorbe. Îşi ia rămas bun şi merge mai departe. N-are rost să intre în fiecare casă, le alege doar pe cele unde i se pare că pot fi bani. Atâta doar că banii nu-i vezi din prag, oamenii, nu se ştie de ce, îi ascund întotdeauna: îi vârâ în crăpături, la gândaci, în buzunarele hainelor vechi, pe fundul geamantanelor. Se consideră că banii se tem de lumină. Dacă ar fi la vedere, ca fotografiile stăpânilor casei, Kuzma însuşi ar hotărî dacă trebuie să ceară aici, şi n-ar lua mai mult decât are nevoie. Dar şi aici în casele unde-i ascund şi acolo unde lipsesc cu totul, el e în aceeaşi situaţie grea: îl întâmpină tăcerea, ce anume însă se ascunde în spatele ei – lipsa banilor, zgârcenia sau lipsa dorinţei de a-i înţelege necazul – asta nu mai ştie.

Şi, totuşi, Kuzma nădăjduia că într-adevăr totul o să fie altfel. Cineva o să ocolească răspunsul, dar altcineva o să se pună în situaţia lui şi o să rostească simplu şi uşor: „Mi se pare că noi avem cincizeci de ruble, le-am adunat să ne cumpărăm în vară motor, dar tu acum ai mai mare nevoie – ia-le!” Şi stăpânul îi întinde cu un gest firesc banii, iar el, tot firesc, ia în mână teancul subţirel şi cald al celor câteva bancnote, îl vârâ în buzunar fără să-i dea prea mare atenţie, apoi împreună cu stăpânul încep să tăifăsuiască despre ce se nimereşte şi niciunul dintre ei nu mai pomeneşte o vorbă, nici măcar în treacăt, despre bani.

Kuzma s-a dus mai întâi la Vasili, ca să-şi dea seama dacă se poate bizui pe ceva, voia să înceapă cu o izbândă, nu cu un refuz, ca să nu-şi piardă curajul când o să meargă mai departe. Şi nu izbutise nimic. S-a întors acasă şi nu s-a aşezat, ci s-a prăbuşit pe un taburet lângă fereastră, neştiind încotro s-o cârmească în căutarea banilor. Apoi şi-a amintit de frate-său şi s-a simţit mai uşurat.

Îşi dădea seama că şi la sat sunt bani, fie şi puţini, dar sunt. Fiecare vrea să trăiască la fel de bine ca alţii. Pentru asta, ca să adune bani pentru motocicletă, bărbatul

trebuie să umble cu ultima pereche de pantaloni şi să pună la ciorap rublele. Când adoarme, se visează cu motocicletă şi puţin îi pasă de peticele de pe pantaloni. Pe astfel de bani conta Kuzma. Care să nu-i ajungă omului pentru motocicletă sau pentru maşină şi să zacă nefolositori, fără să circule sau să facă vreun bine cuiva. Să fie oare cu putinţă ca oamenii să nu vrea să-i dea la timp banii, ca s-o poată salva pe Maria? Nu-i cu putinţă!

Cineva bătu în oblonul închis al geamului.

— Cine-i acolo? întrebă Kuzma ridicându-se.

— Kuzma, ieşi o clipă, se auzi din stradă.

Maria sări din pat, apăsându-şi speriată pieptul cu mâinile.

— Cine-o fi?

— După glas, parcă ar fi Vasili. Da' de ce te-ai speriat?

— Nu ştiu nici eu.

Vasili stătea în prag, iar statura lui înaltă, masivă, se desprindea din întuneric.

— De ce nu intri-n casă? întrebă Kuzma.

— A ieşit prost, rosti Vasili fără să răspundă. Ai venit, dar de vorbit n-am vorbit. De ce-ai mai venit?

— Ştii şi tu de ce.

— Ghicesc.

— Păi, asta-i. Ce să mai vorbim? Ştiu că n-ai bani, spuse Kuzma cu o umbră de speranţă.

— N-am. Muierea are pe undeva douăzeci de ruble, asta-i tot.

— Nu intri-n casă?

— Nu. În casă nu se poate discuta. Hai să stăm aici.

Se aşezară pe bancă la intrare, îşi aprinseră o ţigară, şi, privind în întuneric drept înainte, tăcură îndelung, dar tăcerea asta nu era apăsătoare, prudentă. Undeva, la dreapta lor, ardeau luminile satului şi se auzeau glasuri, iar uneori, de lângă club – râsete care izbucneau şi apoi

amuţeau numaidecât. Nu era târziu, dar satul se liniştise, nereuşind să se obişnuiască cu întunericul, care se lăsa devreme. Glasurile şi zgomotele se auzeau câte unul şi tot mai rar.

Terminară ţigările; le aruncară aproape în acelaşi timp, strivindu-le cu piciorul şi continuară să tacă. Apoi Kuzma rosti foindu-se uşor:

— Trăieşti, trăieşti şi nu ştii de unde îţi pică beleaua pe cap.

— Aşa-i, răspunse Vasili.

— Şi ieri totul era în regulă.

— Iar mâine vine altul la rând. Poate nu din satul nostru, din alt sat, şi pe urmă pică iarăşi pe satul nostru – pe mine sau pe altcineva. Aşa că trebuie să fim uniţi.

— De-a

— Evgheni Nikolaevici îţi dă, ştiu, da' mai sunt şi alţii, nu?

— Deocamdată nimeni. Vreau să mă duc mâine la Stepanida, dar n-o să fac mare scofală.

— La Stepanida? Vasili clătină din cap cu îndoială, tăcu, apoi continuă: Hai să mergem acum la ea. În doi o dovedim. E în brigada mea, poate că de faţă cu mine o să-i fie ruşine să refuze.

— Să mergem. Măcar să ştiu îndată la ce să mă aştept.

— Da' de unde ştii de Evgheni Nikolaevici? întrebă Kuzma pe drum.

— Mi-a spus muierea. Nici el, pesemne, n-a răbdat să tacă şi a vorbit. Cum să nu se fălească: doar se pregătea să facă o faptă bună!

— Eu acum sunt ca un cosmonaut, glumi fără veselie Kuzma. Oriunde merg, ştie tot satul.

— Păi ce-ai crezut? Când ieşi afară trebuie să fii atent să nu te fotografieze. Gluma-i glumă, dar banii tăi acum precis ţi-i numără tot satul.

— Acum nu-i nevoie să-i spunem Stepanidei de ce am venit. Te pomeneşti că de azi dimineaţă aşteaptă.

— O fi căutat şi loc unde să se ascundă.

Începură să râdă. Lângă Vasili, Kuzma se simţea mai uşurat, iar necazul nu-i mai stătea ghem într-un singur loc, ci se răspândise prin trup, devenise mai uşor şi parcă mai mlădios. Şi, cu toate că avea puţine speranţe să reuşească, Kuzma ştia că de la Stepanida o să plece amândoi împreună, că înainte de a se despărţi o să mai discute şi, probabil, o să se înţeleagă cumva asupra zilei de mâine. Asta îl liniştea, îl ajuta să nu se mai gândească întruna la acelaşi lucru.

Stepanida stătea într-o casă mare, clădită pentru două familii, împreună cu nepoată-sa, Galka, fiica soră-sii care murise.

Galka mergea pe şaptesprezece ani, era masivă şi o întrecuse demult pe Stepanida în înălţime şi în lăţime. Nu se ştie de ce nu se înţelegeau şi trăiau precum câinele cu pisica; atunci când nu le mai ajungea casă, dădeau buzna afară şi umpleau tot satul cu asemenea ţipete, încât câinii vecinilor se uitau la ele cu coada între picioare şi treceau pe partea cealaltă a uliţei.

Când bărbaţii intrară, Stepanida începu să se agite şi să bocească de bucurie, dar pe faţă îi apăru, şi nu i se mai şterse, o expresie atentă, care însemna: de ce or fi venit? Zâmbetul îi pierea întruna, dar Stepanida şi-l lipea din nou pe chip şi, continuând să se agite, aştepta. Bărbaţii se dezbrăcară şi se aşezară alături pe o laviţă. Auzindu-le glasurile, Galka ieşi dintr-o cameră, îmbrăcată într-o rochiţă scurtă, strâmtă, din care i se vedeau genunchii masivi, goi.

— Hop şi tu! se năpusti Stepanida la Galka, găsindu-şi de lucru. Uitaţi-vă la frumoasa frumoaselor! Măcar de s-ar fi îmbrăcat, să nu-şi arate ruşinea faţă de bărbaţi!

— Că ei n-au mai văzut! rânji alene Galka.

— Of, dezmăţato!

— Ce, tu nu eşti dezmăţată?

— Piei din ochii mei!

Galka ieşi, făcându-le eu ochiul bărbaţilor.

— A scos sufletul din mine, începu Stepanida să se plângă. Of, fată ca asta să nu-i dea Dumnezeu nimănui. Mi-a supt sângele!

— Da’ ce, tu ai sânge? strigă Galka. Ai zoaie, nu sânge!

— Poftim, o auziţi? îi spui o vorbă, iar ea îţi întoarce zece. Îi spui zece, şi ea o mie. Nici eu nu ştiu cum de mai îndur. Vedeţi şi voi ce pacoste mi-a picat pe cap la bătrâneţe!

— N-aveţi ce face şi de aia vă certaţi, spuse Vasili. Tu, Stepanida, spune-mi mai bine altceva: nu ne dai nimic?

Stepanida îşi miji, zăpăcită, ochii.

— Viclean mai eşti, Vasili!

— Ce viclenie-i asta? îţi spun de-a dreptul. Merg eu cu Kuzma şi ne gândim: singura nădejde e la Stepanida, dacă ea are ce pune pe masă, dă şi ultima bucăţică.

— Of, Vasili, da’ pentru omul bun sunt şi eu bună. Păi ce, când am, îmi pare rău să pun pe masă? De asta păstrez bucatele, că altfel îmi intră în casă un om de treabă şi n-am ce să-i pun dinainte.

— Asta aşa-i.

Adunându-şi poalele, Stepanida se strecură în beci şi de acolo le întinse o sticlă verde, stropită cu ceară roşie. Kuzma, care stătea mai aproape de beci, o luă şi, mijindu-şi un ochi, o privi în lumină.

— Asta e, îl încredinţă Stepanida.

— Cu asta ar fi trebuit să începi, se veseli Vasili, da’ tu te-ai legat de Galka.

— Nu-mi mai pomeni de ea.

Stepanida şterse sticla cu poalele, o puse în mijlocul mesei şi dădu fuga la magazie, pesemne să aducă

gustarea.

— Să nu pomeneşti de bani chiar de la început, îl preveni Vasili. Să aşteptăm să se pitească.

— Spune-i tu.

Galka intră în cameră şi văzu sticla pe masă.

— Oho, aţi şi îmbrobodit-o pe mătuşă-mea. Dibaci mai sunteţi!

— Da' rea mai eşti, Galka! se supără Vasili. Te-a întrebat cineva ceva? Eşti prea mică să discuţi cu mine pe tonul ăsta!

— Ia te uită! Şi cum ordoni să-ţi vorbesc? Cu „tăticule", sau cu „mămico"?

— Ce să mai discut cu tine! Parcă tu înţelegi?

— Atunci nu discuta. Eu nu m-am legat de tine şi tu mă jigneşti! Crezi că nu ştiu de ce aţi venit?

— Taci din gură! şopti Vasili.

— Aha, te-ai speriat! Nu te teme, că nu spun. Numai să nu faci pe nebunul, ai înţeles? Ba chiar vă şi ajut, dacă mă luaţi cu frumosul. îl privi pe Kuzma şi rosti cu glas înduioşat: Mi-e milă de tuşa Maria. Apoi îl privi din nou pe Vasili. Crezi că dacă eşti mai în vârstă, ai dreptul să ţipi la mine? Să ţipi la nevastă-ta! Nu sunt sluga ta.

— Straşnic mai ştii să urli, se minună Vasili, stăpânindu-se.

— Da, ţi-ai găsit naşul.

— Gata, destul, încercă Kuzma să-i potolească.

Stepanida veni în fugă şi începu să se agite în jurul mesei. Aşezându-i pe bărbaţi la masă, începu tânguirea obişnuită faţă de oaspeţi, care înlocuia rugăciunea.

— N-am mai nimic pregătit, mai mare ruşinea! Dacă ştiam că veniţi, mă pregăteam; da' aşa, am încropit ceva la repezeală. Ce ruşine…

— Tu, Stepanida, nu mai face pe sărăntoaca. Cu gustarea asta poţi chefui o săptămână, o linişti Vasili.

— Bine le mai ticluieşti tu, Vasili!

Turnară în trei pahare. Exact în clipa când ciocneau şi se pregăteau să bea, se amestecă şi Galka:

— Dar mie?

Stepanida sări în sus de mânie, repezindu-se la ea:

— Spuneţi şi voi dacă asta nu-i vrăjmaşă? Nu, că la aşa ceva trebuie să te pricepi! A picat nici mai devreme, nici mai târziu, taman la ţanc, ca să le strice oamenilor cheful! Vai de mine şi de mine! De ce m-o fi pedepsit Dumnezeu cu pacostea asta?

Galka, zâmbind ironic, aduse un pahar, îl puse în faţa Stepanidei şi luă paharul acesteia.

— Nu-l atinge, blestemato! Cu tine vorbesc, pune-l la loc!

— Dacă torni în celălalt, îl pun.

— Mi-e lehamite să mă sfădesc cu tine de faţă cu oamenii, că altfel ţi-aş arăta eu ţie cum să vorbeşti cu mătuşa-ta, te-aş învăţa eu minte…

— Ce spui!

— Of, blestemato! Of, blestemato! începu să se tânguiască Stepanida, însă turnă în pahar. Galka îl luă, îşi mai turnă din paharul Stepanidei, şi îl întinse să ciocnească.

— Nu-i cam devreme să bei la cot cu bărbaţii? nu se mai putu stăpâni Vasili.

Galka îşi miji ochii, fixându-l semnificativ cu privirea pe Vasili, dar acesta continuă:

— Mai ai caş la gură şi uite unde ai ajuns. Ce-o să faci mai târziu?

— Da, da, îi ţinu isonul Stepanida. Dacă nu dai nicio para chioară pe ce zice mătuşa-ta, ascultă măcar ce-ţi spun oamenii cu scaun la cap.

Dar Galka îl privea pe Vasili.

— Cară-te de-aici cu lecţia ta, spuse ea calmă. Ştiu carte şi fără tine, ai înţeles?

— Cum vorbeşti cu omul? se cutremură Stepanida.

Ce, ţi-e unchi ca să vorbeşti aşa cu el? Ţi-ai ieşit din minţi de-a binelea?

— Să tacă din gură că, de nu, vă arăt eu cine-i dumnealui.

Kuzma îl înghionti pe Vasili pe sub masă cu genunchiul, s-o lase în pace pe Galka.

— Stă omul liniştit şi nu ştie de unde îi pică beleaua pe cap, continuă Vasili, neputându-se opri numaidecât. Iar altul se umple de bani.

— Nu eşti tu ăla.

— Să mă ferească Sfântul.

— Da, şi te-ai lins pe buze când am venit în rochia cealaltă.

Băură. Galka îi făcu lui Kuzma cu ochiul şi arătă cu privirea spre Stepanida. Kuzma clătină din cap neobservat. Galka nu mai avea răbdare să vadă cum aveau s-o facă pe mătuşă-sa să-şi dezlege baierele pungii. Ce viperă! S-a oferit să-i ajute, dar are minte de copil; numai de n-ar strica totul cu trufia ei.

— Da’ tu de ce nu te-ai dus la club? o întrebă el cu tonul inoportun.

Galka îşi miji ochii.

— Vă stingheresc, sau ce? V-am spus că sunt alături de voi, dacă el – şi arătă spre Vasili – n-o să facă pe nebunul.

— Ce? Ce? Despre ce-i vorba? întrebă Stepanida ciulind urechile.

— Să trecem mai departe, i-o reteză Galka.

Kuzma încremeni. Era primejdios să discute cu ea. Fata habar n-avea că există şi manevre de învăluire, sau le socotea de prisos pentru mătuşă-sa, căreia, vezi Doamne, nu merită să-i cauţi în coarne, ci trebuie s-o înşfaci ca pe-o găină, când stă liniştită, şi s-o jumuleşti. Posomorându-se, Kuzma îi făcu semn să tacă. Galka se întoarse cu spatele.

— Da’ ce faci, mătuşică, nu-ţi termini paharul?

întrebă ea, luându-şi seama. Vrei să fii mai vicleană decât toţi?

— A, nu, cu noi nu merge aşa, se ridică Vasili. Ce faci, gazdă? Haide, haide. La noi nu se face aşa ceva.

— Vai, dacă mai beau, mi se face rău, începu să refuze Stepanida.

— Mă uit la tine, Stepanida, şi mă minunez: va să zică eu nu beau fiindcă vreau ca nici voi, oaspeţi dragi, care vă uitaţi la mine, să nu mai beţi. Asta vrei să spui?

— Da' ce spui, Vasili, de ce vorbeşti aşa cu mine? Aşa sunt eu? Bine le mai trânteşti. Păi ce, îmi pare rău de rachiu? Beţi-l tot, de asta l-am şi adus.

— Fără tine nu putem, tu eşti gazda.

— Îndată, îndată. Stepanida, zorindu-se, bău paharul până la fund. Tu, Vasili, m-ai jignit de-a dreptul. Acum numai la asta o să mă gândesc. Când e pentru oameni de treabă, nu-mi pare rău de nimic.

— Să vedem, spuse Galka.

— Ce să vezi, viperă?

Kuzma interveni grăbit:

— Pesemne că voia să meargă la cinema, dar n-are bani de bilet. Şi încă n-are cavaler, s-o ducă pe banii lui.

— Păi, pe iapa asta o lasă toţi proiecţioniştii să intre gratis. Tot satul îi face curte. Pe un om cumsecade nu-l lasă nici eu bani, da' ea dă din şezut şi n-are nevoie de ruble. E leită Vasilisa cea Frumoasă[1], nu-i trebuie binefăcător. De aia nici nu merg la cinema, fiindcă mi-e ruşine de oameni.

Galkăi începură să-i tremure nările, dar Kuzma nu-i lăsă vreme să izbucnească.

— Hai să mai bem un păhărel, spuse el. Să-ţi torn şi ţie, Galka?

— Dinadins o să beau, să crape de zgârcita ce e…

— Of, viperă ce eşti! Abia aşteaptă să mor eu, care de

1 Eroina unui basm popular rus (n.t.).

la nouă ani i-am fost ca o mamă. I-am dat de mâncare, am crescut-o, iar acum priviţi-o şi minunaţi-vă, oameni buni! Am făcut totul pentru ea şi n-am auzit o vorbă bună. Asta-i mulţumirea!

Stepanida se pregăti să plângă şi dădu să apuce poalele fustei.

— Ajunge, spuse Kuzma. Hai, Stepanida, să bem, ca să mai trăieşti o sută de ani, fără să cunoşti necazul.

— Ce-mi trebuie mie, Kuzma, să mai trăiesc o sută de ani? Sunt ostenită şi zău că mai bine ar fi să mor. De muncit nu mai pot munci, şi oamenii nu mă cred. Doar la înfăţişare sunt sănătoasă, dar pe dinăuntru totu-i putred. Uite că ea râde, dar cu vremea o să priceapă cum stă treaba. O să pricepi, drăguţo, şi n-o să mai râzi; glasul Stepanidei se înăsprise iarăşi.

— Câte zile-muncă ai avut anul ăsta, Stepanida? o întrebă Vasili.

— Două sute cincizeci.

— Păi n-ai muncit atâta.

— Sunt bolnavă, Vasili.

— Te întreb asta ca să-mi spui dacă nu eşti supărată pe mine care-s brigadier.

— Ce spui, Vasili, ce spui? Cum să fiu supărată? Unde aş mai câştiga atâta? Îţi mulţumesc.

— N-o să te ducă nimeni la conducere, fiindcă ai numărul minim de zile-muncă.

— Am, am. Acum sunt liniştită, nimeni n-o să poată spune nimic. Şi toate la tine, cu varza ta. O să mă rog lui Dumnezeu să-ţi dea sănătate, şi tu ai crezut că-mi pare rău după băutură. Of, Vasili, cum ţi-a trecut prin minte aşa ceva?

— Dar ştii tu, Stepanida, de ce am trecut pe la tine? întrebă Vasile.

— Nu-u. Stepanida, nemaiputându-se stăpâni, îi aruncă lui Kuzma o privire speriată. Am crezut că aşa, să

mai stăm un pic de vorbă.

— Se preface, spuse Galka fără milă.

Vasile o puse la punct:

— Mai taci din gură! O scoate ea la capăt şi fără tine. Să mai stăm de vorbă, se adresă el Stepanidei, asta se înţelege. Dar Kuzma şi cu mine avem o treabă cu tine. Ai auzit că Maria are lipsă mare în gestiune?

— De auzit, am auzit, mi-a spus cineva.

— Ajută-i, Stepanida. Treaba e serioasă: dacă mâine-poimâine nu adună banii, pe Maria pot s-o închidă. Şi tu, pesemne, ai bani.

— Vai de mine, da' de unde să am eu bani?

— Dă-le, Stepanida. Din tot satul, pe tine te rog. Asta-i situaţia.

— Îţi dăm înapoi repede, spuse Kuzma. După adunarea de dare de seamă, primim un împrumut. Nu cerem pentru multă vreme.

— Vezi că nu-ţi cere pentru multă vreme, continuă Vasili. Sunt oameni de nădejde, dă-le, Stepanida.

— Dar dacă aş avea, nu le-aş da, ce zici?

Galka începu să ţipe:

— Are bani, are, să n-o credeţi! Ai bani, mătuşă, strigă ea Stepanidei. De ce minţi?

— Ce, ai văzut tu bani la mine? I-ai numărat tu? sări în sus Stepanida.

— N-am văzut şi n-am numărat, dar ştiu că ai. Te spânzurai demult dacă nu-i aveai. I-ai fi furat. Eşti o chiaburoaică, mai rău chiar, ar trebui să te deschiaburească!

— O să-mi dai socoteală pentru vorbele astea! La tribunal o să-mi dai. O să răspunzi! se aprinse Stepanida.

— Vezi să nu mă sperii! Vedem noi cine o să dea socoteală. Chiaburoaico, chiaburoaico!

— Tăceţi odată! strigă Vasili. Se făcu linişte, apoi el continuă cu glas domol. Mai vezi şi tu, Stepanida, poate că

ai ceva. Mai vezi. Ştii şi tu că Maria are patru copilaşi.

— Lasă, Vasili, îl rugă Kuzma.

Galka îl privi şi, fără să-şi ascundă faţa, începu să plângă.

— Mi-e milă de tuşa Maria, începu ea să bocească. Lacrimile îi curgeau din belşug pe faţa masivă, roşie, şi se prelingeau pe gât. Stepanida, la rândul ei, se aplecă şi îşi şterse ochii cu poalele, apoi spuse:

— Mie Maria mi-e ca o rudă. Pentru ea aş da şi ultimul ban şi nu mi-ar părea rău. Mi-a făcut atâta bine!

Tăcură iarăşi. Stepanida se tot apleca întruna, îşi ştergea ochii cu poalele, parcă frecându-i ca pe nasturi, ca să-i facă să lucească. Se aplecase şi, de jos, aproape de sub masă, îi privea pe bărbaţi, parcă plângând cu suspine, parcă mugind.

— Ajunge, Galka, nu mai boci, spuse Vasili. E prea devreme s-o plângi pe Maria.

— Minte! Minte! începu Galka să ţipe iarăşi. Ştiu eu. Nu vreau s-o mai văd!

— Dacă nu vrei, cară-te de aici! o prinse din zbor Stepanida. N-o să plâng după tine. Cară-te chiar acum! Mi-ai mâncat sufletul!

— Hai să mergem, Vasili, spuse Kuzma.

— Să mergem.

Se îmbrăcară şi ieşiră. Din casa Stepanidei ţipetele se auzeau tot mai tare. Din amândouă capetele satului câinii începură să le răspundă, chelălăind vârtos. Mergând lângă Kuzma, Vasili ameninţă că o dă afară din brigadă pe Stepanida. Lui Kuzma totul îi devenise indiferent. Durerea pentru Maria şi pentru copii, care izbucnise la masă când începuseră să discute de bani, îi trecuse, iar lipsa în gestiune îi părea la fel de puţin înfricoşătoare ca şi lătratul clinilor. Fie ce-o fi. Kuzma simţea doar că a obosit şi vrea să doarmă, restul nu mai avea nicio însemnătate.

— Mâine trec pe la tine, spuse Vasili cotind spre casa

lui.

— Bine.

Kuzma rămase singur. Mergea spre capătul satului la casa lui cea nouă, pe care o clădise ca să trăiască şi să înflorească în ea. Satul aţipise, doar câinii mai lătrau unul la altul. Oamenii dormeau şi, odată cu ei, şi grijile lor, odihnindu-se pentru ziua de mâine, când aveau să înceapă iarăşi să se mişte încolo şi încoace. Deocamdată toate erau la locul lor, neclintite.

Kuzma ajunse acasă şi se culcă numaidecât. Adormi repede şi adânc, uitând în somn de toate de pe lume.

Aşa se încheie prima zi.

Trenul goneşte înainte, aruncând scântei tremurătoare şi străvezii în bătaia vântului. Apoi scânteile pier şi dincolo de geam rămâne un întuneric albicios, care părea că nu se scursese până la capăt. Se iveşte iarăşi o scânteie îndepărtată, singuratică, răspândeşte o lumină mohorâtă şi piere, iar după ea ţâşnesc deodată două, ba chiar şi trei împreună, luminează înaintea lor o fâşie mică de pământ, cu câte o căsuţă prizărită şi cu o stivă de lemne sau cu un colţ de şură. Dar fâşia se îndepărtează numaidecât, purtată de întuneric şi trebuie să aştepţi iarăşi scânteia următoare şi căsuţa următoare, fiindcă fără ele nu ştiu cum se face că nu te simţi bine.

Kuzma stă culcat şi se uită pe geam. A obosit să stea întins fără să se mişte şi să privească în întuneric ca la un perete, dar nu ştie ce mai poate face. E bine că trenul merge întruna, iar oraşul e tot mai aproape. Astfel, tot descoperind scânteile, poate să nu se gândească la nimic: e un joc ca să se înşele singur.

Răsucindu-se în pat, flăcăul scrâşni din dinţi în somn, iar bătrâna, care se mişca şi ea încet, deschise ochii şi se uită la ceas.

— Serioja, îl cheamă ea încet pe bătrân. Serioja, trezeşte-te.

— Nu dorm, răspunde bătrânul. Stau aşa, întins.

— E timpul să-ţi iei doctoria.

— Dacă-i timpul, dă-mi-o.

— Acum nu te doare?

— Nu, nu.

Kuzma se întinde pe spate; acum când bătrânul şi bătrâna au început să vorbească, poate să-i asculte şi să nu se mai holbeze pe fereastră. Auzind zgomot de voci, flăcăul se suceşte iarăşi şi, încruntându-se, se ridică în capul oaselor, lăsând picioarele să-i atârne.

— Oho! Flăcăul vede că bătrânul bea ceva dintr-un pahar. Moşul nostru a hotărât să se dreagă. Bravo!

— Tu nu te gândeşti decât la un singur lucru, îi răspunde bătrâna fără să se supere. Serioja şi-a băut doctoria cu apă, şi tu Dumnezeu ştie la ce te-ai gândit.

— Şi ce, poate că înainte vreme moşul a băut.

— Nu. Serioja, n-a băut niciodată mult.

De băut a băut, dar beat nu l-am văzut niciodată.

— Ehe, mai târziu toţi spun aşa. Dacă ajung la bătrâneţe, o să zic şi eu că n-am băut decât cvas.

— Spune-i tu, Serioja.

— La ce bun? răspunde cu bun simţ bătrânul.

— Ai dreptate. Acum ei nu pricep.

Altă dată, flăcăul s-ar fi luat probabil la harţă, dar acum nu-i arde de aşa ceva. Cu băgare de seamă, oftând şi gemând, se dă jos din pat şi recunoaşte:

— Mă doare capul de nu mai pot.

— Cum să nu te doară, drăguţule, dacă-l chinui atâta? zice bătrâna.

— Pe cine chinui?

— Propriul tău cap îl chinui.

Flăcăul zâmbeşte, vlăguit.

— Ciudată mai eşti! Spui că-mi chinui capul. Muierea mea mă cicăleşte cum că pe ea o chinui, iar tu zici că-mi chinui capul.

— A ce semeni tu acum? Că a om nu semeni nicicum.

— Asta se poate repara, mătuşico. Uite, Kuzma ştie pesemne ce înseamnă mahmureala de seară. Mai bine să mori decât să înduri aşa ceva. Flăcăul îşi încalţă încet cizmele, se îndoaie din şale anevoie şi bagă mâna în buzunarul hainei. O să-i spunem: Doamne fereşte, să nu-l deochi. Şi mergem mai departe. E o treabă cunoscută.

Flăcăul iese. Bătrâna clatină din cap în urma lui şi oftează. Kuzma observă în oglindă că bătrânul, urmărind-o cu privirea, zâmbeşte abia vizibil.

— Ce-i, Serioja? întreabă ea.

— Nimic, nimic.

— Am făcut ceva ce nu se cuvine?

— Nu, nu. Nu fi îngrijorată.

— Dacă nu-i aşa, spune-mi.

— Îţi spun neapărat, întotdeauna îţi spun.

— Da, da.

Lui Kuzma îi face plăcere să-i asculte discutând şi, totodată, se simte stingherit, de parcă ar fi auzit din întâmplare lucruri care se discută doar între soţ şi soţie. Închide ochii şi se preface că doarme, dar în curând îi e cu neputinţă să stea culcat aşa, ar vrea să se întoarcă pe o parte şi să privească undeva. Se foieşte ca un puşti, îşi apasă cu putere ochii. Şi deodată aude uşa deschizându-se. Dar încă n-a venit flăcăul, e controloarea.

— Beţi ceai? întreabă ea.

— Serioja, ceaiul, spune bătrâna.

— Aduceţi-l, aduceţi-l. Un ceai prinde bine.

Kuzma coboară din pat.

— Beau şi eu un păhărel, spune el.

— Neapărat trebuie să beţi, răspunde bătrâna. M-am gândit dacă să nu vă trezesc.

Instalându-se la măsuţă, beau ceai, iar bătrâna îl tratează pe Kuzma cu biscuiţi de casă. Kuzma are în traistă, sus, ouă şi slănină, dar nu se hotărăşte să le

scoată, se tot gândeşte că ar trebui, dar nu îndrăzneşte. Fireşte, ce să facă ei cu slănina lui? Sunt oameni inteligenţi şi vorbesc între ei de parcă ieri s-au întâlnit şi încă n-au reuşit să se giugiulească. Şi sunt în vârstă: bătrâna îi povesteşte lui Kuzma că se duc la Leningrad, la fiul lor care, de obicei, în fiecare vară venea la ei, dar acum a fost într-o delegaţie în străinătate şi n-a putut să-i înştiinţeze. Ea îi povesteşte lui Kuzma, iar el îi spune că se duce în vizită la frate-său, pe care nu l-a mai văzut de şapte ani. Bătrânul mai mult tace, dar ascultă cu atenţie. Kuzma se simte bine cu ei, stinghereala îi piere mai ales faţă de bătrână, care, după cum se dovedeşte, a crescut şi ea la ţară şi-i respectă pe ţărani.

Ea îi spune lui Kuzma că toţi oamenii se trag de acolo, numai că unii mai demult, alţii mai de curând şi că unii pricep asta, iar alţii nu. Lui Kuzma îi plac vorbele ei, îl priveşte pe bătrân să audă ce spune, însă bătrânul tace. Şi bunătatea omenească, respectul faţă de bătrâni şi dragostea de muncă îşi au şi ele obârşia la ţară, spune bătrâna, iar acuma priveşte şi ea spre bătrân.

— E adevărat, Serioja? îl întreabă ea.

— E cu putinţă.

Şi deodată vine flăcăul; îl auziseră cântând de departe. Închide după el uşa şi continuă cântecul:

Cea mai eu muieri de pe lume, Marea mea neagră, hei-hei.

Marea mea neagră, hei-hei!

— Bine-ţi stă! Bine-ţi stă! dă din cap bătrâna dojenitor. Cine te-nvaţă cântece dintr-astea?

— Da’ ce, nu-s cântece frumoase?

— Păi ce-i frumos aici?

— Termină odată, bunicuţo! Nu mai ştii de ce să te agăţi. Sunt cenzurate, fără înjurături. Poţi să le înveţi cântând. Flăcăul se aşază lângă Kuzma şi clatină cu putere din cap, parcă-l scuturã. Aproape că mi-am făcut norma,

comunică el vesel. Mă mai doare un pic, da' îmi trece. Cum spuneai, bunicuţo: îmi chinui capul?

— Chiar aşa e. Bei întruna. Şi nu ţi-e milă de bani.

— Banii-s un fleac, eu îi fac pe ei, nu ei pe mine.

— Şi banii trebuie să-i respecţi. Nu-i primeşti pe degeaba. Munceşti pentru ei, îţi cheltui puterile, sănătatea.

— Am mulţi bani. Banii, bunicuţo, mă iubesc. Sunt ca muierile: cu cât le dai mai puţină atenţie, cu atât te iubesc mai mult. Iar cel care tremură pentru fiecare copeică, n-o să aibă bani.

— Cum să nu aibă, dacă nu-i aruncă degeaba şi nu-i bea ca tine?

— Aşa. Ei pricep că-i omul calic şi salut!

— Nu înţeleg.

— Îţi spun precis. Bunicuţo, să ştii că şi banii înţeleg. La un zgârie-brânză doar fărâmituri se adună, dar la mine, care-s om simplu, şi banii vin tot simplu. Ne înţelegem între noi. Mie nu-mi pare rău după ei, şi nici lor nu le pare rău de ei. Au venit – s-au dus, s-au dus, vin iarăşi. Dar dacă încep să-i adun în puşculiţă, ei pricep imediat că s-au înşelat cu mine şi numaidecât mi se întâmplă ceva: fie mă îmbolnăvesc, fie mă scot şefii de pe tractor. Am studiat de-acum toate astea.

— Interesantă filosofie, remarcă bătrânul. Va să zică, fă-te om simplu şi ai bani.

— Nu-u, de ce? Trebuie să munceşti – răspunde serios flăcăul. Îmi place să muncesc. Scot pe lună două sute cincizeci, trei sute de ruble, şi iarna când începe corhănitul, patru sute. Nu se întrec mulţi cu mine. Dacă nu munceşti, de unde să faci rost de bani?

— Unde capeţi atâţia bani? nu se poate stăpâni Kuzma.

— La noi la întreprinderea de exploatare forestieră. Mecanizatorii noştri câştigă bine.

— Şi ce folos? spune bătrâna. Oricum, tot bei banii.

— Îi beau. Şi ce-i cu asta? Păi eu toată ziua stau în ger, în ploaie şi să nu beau? Ce viaţă mai e şi asta? Plus că am nevoie şi de odihnă.

— Pesemne că nevasta îţi cumpără în fiecare seară câte o sticluţă.

Flăcăul râde.

— Mă muşti, bunicuţo? Aş da orice pentru aşa o nevastă.

— Va să zică nevestei tale nu prea-i place când bei?

— E-adevărat, nu mă înţelege. Dar acum asta nu mai contează. M-am despărţit de ea.

— Te-ai despărţit?

— Da. Acum de curând. Ne-am despărţit şi am şi plecat.

— Dar de ce?

— E proastă, nu m-a înţeles. De aia. S-a născut în puf, trebuia să fac pe fata-n casă. Să-i fie de bine! Flăcăul se sumeţeşte. Sunt destule muieri pe lume!

— Dar nici uneia nu-i place, drăguţule, când bărbatul bea. Fiecare are chef să trăiască omeneşte. Iar tu vii acasă afumat, ba mai şi începi să arăţi ce eşti în stare, faci tărăboi, pesemne.

— Da’ de unde. Sunt liniştit. Dacă mă laşi în pace, mă duc şi mă culc. Dar când sunt beat, să nu mă baţi la cap. Nu-mi place. Dimineaţa, spune-mi ce vrei, îndur orice, da când sunt pilit e mai bine să-ţi ţii gura.

— Lipsa de respect faţă de femeie îşi are şi ea obârşia la ţară, îi spune bătrânul bătrânei.

— Nu, Serioja.

— Ce-i asta? întreabă flăcăul neînţelegând.

— Serioja spune că la oraş femeia e mai respectată decât la ţară.

— Da’ de ce trebuie s-o respecţi atât de mult? Că pe urmă ţi se urcă-n cap cu respectul ăsta. Ştiu eu. Trebuie s-

o ţii întotdeauna din scurt, să nu-i dai mai mult decât trebuie. Altfel, te simte slab şi eşti pierdut. Începe să-şi ceară drepturile şi îţi scoate sufletul.

— Singur ţi-l scoţi, spune bătrâna cu îndoială în glas.

— Cu mine-i altceva. Da' sunt alţii slabi de înger, ăştia o păţesc.

— Ce tot îndrugi acolo? Ce tot îndrugi? Uitaţi-vă la el, drăguţul de ocrotitor! Bea, dar tot femeia-i vinovată, spune bătrâna parcă indignată, parcă mirată. Poftim, acum ţi s-a îndeplinit voia, o să trăieşti singur.

— De ce singur? îmi găsesc eu una.

— Care femeie o să te mai ia pe tine, un beţiv?

— Bunicuţo, o dojeneşte mângâietor flăcăul. N-am decât să fluier… Lumea, bunicuţo, e plină de muieri de prisos. Au şi ele chef de viaţă. Femeile sunt slabe, nu-i aşa? Fără noi nu pot. Uite, eu sunt ţăran, dar când mă duc la oraş îmi găsesc întotdeauna o femeie. Se zice că trebuie să le dai bani sau altele – astea-s prostii, poate că aşa o fi fost înainte de revoluţie. Acum au conştiinţă. Le place să te porţi frumos, aşa-i? Poartă-te frumos, măgulеşte-le şi totu-i în ordine.

— Bine a făcut nevastă-ta că s-a despărţit de tine, spune bătrâna.

— Despre ce vorbeşti? se miră flăcăul. Că am înşelat-o? Asta nu-i motiv întemeiat. Toţi fac la fel.

— Nu-i judeca pe toţi după tine.

— Da' ce tot spui, bunicuţo? Uite, cineva mi-a dat să citesc ceva într-o carte. Acolo, scriitorul, nu mai ţin minte cum îl chema, scria că cel care, asta… nu şi-a înşelat nevasta, e un fel de prostănac, că nu arată interes faţă de viaţă. Păi, nu-i aşa? Aşa-i! Cu una singură ţi se face lehamite de viaţă. Te saturi.

— Serioja, tu auzi ce spune? întreabă zâmbind bătrâna.

— Aud.

— Spune-i tu.

— La ce bun?

— Nu, spune-i. El crede că aşa trebuie să fie. Nu ştie nimic.

— Asta-i treaba lui.

— Spune, moşule, ce te roagă ea. Îţi pare rău, sau ce? zice flăcăul.

— „Spune, moşule, ce te roagă ea”, îl îngână bătrâna. Moşul ăsta, uite-aici, exemplu viu în faţa ta, toată viaţa nu m-a înşelat niciodată, nici măcar o dată. Şi tu spui că toţi sunt la fel. Uite-l, e în faţa ta moşul ăsta, priveşte-l dacă n-ai văzut alţii.

Flăcăul îi face cu ochiul bătrânului.

— Crezi, bunicuţo, că eu aş recunoaşte faţă de nevastă-mea că s-a întâmplat vreodată aşa ceva? închipuindu-şi ce s-ar fi petrecut după asta, flăcăul hohoteşte cu gura până la urechi. Ce mai distracţie ar fi fost, ce mi-ar fi făcut…

Bătrâna îl priveşte zâmbind răbdător. Apoi spune, cu acelaşi zâmbet îngăduitor:

— Dar el, zău că nu m-a înşelat niciodată. De ce nu poţi crede aşa ceva?

Flăcăul continuă să râdă.

— De unde ştii, bunicuţo?

— Am încredere în el.

— A-a… ai încredere.

— Spune-i tu, Serioja. El nu pricepe nimic.

— Şi de ce s-o fi înşelat? îl întreabă pe flăcău bătrânul.

— Cum de ce?

— Da… de ce?

— Dumneata ar trebui să ştii mai bine. Bătrâna-i a dumitale, nu a mea.

— Tu de ce îţi înşeli nevasta?

— Fiindcă-i interesant.

— Ce-i interesant?

Flăcăul zâmbeşte mângâietor, mulţumit de sine.

— Totu-i interesant. Şi cum e muierea şi… în general… totul. Sunt fel şi fel de muieri.

— Iar lui Serioja i s-a părut interesant cu mine, spune simplu bătrâna. Cu altele nu i s-a părut interesant.

Flăcăul îl priveşte pe bătrân cu o curiozitate făţişă, ca pe un străin.

— Îl cred, spune el.

— Asta te priveşte.

Se lasă o tăcere în timpul căreia flăcăul îşi suceşte nelinişitit capul, privind când spre bătrână, când spre bătrân. Şi deodată îl observă pe Kuzma:

— Dar tu, Kuzma, ţi-ai înşelat muierea sau nu?

Kuzma zâmbeşte fâstâcit. În timpul discuţiei îşi adusese aminte, nu o dată, de Maria, simţind acut, până la durere, câtă nevoie are de ea. Tot ce aveau ei şi bun şi rău acum pierise undeva şi rămăseseră singuri, de parcă nici nu-şi începuseră încă viaţa, dar el, Kuzma, ştie că fără Maria nu poate trăi. Voia să-şi explice cum se face că oamenii se lipesc astfel unii de alţii, dar nu izbutea. Nu cumva doar copiii sunt cei care-i unesc ca nişte cuie? Nu. Mai înainte, când bătrânul şi bătrâna se dondăneau cu flăcăul, uitase de copii, ei rămăseseră undeva în urmă, iar Maria parcă stătuse tot timpul pe genunchii lui, astfel că-i simţea respiraţia şi auzise totul.

— Dar tu, Kuzma, ţi-ai înşelat muierea sau nu? întrebă flăcăul.

Iar Kuzma recunoaşte:

— S-a întâmplat o dată.

— Vezi, şi Kuzma… vrea flăcăul să spună ceva, dar Kuzma îl întrerupe:

— Stai puţin. La mine a fost altfel. Am trăit cu cealaltă înainte de război, dar fără cununie. După război, m-am luat cu Maria mea, dar o dată s-a întâmplat cu

cealaltă, în amintirea celor trecute. M-a întâmpinat într-o seară…

Bătrâna îl priveşte tristă pe Kuzma.

— Şi Maria dumitale n-a aflat?

— A aflat. M-a părăsit, dar am convins-o să se întoarcă, i-am făgăduit că n-o să se mai întâmple. Pe urmă nu s-a mai întâmplat.

— Dar pe noi ne crezi? întreabă bătrâna.

— Vă cred. Şi la ţară sunt oameni ca voi.

— La ţară! explodează flăcăul. Acolo totu-i în văzul lumii. Dacă un bărbat s-a uitat la muierea altuia, într-o clipă află tot satul. Oamenii se tem.

— Nu din pricina asta, obiectează Kuzma. Acolo se potrivesc în aşa fel, încât să trăiască împreună.

— Uite, şi eu cu Serioja am fost toată viaţa împreună, spune bătrâna şi-l priveşte pe bătrân. Unde s-a dus el, m-am dus şi eu. Iar dacă ne-am şi despărţit, asta n-a durat mult. Şi mie mi-era greu fără el, şi lui fără mine. E adevărat, Serioja?

— Ce rost are să vorbim despre asta?

— Eram încă tineri când am hotărât că aşa o să trăim, şi aşa trăim. Că o să întâmpinăm totul împreună: şi bucuria, şi necazul, şi moartea. Bătrâna vorbeşte calm, cu voce liniştită. Acum Serioja suferă de inimă, iar inima mea e sănătoasă, dar, oricum, amândoi avem doar o inimă bolnavă, inima lui Serioja.

— Nu cumva sunteţi, ăştia, cum le zice… baptişti? întreabă flăcăul uluit.

— Cum să fim baptişti? răspunde bătrâna râzând doar cu gura. Ai auzit, Serioja? Ne-a şi înscris la baptişti.

Şi trenul merge întruna, iar oraşul e tot mai aproape.

Ziua a doua a început dis-de-dimineaţă – copiii încă nu plecaseră la şcoală – cu sosirea lui moş Gordei. Moşul se aşează, ca întotdeauna, pe jos, lângă sobă, şi, în tăcere, îşi aprinse pipa, fără s-o lase din gură. Kuzma nu

deschidea vorba. Ce vine cu noaptea-n cap, n-are somn? Cine are nevoie de sfaturile lui, cui îi folosesc? Kuzma îşi aminti că în dimineaţa aceea, când se sculaseră, îi spusese Mariei să nu se jelească prea tare faţă de muieri pentru lipsa în gestiune; ea îi răspunsese însă mânioasă:

— Învaţă-mă, hai, învaţă-mă! Am ajuns tare firoscoasă, ştiu cum să trăiesc o mie de ani de-acum încolo! Toţi mă învaţă!

Apoi când copiii mai mari plecară la şcoală, iar Maria se apucă de treburile gospodăriei, Kuzma îl întrebă:

— Cu ce treabă ai venit la mine, moşule?

— Ha? Moşul începu să se foiască, să se ridice. Am aici, uite… şi-i întinse lui Kuzma nişte bani. Ieri am cerşit de la fiu-meu cincisprezece ruble, eu n-am ce face cu ele…

— N-am nevoie, moşule.

— Cum n-ai nevoie? se zăpăci moşul. Păi, de ce i-am adus? Nu te teme, nu i-am spus că-s pentru tine…

Stătea înaintea lui Kuzma cu mâna întinsă, din care ieşeau bancnotele de cinci ruble, făcute sul. Îl privea pe Kuzma cu teama că poate n-o să le ia. Kuzma le luă.

— Nu te teme, se bucură moşul. Dacă o să ai, mi-i dai înapoi, dacă nu, ce să fac eu cu banii? Sunt bătrân, gândeşte-te şi tu.

Se pregăti de plecare, ceea ce nu-i era în fire.

— Mai stai, moşule.

— Nu, am fugit.

— Moşule!

— A?

— Nu-mi mai aduce bani, nu-i nevoie.

— Cum aşa?

— Fac eu singur rost. Altfel te duce capul să aduni prin sat bani pentru mine.

— Dacă nu vrei, nu mai adun.

— Nu-i nevoie, moşule, nu-i nevoie.

Apoi veni în fugă acelaşi băieţel, vecinul lui Evgheni

Nikolaevici.

— Evgheni Nicolaevici mi-a zis să-ţi spun că se pregăteşte să plece la raion, iar deseară vine înapoi.

Kuzma întrebă:

— Da’ când se duce la umblătoare, nu-ţi porunceşte să povesteşti prin sat?

Băiatul o zbughi pe uşă, chicotind.

Apoi veni Vasili care spuse scurt:

— Îmbracă-te, mergi cu mine.

— Unde?

— La maică-mea.

Kuzma n-o mai văzuse demult pe mătuşa Natalia, de când, cu trei sau patru ani mai înainte, căzuse la pat. Nu-şi putea închipui că zace, că nu se mai grăbeşte nicăieri, că nu mai face nimic, ci pur şi simplu zace, ca toate bătrânele înainte de moarte şi se uită cu privirea pierdută la oamenii care vin să stea puţin de vorbă cu ea, că se întoarce cu greu de pe o parte pe alta. Toate astea i se potriveau oricui, chiar şi lui Kuzma, dar nu mătuşii Natalia. Pe cât îşi amintea Kuzma, ea făcea câte ceva în fiecare clipă, de parcă o întorcea cineva cu cheia, făcea faţă şi la colhoz şi acasă, lucra, pe an, câte şase sute de zile-muncă şi, singură, fără bărbat, îşi creştea cei trei copii, dintre care Vasili era cel mai mare. E puţin spus că era harnică, la colhoz oameni harnici sunt câţi vrei, dar mătuşa Natalia era unică. Nu mergea niciodată la pas, iar sătenilor, văzând-o cum goneşte pe uliţă, le plăcea s-o întrebe:

— Unde alergi, mătuşă Natalia?

Ea, din mers, le răspundea grăbită:

— Unde, neunde, de alergat trebuie să alergi.

Vorba asta se păstrase în sat, oamenii o repetă adesea, dar nimănui nu i se potriveşte aşa cum i se potriveşte mătuşii Natalia.

Colhoznicii îşi mai amintesc şi astăzi cum a făcut mătuşa Natalia căpiţe odată, la cositul finului. Căpiţele

astea au înfruntat după aceea orice ploaie, apa se scurgea pe pământ, iar ele, fără să se surpe, au dăinuit până în toiul iernii. Şi în afară de asta, mătuşa Natalia ştia să pescuiască la fel de bine ca oricare bărbat. Toamna, când ieşea la pescuit noaptea şi îşi aprindea smoală în barcă, bărbaţii vâsleau cât mai departe de ea, înjurând.

Nu învăţase să meargă la pas şi, pesemne, alergând cu ultimele puteri până la pat, căzuse. Şi iată că acum nu mai seamănă cu ea însăşi şi, parcă supravieţuindu-şi, fără să se mai scoale din pat, zace zi şi noapte într-o cămăruţă, despărţită pentru ea anume de camera mare. Vin bătrânele s-o vadă, stau, se jeluiesc de viaţă, iar ea, care toată viaţa n-a avut nici cinci minute pentru taifas, le ascultă ţinându-le isonul.

Când au venit Vasili şi Kuzma, mătuşa Natalia dormea şi nu i-a auzit. La o fereastră perdeaua era trasă cu totul, cealaltă avea oblonul pe jumătate lăsat, iar în cameră era semiîntuneric. Kuzma n-a desluşit-o numaidecât pe mătuşa Natalia.

— Mamă! o chemă Vasili.

Ea se trezi fără nicio mirare, de parcă îi aştepta, îi privi şi spuse:

— A venit Vasili. Iar celălalt e Kuzma. Demult nu te-am mai văzut, Kuzma.

— Demult, mătuşă Natalia.

— Ai venit să mă vezi? Bolesc. Nu mai ai ce vedea.

Slăbise mult, se scofâlcise, glasul abia i se mai auzea, vorbea încet, cu caznă. Faţa i se micşorase şi parcă încremenise: când bătrâna vorbea, trăsăturile nu i se clinteau şi nici chiar buzele, de aceea glasul nu părea să vină dinspre ea, ci de undeva de alături.

— Nu sunt tare bătrână. N-am împlinit încă şaptezeci. Alţii o duc mai mult. Dar uite că s-a terminat, spuse ea.

Dura mult până să rostească vorbele, astfel că,

ascultând-o, simţeai nevoia să-ţi găseşti ceva de lucru.

— Te doare tare? întrebă Kuzma.

— Nu mă doare deloc. Dar nu pot să umblu. Când mă ridic, nu mă ţin picioarele. Sunt slăbită.

— Dacă nu te doare, atunci odihneşte-te sănătoasă, mătuşă Natalia. Ţi-ajunge cât ai alergat. Acum odihneşte-te.

— Ce tot spui, Kuzma! Păi, mi-e dor să mă scol. Astă-vară mă dădeam jos singură din pat şi umblam pe uliţă.

— Dacă te-ai dat jos, înseamnă că o să te mai dai.

— Nu-u-u, nu mă mai dau jos. Suflarea mi se împuţinează tot mai mult.

Vasili îi întrerupse:

— Mamă, ai ceva bani?

— Am. Dar nu ţi-i dau, Vasili. Lasă-i să stea acolo.

— Dă-i, mamă. Nu-s pentru mine, sunt pentru Kuzma. Pentru Maria. Kuzma nu găseşte nicăieri.

Mătuşa Natalia întoarse ochii spre Kuzma şi-l privi clipind.

Kuzma aştepta. Vasili se ridică şi ieşi din cămăruţă, îi spuse ceva soră-sii, care locuia împreună cu maică-sa, şi se întoarse numaidecât.

— Banii ăştia îi aveam pregătiţi pentru când oi muri, spuse mătuşa Natalia.

Kuzma se miră:

— Ce, acum trebuie să plăteşti şi pentru moarte? Parcă întotdeauna a fost pe gratis.

— Nu-u. Ochii mătuşii Natalia luceau slab. Vreau să mă îngrop singură şi tot singură să-mi fac şi praznicul. Ca să nu iau de la gura copiilor.

— De parcă noi nu ţi-am face praznic, bombăni Vasili.

— Mi-aţi face. Dar eu îl vreau din banii mei. Ca să vină mai multă lume şi să-şi amintească mai mult de mine. N-am fost rea. Am făcut totul singură. Şi asta tot singură am făcut-o.

Odihnindu-se, tăcu şi rămase nemişcată. Kuzma se gândi că, pesemne, acum e timpul să se ridice, şi-l privi pe Vasili. Dar mătuşa Natalia întrebă:

— Maria plânge tare?

— Plânge.

— O să-ţi dau bani, dar eu mor curând… Şi atunci?

— Iarăşi începi, mamă, să vorbeşti despre asta, se încruntă Vasili.

— I-am dat de acum învoire, spune vinovată mătuşa Natalia, şi era limpede că vorbeşte despre moarte.

Kuzma tresări şi o privi cu teamă pe bătrână.

Moartea stă întotdeauna, în fiecare clipă, în faţa omului, dar se dăduse un pic în lături din faţa mătuşii Natalia, ca dinaintea unei sfinte, lăsând-o: în pragul care desparte lumea asta de cealaltă. Înapoi, mătuşa Natalia nu mai poate da, dar încă mai poate să nu meargă înainte; stă şi priveşte într-o parte şi-n alta. Poate că s-a întâmplat aşa, fiindcă alergând toată viaţa, mătuşa Natalia îşi istovise moartea care, acum, nu-şi mai poate trage răsuflarea.

Bătrâna îşi mişcă mâna şi arătă sub pat.

— Scoate-i, Vasili.

Vasili trase de sub pat un geamantan vechi, ponosit, în care găsi o legătură mică, dintr-o cârpă roşie. Ea o desfăcu şi spuse:

— I-am adunat vreme de mulţi ani. Trebuie să ţi-i dau. Cât pot, o mai duc eu. Dar tu, Kuzma, nu-i ţine mult. Nu mai am deloc vlagă.

— Mai bine înzdrăveneşte-te, mătuşă Natalia, rosti, fără să ştie de ce, Kuzma.

Ea nu-i răspunse.

— Şi când n-oi mai duce-o şi oi muri, dă-i banii lui Vasili. Dă-i deîndată. Ţi-i dau cu condiţia asta. Vreau să mor pe banii mei.

— O să i-i dau, mătuşă Natalia.

— La înmormântare o să vii? întrebă ea.

El se fâstâci.

— Vino. Bea şi pomeneşte-mă. O să vină multă lume, vino şi tu.

Ea îi întinse banii, iar el îi luă ca şi cum îi primea de pe lumea cealaltă.

Deşi Kuzma îi spusese mătuşii Natalia că Maria plânge, ea nu mai plângea. Tăcea. Acum, când o întrebi ceva, îţi răspunde în două-trei cuvinte şi tace iarăşi, ori nu-ţi răspunde, făcându-se că n-a auzit. Umblă, deretică prin gospodărie şi parcă nu vede nimic, ca şi cum cineva o conduce şi-i arată ce trebuie să facă. Apoi cade pe pat şi zace nemişcată. Copiii vin în fugă, cer de mâncare, ea se scoală şi umblă iarăşi, ca o lunatică, fără să ştie de sine.

Copiii s-au cuminţit şi ei, nu se mai zbenguie, nu mai ţipă. Trag cu urechea la fiecare vorbă a celor mari, şi aşteaptă să vadă ce-o să fie mai departe. Se aşază lângă mama lor şi o privesc, dar ea nu-i vede.

Casa e mare, nouă şi e linişte în ea, de parcă ar fi nelocuită.

Era mai bine să nu fi venit Kuzma acasă. Voise s-o bucure pe Maria şi-i arătă banii, pe care i-i dăduse mătuşa Natalia. Ea îl privi de parcă erau nişte hârtii oarecare şi plecă de lângă el. Kuzma aşteptă, însă ea nu spuse nimic. El înţelese că acum Mariei totul îi devenise indiferent. Ieri, în prima zi, când frica abia începuse s-o cuprindă, plângea şi-l ruga pe Kuzma s-o scape. Astăzi încremenise. Priveşte şi nu vede, aude şi nu înţelege. Asta, pesemne, o să dureze până când soarta ei o să se hotărască definitiv, până când o s-o aresteze sau o să-i spună că totul s-a sfârşit cu bine şi că poate trăi ca până acum. Atunci o să plângă iarăşi şi dacă totul se termină cu bine, sufletul ei o să înceapă să se dezmorţească puţin câte puţin. Trebuie s-o înţelegi şi pe ea.

Kuzma simţi că-i e peste putinţă să mai stea acasă şi plecă.

Ziua era posomorâtă şi slută, parcă pleoştită.

Era linişte, totul împrejur părea în paragină şi în neorânduială, de parcă stăpânul plecase şi încă nu se găsise altul. Chiar aşa era: nici toamnă, nici iarnă. Toamna se plictisise să mai stea, şi iarna încă nu venise. Deasupra caselor se târau pe furiş şuviţe de fum, neîndrăznind să se ridice spre cer, de parcă nu sosise încă vremea pentru aşa ceva. Câinii hoinăreau trişti prin sat, neştiind ce să facă. Copiii priveau pe fereastră, dar nu ieşeau pe uliţă, iar uliţa era pustie. Dincolo de sat se zărea pădurea fremătând, parcă orfană.

Toţi aşteptau ceva. Aşteptau sărbătorile când o să poată chefui. Aşteptau iarna, când începe alta muncă şi dau năvală griji noi. Aşteptau ziua de mâine, când o să fie mai aproape de sărbătorii şi de iarnă. Dar ziua de azi nu folosea nimănui, toţi abia aşteptau să treacă. Doar Kuzma, pentru care ea începuse cu o izbândă, aştepta ca izbânda asta să continue, se bizuia pe ea.

Kuzma mergea şi se gândea la cine-i mai bine să se ducă acum, dar nu se hotărî nicicum şi, ca să nu se întoarcă acasă, trecu pe la colhoz.

Preşedintele îl întrebă:

— Cum merg treburile?

— Parcă binişor.

— Ai strâns mult?

— Deocamdată puţin.

— Poţi spune cât?

— Dacă Evgheni Nikolaevici îmi aduce azi banii, am aproape două sute cincizeci.

— Asta-i tot?

— Deocamdată tot.

Preşedintele îşi aranja hârtiile pe masă şi era nemulţumit de ceva. Se încrunta, ofta. Închise cu zgomot o mapă, o dădu la o parte şi luă alta. Întrebă fără să se desprindă de hârtii:

— De unde vrei să faci rost de ceilalţi? Ai ceva perspective?

— Umblu, asta fac, ridică din umeri Kuzma.

Preşedintele se înfundă în hârtii şi tăcu. Kuzma, ca să nu-l stinghereascâ, vru să plece.

— Stai jos! îi porunci preşedintele.

Apoi parcă uită de el.

Kuzma stătea şi îşi amintea de luna septembrie a anului patruzeci şi şapte. Griul se copsese, secerişul era în toi, iar maşinile stăteau. Nu aveau combustibil. Preşedintele îşi petrecea cinci zile pe săptămână la raion, unde alerga de la Comitetul raional de partid la S.M.T. şi înapoi, obţinând prin toate mijloacele legale şi ilegale benzină, pe care după aceea maşinile o consumau în două zile şi se opreau din nou. Iar vremea era, ca la comandă, fără niciun nor. Grânele care nici aşa nu erau bogate, începuseră să se scuture. După tot ce înduraseră oamenii în război şi în ultimii doi ani de foamete, nu era plăcut să le vezi scuturându-se. Făcuseră rost de seceri, puseseră în funcţiune secerători trase de cai, dar mult poţi recolta când, după război, şi oamenii şi caii rămăseseră de trei ori mai puţini?

Diavolul făcuse atunci să tragă la mal acel şlep. Căpitanul, un bărbat gras ca o muiere, pescuia toată ziua cu pantalonii suflecaţi, iar seara aprindea focul pe mal şi începea să fiarbă borşul. Pe foc, ca să ardă mai bine, turna benzină dintr-un butoiaş. Acolo, la focul acela, veni şi preşedintele.

Se înţeleseseră repede. A doua zi, dimineaţa, rostogoliseră pe mal două butoaie de combustibil, iar şlepul plecase. În aceeaşi zi tractorul trăsese din nou combina pe câmp, iar Kuzma se dusese să transporte grâul. Faptul că benzina fusese cumpărată de la căpitanul şlepului, îl ştia tot satul, dar poate numai preşedintele îşi dădea seama ce poate păţi din cauza asta.

Îl arestaseră la începutul lui noiembrie, parcă aşteptaseră să termine campania de recoltare. Îi rugase să-l lase să petreacă sărbătorile acasă, dar nu-l lăsaseră. În sat, sărbătorile n-au mai fost sărbători. La început oamenii nu pricepeau: de ce? Doar nu furase benzina, ci o cumpărase şi nu pentru el, ci pentru colhoz, fiindcă la S.M.T. nu era, iar recolta nu putea aştepta. Apoi li se explicase: benzina era a statului, căpitanul şlepului n-avea dreptul s-o vândă, iar preşedintele n-avea dreptul s-o cumpere. Unii pricepuseră, alţii nu. La adunarea generală au ales o delegaţie de trei oameni, care trebuiau să intervină pentru preşedinte. Făcuseră tot ce putuseră: se duseseră de mai multe ori la raion, o dată chiar la regiune, scriseseră o scrisoare la Moscova, însă nu izbutiseră nimic, ba chiar poate că-i făcuseră rău preşedintelui, fiindcă fusese condamnat la cincisprezece ani. Avea de ce să te jeleşti.

Se întoarse acasă în cincizeci şi patru, după amnistie. Voiseră să-l numească din nou preşedinte, dar nu se putuse: fusese condamnat şi exclus din partid. A lucrat ca brigadier. Şi abia acum cinci ani, după ce se schimbaseră cam o duzină de preşedinţi, iar jumătate dintre oameni plecaseră din colhoz, au scris la comitetul regional, rugând încă o dată să fie numit preşedinte el, preşedintele. Atunci s-au învoit. L-au numit în vechea funcţie, tot toamna, după seceriş, ca atunci când îl arestaseră, de parcă nu se întâmplase nimic, afară de faptul că între aceste două toamne trecuseră zece ani.

Preşedintele se smulse din lectura hârtiilor şi strigă din uşă:

— Polina!

Intră Polina de la contabilitate.

— Polina, ia vezi, câţi bani primesc pe lună specialiştii? Cu mine împreună.

— Toţi la un loc sau cum?

— Da, toţi la un loc.

— Ţin minte şi aşa: şase sute patruzeci de ruble.

Preşedintele se gândi o clipă şi întrebă:

— Contabilul n-a venit?

— Nu, vine diseară, nu mai devreme.

— Bine, du-te. Dacă vine careva, să dea şi pe-aici.

— Cine?

— Toţi care vin după salariu. Spune-le că-i ceva urgent, altfel o să se aştepte unul pe altul. N-am timp să stau două ore.

Lui Kuzma îi spuse:

— Tu stai aici.

Şi se cufundă iarăşi în hârtii.

Începură să vină specialiştii.

Primul intră agronomul, care abia se întorsese de la tratament; în toiul campaniei de recoltare, îl doborâse un ulcer şi fusese într-o staţiune balneară.

Agronomul venise în sat acum doi ani de la Direcţia agricolă; îşi alesese de bunăvoie un colhoz îndepărtat, şi din cauza asta oamenii îl respectau, deşi, la început, îl întâmpinaseră cu neîncredere: stătuse în birou, fusese şef, dracu-l ştie, cum să vorbeşti cu el, o fi cumva unul dintr-ăia care, sub pretext că-s agronomi, vor să aibă puteri depline, aşa cum se trimiteau înainte vreme în fiecare colhoz. Apoi, observându-l, mai uitaseră de temerile astea: agronomul îşi iubea munca, vara, de dimineaţa până seara, era pe câmp şi foarte curând sătenii îl socotiră de-al lor.

El intră, dădu bună ziua şi-l privi întrebător pe preşedinte. Acesta-i spuse, fără să răspundă:

— Stai, jos, deocamdată mai aşteptăm.

Apoi veni în grabă veterinarul, care locuia în sat de atât de multă vreme, încât puţini îşi mai aduceau aminte că-i şi el specialist.

Veni zootehnista, o femeie zdravănă, cu voce bărbătească. Vorbea puţin, era liniştită, totuşi colhoznicii

se temeau de ea, de parcă ştiau că o putere şi un glas ca ale ei nu puteau rămâne multă vreme nefolosite şi acuş-acuş trebuie să facă o poznă.

Îl aşteptau pe inginerul mecanic. Preşedintele bombăni privind spre uşă:

— De ce nu mai vine odată? îi trebuie zece invitaţii!

În sfârşit se ivi şi inginerul mecanic, un flăcău care încă nu-şi scosese de pe reverul hainei insigna institutului. Mergând intenţionat ca un om obosit, care muncise în timp ce ei stăteau aici, se îndreptă spre canapea şi se aşeză pe marginea ei.

Specialiştii stăteau pe canapea lângă perete, iar Kuzma în faţa lor, lângă celălalt perete.

Se pare că abia acum înţelesese preşedintele că problema pe care se pregătea s-o rezolve împreună cu ei nu era simplă. Şovăia, fără să înceapă. Iar specialiştii simţeau asta şi tăceau.

În cele din urmă spuse:

— Iată de ce v-am cerut să veniţi. Mâine se dau salariile. Dacă diseară contabilul aduce banii, mâine aveţi dreptul să-i primiţi. Dar mai e o problemă. Preşedintele tăcu, dând de înţeles că nu-i un fleac. Vara şi primăvara v-am reţinut, nu o dată, bani. V-aţi descurcat cumva, aţi găsit posibilităţi. Cred că o să găsim şi acum o asemenea posibilitate, iar banii vă propun să-i dăm lui Kuzma. Ştiţi şi voi în ce bucluc a intrat. Trebuie să facă rost în trei zile de o mie de ruble şi de unde dacă nu-l ajutăm? Pe urmă o să-i dăm un împrumut, dar el nu poate aştepta până atunci. O să fie prea târziu. Dar noi ne descurcăm, n-o să pierim. Colhoznicii, vedeţi că se descurcă. Asta-i propunerea mea. Haideţi să hotărâm. Nu putem sili pe nimeni în problema asta.

— Da’ pe mine în ce situaţie mă pui? gemu Kuzma. Măcar să-mi fi spus că despre asta-i vorba.

— Pe tine nu te întreabă nimeni. Când o să te-

ntrebăm, o să spui. Preşedintele întoarse capul spre celălalt perete. Ei, ce ziceţi, tovarăşi specialişti?

Specialiştii tăceau.

Kuzma nu putea privi spre ei. I se părea că, de ruşine, devenise străveziu şi că înăuntrul lui se vedea tot ce-i jalnic şi ruşinos în om. Stătea în faţa lor ca la judecată şi nu ştia dacă vrea ca ei să-l achite, simţea doar ruşine, ruşinea amară şi înţepătoare a adultului, a omului vârstnic de acum. În clipa aceea, fără să se gândească ce avea să urmeze, voia chiar ca ei să-l refuze, fiindcă atunci nu le-ar fi fost îndatorat cu nimic.

Dar cineva spuse:

— Trebuie să dăm, fireşte.

— Trebuie să dăm, repetă ferm preşedintele. Vă spun: noi n-o să pierim, dar omul ăsta poate pieri. Voi v-aţi făcut, desigur, socoteli cu banii ăştia, dar în noiembrie om născoci noi ceva, ne-om strădui să scoatem ceva din bancă. Asta e. Deci mâine, va trebui să mergem să semnăm statul, iar banii îi dăm lui Kuzma. Cine nu-i de acord să spună acum.

— De acord, ce mai! răspunse agronomul pentru toţi. Ceilalţi tăceau.

— Atunci, Kuzma, vino mâine dis-de-dimineaţă şi-i iei. Polina spune că-s şase sute patruzeci de ruble. Pentru tine-s puţini, dar mai mulţi n-avem. Contabilului o să-i spun eu, o să ştie.

— Eu nu pricep: cum adică, trebuie să dăm tot salariul? începu să se frământe veterinarul privindu-i pe specialiştii de lângă el.

— Nu trebuie să dai nimic, spuse preşedintele aspru. Asta-i o treabă benevolă. Dacă nu vrei, ia-ţi banii. De ce ai tăcut mai înainte când s-a hotărât? Noi dăm toţi banii, tu faci cum ştii. Asta e.

— Păi, sunt de acord, simt de acord, se învoi veterinarul dând grăbit din cap.

— Chibzuieşte singur.

— De acord, de acord.

— Nu-mi trebuie tot salariul. Adresându-se preşedintelui, Kuzma se ridică. Ce-s eu, hoţ de drumul mare sau ce? Şi ei trebuie să trăiască, iar eu le iau toţi banii. Dacă am ajuns aici, dacă vă învoiţi, hai să iau o jumătate, iar cealaltă jumătate să vă rămână vouă. Acum se adresă specialiştilor: Facem aşa? Păi altfel cum? Va să zică, voi munciţi…

Preşedintele îl întrerupse:

— Tu să nu te târguieşti. Dacă îţi dau îi iei, dacă nu, la revedere, dar n-are rost să te târguieşti.

— Păi, am obraz sau n-am?

— Du-te dracului cu obrazul tău cu tot! Are obraz dumnealui! Şi noi, după părerea ta, n-avem? Mai bine te-ai gândi cum să faci rost de restul de bani, nu să discuţi despre obraz. Mult obraz ai adunat tu, că celorlalţi nu le-a mai rămas nimic. Crezi că o să-ţi aducă banii acasă? Aşteaptă tu mult şi bine! Uite că ai vrut să ai obraz cu Stepanida şi ce scofală ai făcut? Mulţi bani ţi-a dat? Preşedintele azvârlea enervat mapa cu acte dintr-un loc în altul. Vii mâine şi primeşti toţi banii, dacă nu, poţi să-i pregăteşti Mariei pesmeţi de drum. Şi dacă vrei să ştii, am şi eu nevoie de bani, dar ţi-i dau ţie, fiindcă eu fără ei mă descurc, dar tu pieri.

La fel şi ceilalţi. Dacă tu ai obraz, se mai găseşte şi la noi un pic.

— Dar eu…

— Gata! Destul cu vorbăria! Cine vrea, poate pleca.

Inginerul mecanic ieşi numaidecât. După el, se ridică zootehnista, îl întrebă încet pe preşedinte ceva în legătură cu ferma şi ieşi la rându-i. Veterinarul ieşi grăbit, privind cu coada ochiului în jur. Rămaseră în trei: preşedintele, agronomul şi Kuzma.

Kuzma se aşează iarăşi pe scaun, faţă în faţă cu

agronomul.

Tăcură.

Agronomul se ridică, îi strânse mâna în semn de rămas bun preşedintelui şi lui Kuzma, şi-i spuse acestuia arătând spre preşedinte:

— Să nu crezi că ne-a silit. A făcut bine. Ia banii ăştia, nu te ruşina. Consideră că sunt ai tăi.

Făcu un gest de îmbărbătare cu capul şi ieşi. Preşedintele observă că şi Kuzma sa pregăteşte să plece şi-i spuse:

— Aşteaptă-mă.

Îşi puse actele în birou, verifică dacă seiful e închis şi începu să se îmbrace.

Amurgise. La două-trei case se vedea licărind galben lumina, celelalte aţipiseră. Satul zăcea ca o şatră, aciuită lângă râu, venită de undeva şi care, după ce se va odihni, va porni mai departe.

Era ciudat să-ţi dai seama că sentimentul acesta provine din propria-ţi oboseală, că satul nu doarme, ci pur şi simplu aşteaptă să se sfârşească ceva trecător şi că oricum răstimpul dintre zi şi noapte nu-i nicăieri mai acătării; când se face întuneric deplin o să poţi să te apuci din nou de lucru, până la culcare să mai faci ci te ceva, dar acum trebuie pur şi simplu să aştepţi, aşa-i ora asta fluştur atică.

Merseră în tăcere şi doar când ajunseră lângă casa lui, preşedintele spuse:

— Hai să intrăm, dacă nu te grăbeşti.

Cotiră. Preşedintele împinse uşa şi aprinse lumina. Erau singuri în casă. Preşedintele scoase de undeva o sticlă începută, turnă câte o jumătate de pahar, aduse apă într-un ulcior. Arătă spre sticlă şi spuse:

— Spirt.

— De unde ai făcut rost?

— Îl ţin aici demult. În primăvară am fost la mină şi

am cumpărat o sticlă. A mai rămas un pic. Ei, hai să bem. Pentru Maria. Să nu ajungă unde nu trebuie.

La vorbele astea, Kuzma simţi că totul se topeşte înăuntrul lui; bău mai repede şi ucise, arse cu spirt, cele ce voiau să-l doară. Apoi bău apă, răsuflă adânc şi spuse liniştit, fără să sufere:

— Acum cred că am ieşit din impas. Zdravăn m-ai ajutat!

— Pe ticăloasa asta de Stepanida o strâng eu cu uşa. Acuşi începe anul, ameninţă preşedintele.

— Poate că într-adevăr n-a avut.

— Ce tot spui? Păi în septembrie i-am dat banii pe o vacă! Ce, mănâncă banii? îi ţine la ciorap, unde crezi că i-a ascuns?

Las-o-n pace. Aşa-i omul. Ce să iei de la ea?

— O strâng uşurel cu uşa, ca să priceapă. Banii ăştia o să zacă fără niciun folos şi ea nimic, nici vorbă să dea. Nici nu poate lua din ei, poftim! Şi doar sunt ai ei, dar acum, n-o să mai cumpere nimic cu ei. Altfel lumea vede şi pricepe că te-a minţit. Dar aşa, o să tragă din ei câte-o rublă. Şi-a născocit singură pedeapsa şi oamenii nu mai au încredere în ea. Mai ieftin i-ar fi fost să-ţi fi dat ţie banii. Dar nu, e calică din născare.

— S-o ia naiba! Nu m-am bizuit pe ea nicio clipă. Dar cu specialiştii nu m-am simţit în largul meu. Au aşteptat atâta salariul ăsta şi acum o să-l primesc eu. O să se supere pe mine, fireşte. Şi pe tine, tu i-ai pus.

— Nu-i nimic, se descurcă ei. Să zicem că te-ai duce mâine la agronom, dacă stai să socoteşti, are şi el nevoie de bani. Poate că ţi-ar da, dar puţini, pentru tine asta nu-i o rezolvare. Iar veterinarul nu ţi-ar da deloc. Dacă-l iei pe fiecare în parte, te refuză mai uşor. Da’ eu i-am luat pe toţi la un loc. Preşedintele zâmbi ironic. Ştiu că atunci când sunt toţi laolaltă nu-i atât de simplu să refuze, nimeni n-are chef să-şi dea arama pe faţă, dar când omul e singur, se

gândeşte mai mult la ale lui şi nu se vede că-i viclean, discuţia e fără martori. Asta s-a văzut demult.

— Păi chiar aşa e, se învoi Kuzma mirat.

— Aşa e. La noi în lagăr, când am fost închis, era un om ciudat, care scrisese despre asta un caiet gros din scoarţă-n scoarţă. Erau şi multe născociri acolo, dar asta îmi amintesc, o ştiam mai dinainte, din viaţă.

— Tot voiam să te întreb, spuse Kuzma. Când te-au închis, ai fost supărat pe noi sau nu?

— Pe cine, pe voi?

— Păi, pe mine, pe oamenii din sat. Ne-am folosit toţi de benzina asta, dar de condamnat te-au condamnat numai pe tine… Şi doar n-o făcuseşi pentru tine.

— De ce să mă fi supărat pe voi? Voi n-aveaţi niciun amestec.

— Păi, aveam şi n-aveam, asta după cum priveşti lucrurile.

— Lasă, Kuzma, făcu preşedintele un gest cu mâna. La ce bun să mai vorbim acum de asta?

Turnară restul în pahare şi băură. Preşedintele tăcea gânditor şi acum, roşu la faţă după băutură, nu mai semăna deloc a preşedinte: faţa îi era lipsită de voinţă, ¡buhăită, fără fermitatea dintotdeauna, iar privirea tristă. Dacă n-ar fi văzut că preşedintele nu băuse mai nimic, Kuzma ar fi zis că-i beat.

— Mă întrebi dacă am fost supărat ¡pe voi sau nu? spuse el apoi cu glas potolit, privindu-l pe Kuzma. Voi n-aveţi, desigur, niciun amestec. Poate că la început am fost un pic supărat ¡pe voi că vă zbăteaţi pentru mine fără niciun folos. Şi mă gândeam că n-o făcusem pentru mine, ci pentru colhoz, trebuie să ţină seamă de asta. Colhozul o să se pună chezaş pentru mine, o să mi se dea muncă obligatorie şi gata. Îmi ajungea şi asta. Şi la tribunal văd că mă bagă la sabotaj. Iacă – aşa. Preşedintele zâmbi, de parcă până acum se mirase. Pe urmă m-am supărat, dar de

altceva. Sunt, fireşte, vinovat pentru benzina asta, nu neg. Dar dacă stai şi te gândeşti, nu-s singurul vinovat şi, într-adevăr, n-am cumpărat benzina aia ca să sabotez. Nevoia m-a împins. Se scutura grâul pe câmp. Va să zică, cineva de mai sus e şi el vinovat, n-a urmărit cum stăm cu carburanţii, din moment ce nu se găseau. Dar nimeni n-a vrut să-şi asume vina, m-au osândit doar pe mine.

— Aşa-i.

— Când au început să mă cheme iarăşi să fiu preşedinte, mai întâi n-am vrut să primesc. Pe urmă m-am gândit: cu cine îmi fac toanele? Cu colhozul? El nu-i vinovat.

Cu statul? Asta mi-ar mai lipsi! Preşedintele tăcu o clipă şi adăugă zâmbind, dar ferm: Păcat doar că mi-au luat degeaba şapte ani din viaţă.

Acasă, pe Kuzma îl aştepta Evgheni Nikolaevici.

— Te-ai pus pe chef, Kuzma, te-ai pus pe chef. Stau eu şi mă gândesc: dacă nu vine muntele la Mahomed, vine Mahomed la munte.

— Mă aştepţi demult, Evgheni Nikolaevici?

— Păi, cam de multişor. Dar am hotărât să stau până la victoria finală. Aşa sunt eu: dacă am promis, trebuie să mă ţin de cuvânt. Mă duc eu azi la Casa de economii şi când colo, era închisă pentru renovare. Mă sucesc eu, mă-nvârtesc de la unul la altul, nu putem şi gata, zic ei. Dau fuga acasă la responsabil. Asta mă cunoaşte. Mi-au dat. Ai avut noroc. Kuzma.

— Ca să vezi cum s-a întâmplat!

— Da, da. Iar acum stau şi mă gândesc: poate m-oi fi dus degeaba, oi fi alergat în zadar? Nici urmă de tine nicăieri. Mi-am spus: poate o fi făcut rost? Dar am stat, nu m-am clintit. Dacă am promis, trebuie s-o duc până la capăt. Ca să nu fie cu supărare.

— Da’ ce supărare să fie, Evgheni Nikolaevici? îţi mulţumesc.

— Va să zică, ai nevoie de bani?

— Am nevoie, Evgheni Nikolaevici.

— Atunci ia-i. Poftim. E sumă rotundă, numără-i.

Kuzma luă de la Evgheni Nikolaevici teancul de bani şi-l vârî în buzunar.

— De ce să-i număr? Sunt toţi.

— Bagă de seamă, treaba ta. Eu n-o să te înşel. Cum am promis, aşa am făcut. Faci cinste.

— Asta se înţelege de la sine, Evgheni Nikolaevici.

— Ba nu, glumesc. Dar aşa se spune. După ce-o să se termine totul, o să putem bea, dar acum nu-i nevoie. Ştiu că fiecare copeică ţi-e numărată. Trebuie să avem obraz. Să ne ajutăm unul pe altul dezinteresat. Aşa cum se aliau odinioară cnejii ruşi împotriva polovţienilor, trebuie să fim şi noi uniţi împotriva nenorocirii. Ştii ce-i necazul ăsta al tău? Polovţienii, oastea polovţiană. Îţi aduci aminte din istorie? împotriva lor ne unim cu toţii, asemeni cnejilor ruşi. Să încerce acum să ne mai clintească cineva. Suntem mulţi, nu ne dăm bătuţi aşa uşor. Ce zici, Kuzma? Aşa-i?

— Aşa-i, începu Kuzma să râdă. Ia te uită cum ai chibzuit! Şi începu din nou să râdă.

Dintr-o cameră ieşi Vitka, îi privi şi zâmbi vesel.

— Aşa-i, Vitka? îi strigă Evgheni Nikolaevici. Aţi făcut la şcoală despre polovţieni?

— Aşa-i. Am citit o carte despre ei.

— Şi cum e? Seamănă cu ce-am spus eu?

— Seamănă.

— Vezi, deci, că ceva – ceva tot mai pricepe directorul vostru?

Vitka, fâstâcindu-se, se făcu nevăzut. Evgheni Nikolaevici oftă nu se ştie de ce, deşi pe faţa lui se vedea că-i pe deplin mulţumit de sine, şi se ridică.

— Trebuie să plec. Polovţienii ăştia ne dau şi nouă destul de furcă. Am obosit pe ziua de azi. Mă duc să mă culc.

— Ţi-am dat de lucru, Evgheni Nikolaevici.

— Nu-i nimic, nu-i nimic. Nu te mustru. Trebuia s-o fac şi am făcut-o. Eşti de-al nostru. Altă dată o să mă ajuţi tu pe mine. Când trăieşti alături de oameni, trebuie să fii om. Altminteri n-o să te respecte. Am dreptate?

— Ai dreptate.

— Păi vezi! Evgheni Nikolaevici privi împrejur. Maria e bolnavă, ce-i cu ea?

— E bolnavă.

— Ce are?

— O doare capul.

— Ei, asta nu-i grav.

În prag, Evgheni Nikolaevici întrebă încet:

— Cum stau treburile cu colhozul, ţi-au promis un împrumut?

— Mi-au promis.

— Aha. Ei, când o să ţi-l dea, o să-ţi plăteşti datoria. N-o să te îmboldesc. Ştiu că eşti om de cuvânt, nu pierd banii. Am plecat.

Maria şedea pe pat şi, ţinând pe genunchi un album vechi, ros pe la colţuri, privea fotografiile. Când intră Kuzma, ea tocmai se uita cum arăta acum vreo treizeci de ani: cu o coadă groasă, petrecută peste umăr, după moda de atunci, cu faţa rotundă, cu fălci proeminente – fată mare, bună de măritat, care nu ştia ce-i suferinţa şi plânsese doar cu lacrimi de copil, pentru fleacuri. Pe vremea aceea nu ştia încă nimic despre ea, decât cum o cheamă şi că se născuse şi crescuse în satul acesta, unde avea să trăiască şi mai departe. Nu ştia de război, de copiii ei, de magazin, de lipsa în gestiune, credea că pentru orice nenorociri şi chinuri sunt pe lume prea mulţi oameni pentru ca năpastele astea s-o lovească tocmai pe ea, o ţărancă ştearsă, şi respingea gândul că viaţa va fi grea, cu lacrimi şi necazuri. Iar acum, suferind, se desfăta privind-o pe neştiutoarea de atunci, o pizmuia şi îşi lua rămas bun

de la ea pentru totdeauna. Înainte vreme n-avea timp să-şi ia rămas bun de la toate câte le trăise, dar uite că acum îşi găsise vreme; stătea şi înţelegea că nu mai rămăsese în ea nimic din fetişcana aceea, în afară de nume şi de amintire, toate celelalte pieriseră fără urmă, ca în război. Iar la ziua de mâine îi era groază să se gândească.

Kuzma intră şi spuse:

— Azi a mers bine. Acum a mai rămas o nimica toată.

Maria nu răspunse. Puse albumul pe pervazul ferestrei şi ieşi. El nu se duse după ea. Stătea pe pat şi simţea că obosise. I se făcuse somn.

I se păru că cineva se uită la el, ridică privirea – era Maria. îl privea din camera mare, parcă aducându-şi aminte că el spusese ceva. Kuzma se duse în camera mare; Maria plecă la bucătărie. El simţea că ea se uită şi de acolo la el, ca şi cum nu-şi putea aduce nicicum aminte ce anume spusese el. Kuzma aşteptă, dar ea nu-l întrebă nimic.

Atunci el se dezbrăcă şi se culcă.

Ziua a doua se apropia de sfârşit.

Demult de tot, încă din tinereţe, Kuzma pricepuse că fiecare zi vine nu aşa, pur şi simplu la fel pentru toţi, ci doar pentru un singur om anume, căruia îi aduce numai izbândă. Dacă omul nu are noroc sau dacă vreme de două-trei luni duce o viaţă cu totul obişnuită, asta înseamnă că zilele care vin sunt ale altuia, iar ziua lui e undeva pe drum.

Aţipind, Kuzma ştiu precis că ziua de azi fusese a lui. Dimineaţă nu îndrăznise nici măcar să viseze la un astfel de noroc. Mai întâi, moş Gordei îi adusese cincisprezece ruble, mătuşa Natalia îi dăduse mai mult de o sută, apoi preşedintele îi adunase pe specialişti şi dintr-odată făcuse rost de o grămadă de bani, îi mai rămânea doar să se ducă mâine dimineaţă şi s-o ia, iar la urmă Evgheni Nikolaevici îi adusese suta promisă. Şi bine că se nimerise tocmai acum, când lui Kuzma i se părea că trebuie să iasă la

drumul mare şi să strige „ajutor”, fiindcă nu-i mai rămânea altă cale.

Kuzma adormise fericit, recunoscător zilei sale şi oamenilor pentru bunătatea lor şi pentru ajutor. Aşa adormise atunci, fericit, uitând că ziua lui trecuse de acum.

Aici, în tren, pe Kuzma îl trezeşte flăcăul în miez de noapte.

— Kuzma! Hei, Kuzma! Dormi?

— Ce vrei?

— Dă-mi o ţigară. Nu mai pot, vreau să fumez şi mi s-au terminat.

Kuzma se ridică puţin, pipăie cu mina în plasa metalică pe lângă perete după ţigări. Le întinde flăcăului. Acesta exclamă:

— A-ah ce bine. Credeam că mor.

Kuzma nu mai are chef de somn. Se dă jos din pat după flăcău. Bătrâna se trezeşte de şoaptele lor, priveşte împrejur ridicând capul.

— Dormi, bunicuţo, dormi, noi suntem, şopteşte flăcăul.

Ies pe coridor. Aici nu-i nimeni, domneşte o penumbră adormită, plăcută pentru noapte. Perdelele roz abia se leagănă la ferestre închizând întunericul, iar podeaua tremură uşor sub covor.

Îşi aprind ţigările. Stau faţă-n faţă la geam şi fumează: flăcăul trage grăbit şi zgomotos din ţigară, oftând de plăcere, iar Kuzma, calm, ca un om deprins să fumeze. Fumul se târăşte pe coridor spre capătul vagonului şi acolo, încolăcindu-se, piere.

Potolindu-şi setea dintâi, mistuitoare, flăcăul fumează mai domolit şi îl întreabă pe Kuzma:

— Nu te superi că te-am trezit?

— Păi, aproape că nici nu dormeam. Moţăiam şi eu aşa.

— Cum aşa?

— Ce să fac, am dormit mult ziua. Acum, mai am puţin şi ajung.

— Aha. Eu, întotdeauna când sunt mahmur, dorm rău.

Apoi, privind într-o parte, rosteşte cu o indiferenţă prefăcută:

— Da' nostimi mai sunt bătrânii ăştia. Ai observat?

— Da.

— Or fi într-adevăr aşa, sau se prefac?

— După părerea mea, aşa sunt, într-adevăr. Sunt fel de fel de oameni.

— Ea îi susură întruna: Serioja, Serioja. Îl mângâie pe cap, iar el rabdă, de parcă aşa trebuie. Eu aş muri de ruşine să-mi facă muierea aşa ceva şi încă faţă de lume.

— Pesemne că aşa sunt ei întotdeauna.

— El minte când spune că n-a înşelat-o niciodată.

— Cine ştie? Poate că nu minte. Eu cred că nu minte.

— Iar ea îl crede cu adevărat. I se vede pe chip. Ai observat?

— Da.

— Şi fiindcă-l crede, nu l-a înşelat nici ea. L-a aşteptat tot timpul războiului. Asta trebuie să te pună pe gânduri!

Flăcăul se opreşte, nu mai fumează. Strânge din buze gânditor şi adăugă:

— Pentru asta ar trebui să-i dea o decoraţie. Să se fi născocit o decoraţie specială pentru muieri.

Controloarea, auzind glasuri, iese din cămăruţa ei şi se îndreaptă spre bărbaţi. Se opreşte în tăcere alături de ei şi-i priveşte.

— Fumăm, îi spune flăcăul.

— Alt loc n-aţi găsit unde să fumaţi?

— Una-două, începi să ţipi. Aşa sunteţi toate! Poftim, ia exemplu, e aici o bătrână care toată viaţa n-a ţipat o dată la moşu' ei. Iar voi, din nimica toată începeţi să

lătraţi. Ce tagmă! De ce oare, înainte vreme, femeile erau altfel?

— Aşa, jigneşte-mă…

— Da’ cine te jigneşte? Puţin îmi pasă mie de tine! încerc să-ţi explic.

E drept că flăcăul nu vorbeşte pe un ton jignitor, ci mai curând pe un ton de om ofensat, care a îndurat multe. Iar controloarea, dându-şi seama, pleacă. Flăcăul îşi aprinde a doua ţigară şi se reazemă gânditor de perete. Kuzma, aducându-şi aminte, o ajunge din urmă pe controloare şi o întreabă cât mai e până la oraş. Trei ore cu totul. Acum nici nu mai merită să se culce. Se întoarce fără grabă, la flăcău.

Flăcăul priveşte undeva lângă Kuzma şi spune:

- Muierea mea a fost în general cumsecade. Da’ uite că n-am putut face casă împreună.

— Pesemne că tu eşti de vină.

— Cum să-ţi spun, Kuzma? Sunt şi nu sunt. Fireşte, am băut. Dar alta s-ar fi obişnuit demult şi am fi dus-o mai departe împreună. Ce, beau de unul singur? Se obişnuiesc şi muierile cu băutura. Mai bombăne un pic, aşa de formă şi pe urmă se împacă. Doar văd eu. Dar asta a făcut tărăboi, a vorbit de principii şi s-a cărat. Şi măcar dacă aş fi băut în fiecare zi. Dar nu-s alcoolic. Mai beau uneori, când sunt bine dispus, eu băieţii. Câştigam atât de mult, că ne ajungea pentru toate: şi pentru vodcă şi pentru casă. Îţi spun, a vorbit de principii. Trăgându-şi sufletul, flăcăul continuă mai liniştit: Bineînţeles că eu am fost prostul. Trebuia să fiu atent pe cine iau. Pentru alta eram bun aşa cum sunt, dar cu asta, uite că nu mă potrivesc, sunt de alt soi.

— Aveţi copii?

— O fetiţă. Merge pe patru ani.

— Atunci întoarce-te. Ce-o să facă fetiţa fără tată?

I-Au ştiu, asta nu-ţi pot spune. Muierea m-a mai

părăsit o dată, dar atunci am ştiut că se întoarce, că nu pleacă nicăieri. Nu pricep de unde am ştiut, dar am simţit că vine înapoi, că face dinadins, doar aşa, ca să arate de ce-i în stare. Şi mi-am zis: n-ai decât, treaba ta. Mă doare-n cot. Şi s-a întors. Dar acum nu mai simt asta. Pesemne că-i ceva serios. Se vedea şi pe faţa ei că-i serios.

— Şi tu n-ai încercat să discuţi cu ea?

— Nu. De îndată ce a plecat, mi-am luat concediu, m-am pregătit de drum şi valea! Dacă tu faci aşa, fac şi eu. Sunt şi eu ambiţios.

— De-a

Vagonul doarme. Ei discută în şoaptă, fără să stingherească pe nimeni, de parcă au rămas special aici de gardă, ca să fie cineva care nu doarme, ci meditează şi discută despre viaţă – altfel, dacă dorm toţi, pot să nu se trezească la timp. Una după alta se aud în noapte şuierăturile stridente ale locomotivei electrice, apoi se face linişte; acum trebuie să fii atent să asculţi dacă nu cumva începe să şuiere din nou. Noaptea totul e mai complicat, te nelinişteşte şi te sperie, ziua de mâine pare atât de îndepărtată şi încă nu se ştie dacă o să mai vină, dacă n-o să se frângă ceva în ordinea asta străveche a zilei şi a nopţii, dacă nu cumva o să se oprească în întuneric şi o să piară. Parcă poate spune cineva cu siguranţă că e imposibil?

— Mă gândesc şi altminteri, zice flăcăul. Singură cu copilul n-o să-i fie nici ei uşor. O să umble cât o să umble fără rost şi o să priceapă. E încă tânără, n-a dat de greu. Când femeile se ceartă cu noi, cred că nu le suntem de niciun folos. Se despart şi după aceea pricep cum stau lucrurile pe lumea asta. Pe urmă se răzgândesc şi vin să se gudure, să te îmbuneze. Omul are nevoie de o fiinţă lângă el. Ce-o să facă de una singură? N-o să poată îndura.

— De ce singură? zice Kuzma cu viclenie. Îşi găseşte ea pe cineva.

— Să-ncerce! se burzuluieşte flăcăul. Îşi găseşte mai mult de-o grămadă! Crezi că eu o să stau cu mâinile în sân? Că n-o să-l întreb ide sănătate pe niciunul?

— Păi, de vreme ce v-aţi despărţit…

— Atunci să plece, să n-o facă în faţa mea. Orice s-ar fi întâmplat, crezi că-i plăcut când altul trăieşte cu muierea ta, fie ea şi divorţată de tine? Parcă ţi-ar smulge o bucată de carne. La noi în sat, de pildă, nimeni nu îndrăzneşte să se lege de ea. Mă cunosc. Ştiu că n-o să rabd.

Flăcăul vru să arunce mucul de ţigară în găleata de gunoi, apăsă pe pedală, capacul sări în sus ou zgomot, nu se putu opri şi căzu înapoi zăngănind.

— Fir-ar al dracului! ocări el.

Controloarea apăru atrasă de zgomot, îi fulgeră cu privirea şi se făcu iarăşi nevăzută. În compartiment cineva începu să se zvârcolească, apoi se potoli – pesemne că se trezise şi aţipise numaidecât. Iar trenul merge mai departe ca şi până acum.

Flăcăul frământă mucul de ţigară în mină şi tutunul se împrăştie pe covor. Dându-şi seama, se apleacă şi-l adună de pe jos. Apoi ridică atent, cu mina, capacul şi vâră mucul în găleată. Tace posomorât.

E din nou linişte.

Şi nu se vede, nu se aude dacă vântul s-a potolit. Nu se vede încotro merge trenul şi nici dacă ai pământ sub picioare. E bine de cei care dorm. Când se trezesc, o să fie dimineaţă, poate chiar că o să fie soare. Când e soare, e mai multă linişte.

Kuzma se gândeşte că în curând urmează oraşul. Uite aşa ar merge întruna, să nu mai ştie de nimic; dar în curând ajunge la destinaţie şi se lămureşte totul.

Flăcăul îl întreabă deodată:

— Dracu’ ştie, nu cumva ar trebui să mă întorc? Femeilor le place când renunţi la ceva ispititor din cauza lor. M-aş duce şi i-aş spune: uite, aşa şi aşa. Ce zici,

Kuzma?

— Nu ştiu, spune Kuzma circumspect. Asta tu trebuie să hotărăşti singur…

— Mda. Ştiu că singur. De emoţie, flăcăul îşi trage nasul copilăreşte. Dracu' mai ştie… Şi în timp ce se gândeşte, trenul îl duce tot mai departe. Aşa că hotărăşte: Eh, acuma-i prea târziu. De vreme ce am plecat, trebuie să merg mai departe. Când mă întorc, o să se hotărască într-un fel. Şi dacă nu şi nu – nu s-a terminat lumea cu ea.

Flăcăul vrea s-o dea pe glumă: Păi dacă mă întorc, unde mai ascund banii? Trebuie iarăşi să-i beau. Mai bine călătoresc cu ei.

Apoi recunoaşte:

— Mă tot gândesc la bătrân şi la bătrână. M-am uitat la ei şi nu prea m-am simţit la largul meu. M-au înduioşat. Eu-s cam simţitor. M-am născut anormal cumva. Uneori, mă duc la cinema şi mai că nu plâng când rulează ceva de genul ăsta. Din pricina asta mă tem să stau în acelaşi rând cu băieţii. Mi-e şi ruşine: ei rid, iar eu strâng din buze ca să nu mă pun pe plâns. Am suflet de muiere.

Trenul se aude deodată scrâşnind şi începe să fâneze. Controloarea, cu un felinar în mină, se îndreaptă fără grabă spre ieşire: va să zică nu-i nimic grozav, ci doar o staţie. Flăcăul dă perdeaua la o parte şi se uită în întuneric. Vede nişte luminiţe şi spune:

— Şi acolo trăiesc oameni.

Acum, până la oraş a mai rămas o nimica toată.

Sosise cea de-a treia zi.

Kuzma se trezi liniştit şi mulţumit ca atunci când toate merg bine. Îi deşteptă pe copii să se ducă la şcoală, mai zăbovi un pic, se uită la ei cum se îmbracă, hârjonindu-se, se gândi ce-ar trebui să le spună în legătură cu banii ca să-i mai înveselească. Când se aşezară la masă şi Maria le turnă, ca întotdeauna, copiilor lapte, iar ei şi lui Kuzma ceai, Kuzma îi făcu lui Vitka cu ochiul, arătând spre

pahare:

— Hai să facem schimb.

Vitka se miră, tresărind vesel:

— Hai.

— Ce, n-avem lapte, că iei de la copii? Dacă ai nevoie, îţi dau! sări în sus Maria.

— N-am nevoie.

Kuzma nu se necăji defel pe Maria, ba chiar, în adâncul sufletului, era întrucâtva mulţumit că ea se supărase: dacă se poate supăra, se poate şi bucura, va să zică nu încremenise cu totul şi avea să-i treacă repede. Tot timpul cât au stat jos, el şi Vitka s-au uitat unul la altul conspirativ, iar Kuzma ştia acum că băiatul înţelesese, cum putuse, că totul merge bine. Vitka plecă la şcoală ţopăind.

Kuzma aşteptă să se lumineze de ziuă şi se îmbrăcă pe îndelete, stăpânindu-se să nu se grăbească. Ieşind, îi spuse Mariei:

— Mă duc să aduc banii.

Ea nu răspunse, dar el nici nu aştepta să-i răspundă; el trebuia doar să vorbească, pentru ca vorbele astea să rămână în mintea ei şi să lucreze.

Ziua se ivise mohorâtă, asemeni celei de ieri, care venise anume pentru Kuzma; rămânea de văzut dacă şi asta avea să fie tot a lui. Toate duc la aşa ceva. Mergând, Kuzma simţea cu ce greutate plăcută îi răsună paşii în trup1 şi cum trupul îi aşteaptă pe cei care urmează. Asta i se întâmpla adeseori când avea chef să meargă întruna şi se odihnea în timpul mersului.

Totuşi i se părea că ziua se iveşte prizărită, parcă de sticlă, dintr-o sticlă subţire, sfărâmicioasă. Se gândi că, aşa este, aşa-i vremea: nici toamnă, nici iarnă, toamna se poate frânge în fiecare clipă şi vine iarna. E de mirare că n-a nins nici măcar o dată. Acum nu-i mai rămăsese mult de aşteptat.

Când ajunse lângă birou, Kuzma auzi că-l strigă

inginerul mecanic, se apropie de el şi-i strânse mâna. Se simţi stânjenit: cum-necum, se duce să primească banii omului. Ce-i plăcut în asta? Ţi-e şi ruşine să-l priveşti în faţă.

— Te rog să mă ierţi, Kuzma, că vin la tine cu o rugăminte, spuse acesta. Ştiu că n-ar trebui, dar ca dracu', n-am putut născoci nimic altceva. Înţelegi, am invitat la mine un coleg, am învăţat împreună la institut, şi n-am bani. N-am cu ce să cumpăr o sticlă.

— Păi îţi dau! se bucură Kuzma. Ce, îţi ceri iertare pentru banii tăi? Asta mai lipsea!

— Da, dacă poţi, dă-mi vreo douăzeci de ruble. Nu cunosc pe nimeni pe-aici, n-am de la cine să împrumut.

— Îţi dau, îţi dau. Nici nu încape vorbă!

Intrară în birou, iar inginerul mecanic arătă cu capul spre camera unde se adunaseră specialiştii:

— O să fiu aici.

Kuzma se duse la contabil. Acesta, văzându-l în prag, se lăsă pe spătarul scaunului şi-l aşteptă să vină, arătând prin toată înfăţişarea că-l aşteaptă. Ca toţi contabilii, era meticulos şi zgârcit, iar Kuzma îşi dădu seama deodată că, fără să ştie de ce, nici nu-i trecuse prin minte că s-ar putea să nu primească banii; lucrul acesta era cel mai probabil, fiindcă erau puţini cei care izbuteau să-i primească de la bun început; contabilul socotea că nu-i destul să vină o dată şi-i punea să vină de câte trei, patru ori.

Kuzma se miră şi el de faptul că ieri, şi chiar azi dimineaţă, fusese convins că avea să primească banii.

Iar acum, apropiindu-se de contabil, se crispă, pregătit pentru tot ce-i mai rău.

— Noroc!

— Bună ziua, îi răspunse sfidător contabilul. Ai venit?

— Am venit.

— Vrei bani?

— Dacă-mi dai.

Contabilul, pe cât se părea, simţise că acum Kuzma pricepe cât de mult depinde de el, şi tăcu, aşteptându-l să înceapă să se frământe, apoi spuse:

— A intervenit ceva neplăcut. Se încruntă satisfăcut şi făcu o pauză. Nu ştiam că o să primeşti banii noştri. Eu mi-am încasat salariul şi l-am cheltuit.

— Cum l-ai cheltuit?

— Cum se cheltuie banii. La magazin. Pot să-ţi dau socoteală: i-am cumpărat nevestei o scurtă pentru iarnă, iar mie pâslari.

Kuzma pricepu, în sfârşit, şi dădu din cap.

— Dar restul? întrebă el.

Contabilului se vedea că-i face plăcere să nu răspundă numaidecât; tăcea, privindu-l pe Kuzma. Totuşi spuse supărat:

— Restul sunt în seif la Polina. N-au semnat toţi statul. Dacă Polina ţi-i dă pe răspunderea ei, n-are decât.

Kuzma se îndreptă spre măsuţa Polinei. Contabilul strigă în urma lui:

— Notează-ţi pe o hârtie cât ai de dat fiecăruia. O să trebuiască să-i dai înapoi.

¡Nemulţumit, îl lăsă să plece, părându-i rău că spusese atât de repede totul.

Polina spuse în şoaptă:

— Ţi-i dau, dar găseşte-i numaidecât pe zootehnistă şi pe veterinar şi spune-le să vină.

— Bine.

Ea începu să numere banii repede-repede, îndoind bancnotele, şi cu toate acestea operaţia dură îndelung – toţi erau în hârtii de trei şi de o rublă – apoi îi mai numără o dată. Kuzma stătea, se uita indiferent, fără să se frământe cum licăresc bancnotele în mâinile Polinei şi aştepta. Dându-i banii, ea îl întrebă cu acelaşi glas şoptit:

— Mai ai mult de adunat?

— Acum am iarăşi mult.

Kuzma îşi vârî banii în buzunare şi buzunarele se burduşiră. Le apăsă de sus în jos cu palma, apoi îşi aminti că trebuie să-i dea numaidecât douăzeci de ruble mecanicului şi scoase teancul de sus, în care erau hârtii de trei ruble; numără nu douăzeci de ruble, fiindcă nu-i ieşeau la socoteală în hârtii de trei, ci treizeci. Contabilul îl observa din colţul său cu o curiozitate rece, iar Kuzma, drept răspuns, îşi aţinti privirea asupra lui, până când acesta întoarse faţa. Contabilul se hotărî să-l pedepsească:

— Să nu-i bei.

— Ia mai du-te… răspunse Kuzma fără să se înfurie prea tare.

Intră în camera specialiştilor, unde se afla inginerul mecanic şi, încetişor, de parcă i-ar fi dat mită, îi strecură în mână treizeci de ruble. Fără să se întoarcă, acesta mormăi:

— Aha.

Pe coridor, Kuzma dădu peste nevasta veterinarului, dar nu observă că ea îl priveşte cu atenţia lacomă şi rea cu care urmăreşti prada. Vru să intre la preşedinte, aruncă o privire în biroul lui – era lume înăuntru – şi închise uşa. Ce să-i spună? Mai bine să se ducă acasă.

Ziua era la fel de mohorâtă şi nu apucase să se frângă, acum părea veştedă, din hârtie veche, străvezie, lipită. N-ai decât să o sufli şi îşi ia zborul, dar vânt nu era şi n-avea cine să sufle. Ceva foşni încetişor în preajmă şi se auzi zgomot, lătrături de parcă pereţii acestei zile de hârtie foşneau. Zarea era tulbure. Kuzma se gândi că ziua de azi venise anume pentru contabil, se potrivea cu mutra lui acră.

Banii din buzunare îl împiedicau pe Kuzma să păşească liber, aşa că îşi stăpânea paşii – nu umbla, ci ducea banii, de parcă aceştia s-ar fi putut vărsa. Ei nu-l bucurau: ceva se întâmplase cu bucuria şi ea nu mai licărea. Kuzma ştia că-i sunt necesari şi atât, dar nu încerca vreo satisfacţie sau încântare pentru faptul că-i

are. Voia să-i scoată mai repede, să-şi elibereze buzunarele.

Acasă, Kuzma aruncă banii într-o cutie mare de bomboane, pe care o adusese după război din Austria, şi puse cutia în dulap. Se simţi mai uşurat. Îmbărbătându-se singur, se gândi că acum nimeni din sat n-are atâţia bani câţi are el în cutia asta. Făcuse tot ce putuse, dar în celelalte două zile care-i mai rămăseseră trebuia să adune restul, până la o mie de ruble. Cum asta, nu ştia încă. O să născocească el ceva, nu se poate ca totul să se termine aşa. De vreme ce avea nevoie de o mie, o s-o agonisească el cumva. Numai nu acum, nu astăzi. Simţea că azi nu mai poate cere bani, că îşi cheltuise toate resursele şi trebuie să se odihnească.

În tindă se auziră paşi, dar Kuzma socoti că sunt doar aşa, pur şi simplu nişte paşi, fără să facă vreo legătură cu faptul că cineva umbla pe acolo. Şi când intră nevasta veterinarului, el se miră de unde apăruse. Îşi aminti numaidecât că nu-i găsise pe veterinar şi pe zootehnistă, nu le spusese să semneze ştatul.

Nevasta veterinarului stătea în uşă, iar colţurile buzelor strânse îi tremurau. Era uscăţivă şi urâţică, iar Kuzma, nu înţelegea de ce, adesea o compătimea. Ştia că nu se înţelege cu veterinarul şi, pe cât se părea, era o dovadă a ceea ce se întâmplă cu femeia când în familie nu există înţelegere. Mai mult din obişnuinţă decât conştient, o invită:

— Intră, de ce stai în uşă?

Ea nu se clinti din loc. Buzele începură să-i tremure mai tare:

Îşi noi ce ne facem, Kuzma? Te-ai gândit la asta? De ce faci aşa ceva?

Kuzma nu pricepu deîndată, iar când înţelese nu putu răspunde.

— I-am aşteptat o lună de zile. Glasul îi tremura, şi-l

stăpânea să nu se frângă, sau să se reverse. Avem cincizeci de rable datorie. Acum ce ne facem?

Kuzma se ridică şi scoase din dulap cutia cu bani. O răsturnă pe masă şi, mai întâi, găsi hârtia pe care notase salariile specialiştilor, apoi cu grijă, ca să nu greşească, începu să numere banii. Nevasta veterinarului se apropie, iar el, în timp ce-i dădea banii, o zări pe Maria, care se opri doar pentru o clipă şi trecu mai departe spre bucătărie. Kuzma se simţi scârbit şi ruşinat, de parcă i-ar fi furat Mariei banii ăştia, iar ea l-ar fi prins asupra faptului.

Nevasta veterinarului se făcu nevăzută.

Kuzma adună în cutie banii rămaşi, puse din nou cutia în dulap, dar la îndemână, nu atât de departe ca înainte. Când sunt atâţia bani în ea, fireşte, mai poate veni lume după ei.

Trebuia să mai aştepte. S-ar putea să mai aibă nevoie cineva.

Începu să aştepte.

De câteva ori trecu Maria pe lângă el, îl privi, dar el nu se întoarse.

Aştepta.

Trecu o oră, trecură două, iar Kuzma începu să se simtă neliniştit, întrebându-se de ce nu mai vine nimeni de atâta timp, dar în tindă se auziră din nou paşi. Acum îşi aminti: dacă se aud paşii, înseamnă că vine cineva. Nu aştepta degeaba.

Intră o fetiţă, fiica agronomului, iar Kuzma se gândi nemulţumit: de ce nu vin specialiştii înşişi, de ce trimit în locul lor nevestele şi copiii? Păi, fetiţa poate pierde banii. Şi pe urmă cine-o să fie de vină?

— Bună ziua, spuse fata cu sfială, privind furişat, pe sub sprâncene.

— Bună ziua, bună ziua, răspunse Kuzma şi se ridică să ia cutia. Bine că n-o împinsese la perete ci o pusese la margine.

— Nene Kuzma, începu fetiţa să vorbească repede. Spuneţi-i lui Vitka al dumneavoastră să nu se mai ţină după mine.

— Cum? Kuzma se opri, iar mâna întinsă îi căzu în jos.

— Spuneţi-i lui Vitka al dumneavoastră să nu se mai ţină după mine. Ne-au poreclit mirele şi mireasa. Băieţii nu mă lăsa-n pace. Strigă după mine: „Mirele şi mireasa au mâncat colastra”.

Kuzma începu să râdă neîncrezător.

— E cu putinţă?

— Da. De ce se ţine după mine? Eu i-am spus, dar degeaba. Să se ţină după altă fată.

— Ce ticălos! exclamă Kuzma râzând zgomotos. Se ţine după tine, zici?

— Da. Toţi râd de mine şi nu«vinovată.

— Vine el acasă şi-i dau eu două după ceafă! Se ţine după tine, ia te uită, golanul!

— Nu, spuneţi-i numai. De tată-său trebuie să asculte.

— Îi spun, îi spun.

— Eu am fugit, se scuză fata.

— Fugi şi să n-ai teamă: de acum n-o să se mai uite niciodată la tine. O să vezi.

Ea dădu afirmativ din cap, parcă înclinându-se şi ieşi în fugă. Kuzma, încă vesel, zâmbi ironic în urma ei, dar simţea că îl cuprinde iarăşi sentimentul acela de pustiu şi de îngheţ, care-l încercase înainte de sosirea fetei. Se uită pieziş la cutie şi se aşează. Ar trebui să numere banii, însă nu voia să se ridice din nou, se temea că-i rămăseseră tare puţini şi atunci avea să fie şi mai rău.

Se strădui să se liniştească singur, spunându-şi că nu mai departe de ieri nici măcar nu îndrăznea să spere că va avea atâţia bani. Nu se linişti. Hotărî că-i mai bine să se gândească la ceea ce avea de făcut. La cine se mai putea

duce, cui să-i mai ceară?

Apoi parcă uită că voia să se gândească la ce avea de făcut şi nu se mai gândi la nimic. Stătea lângă cutie ca un paznic atunci când hoţi nu sunt şi nici nu pot fi. Se frământa şi fuma.

Copiii veniră în fugă de la şcoală, iar Kuzma încercă să-şi amintească ce treabă avea cu Vitka, dar nu-şi aminti.

Copiii mâncară singuri, nici Kuzma, nici Maria nu intrară la ei.

În casă domnea liniştea şi teama, toţi sunt acasă, dar domneşte liniştea şi teama.

Înainte de a se însera veni în fugă, gâfâind, moş Gordei. îl strigă pe Kuzma, se învârti prin cameră, negăsindu-şi locul; în cele din urmă îi făcu semn să vină după el afară. În tindă îi şopti:

— Tu, Kuzma, nici n-ai nevoie de bani. Pricepi? Se poate şi fără bani.

— Ce-ai mai născocit, moşule? spuse Kuzma încruntându-se.

Moş Gordei începu să chicotească vesel.

— Ei asta-i, am născocit! Moşul nu născoceşte, ştie precis. Îţi spun eu îndată…

Kuzma tăcea.

— Păi, uite cum. Se poate şi fără bani. N-ai nevoie de nicio copeică. Iar de Maria n-o să se atingă nimeni. Şi o să fie drept şi după lege. Moşul îşi apropie faţa de a lui Kuzma şi şopti: Las-o grea şi gata. În lege scrie că pe gravide nu le bagă la închisoare.

— Ce spui, moşule! se trase îndărăt Kuzma.

Moşul continuă mai cu foc şi mai tare:

— Mi-a spus cineva de încredere, nu minte. E adevărul gol-goluţ. Las-o grea pe Maria şi gata. Îţi trebuie multă vreme? Ce zici?

— Pleacă de-aici, moşule, şi nu mai veni la mine cu de-alde astea! Ia te uită ce sfătuitor mi-am găsit!

— Cum? zise buimăcit moşul.

Kuzma se întoarse şi intră în casă.

— Eu îţi spun cum stau lucrurile şi tu strâmbi din nas! începu să ţipe moşul. N-ai decât, nu-i treaba mea. Dar să nu zici că n-am venit să-ţi spun!

Apoi Kuzma se răzgândi, iar propunerea lui moş Gordei nu i se mai păru năstruşnică. Dacă aşa stăteau lucrurile, fireşte, n-ar fi rău. S-ar rezolva totul dintr-odată. Auzise şi el că de gravide le e milă, nu le judecă, dar nu ştia cum se face că uitase de asta, pesemne fiindcă nu era sigur că-i adevărat. Unde sunt şase guri merge şi a şaptea, unde cresc patru copii e loc şi pentru al cincilea. Numai că acum e probabil târziu. Dacă ar fi ştiut dinainte… Trebuie totuşi să-i dea de înţeles şi Mariei. Nu, mai bine nu, fiindcă o să creadă că nu se rezolvă nimic cu banii şi atunci o să-i stea inima în loc. Şi aşa merge de parcă n-ar mai avea viaţă într-însa. Oricum o cârmeşti, tot rău nimereşti. Ce-i de făcut? La cine să se ducă mâine? La cine? La nimeni. O fi mai bine să lase totul baltă şi să se ducă dis-de-dimineaţă la frate-său? Dar o fi având bani? O să-i dea?

Poftim, ce dandana a ieşit!

Cea de-a treia zi s-a sfârşit. Vremea a trecut, şi ea a intrat în pământ, ca într-un mormânt, de nu-i mai poţi găsi nici oscioarele. Până la sosirea revizorului au mai rămas două, cel mult trei zile.

Seara, Kuzma a adormit, dar în toiul nopţii l-a trezit o maşină care a luminat camera cu farurile, iar lumina i-a alungat somnul. Kuzma se sculă şi se aşeză la fereastră. Afară se înstăpânise un întuneric dens, care învăluise orice suflare şi părea să nu aibă sfârşit. Ca să-şi alunge neliniştea ce începuse să-l cuprindă, Kuzma îşi aprinse o ţigară şi, fiindcă izbuti s-o aprindă, se simţi mai uşurat. Noaptea îţi trece prin cap fel de fel de gânduri, iată de ce se străduiesc oamenii să doarmă.

Apoi stătu culcat şi reuşi să aţipească. Avu un vis

interesant: se făcea că merge cu maşina aceea care-l trezise şi că adună bani pentru Maria. Maşina ştie singură unde sunt banii şi se opreşte, iar el doar bate în geam şi cere să i se aducă. I se aduc banii, iar maşina merge mai departe.

Se trezi din nou, dar noaptea nu se sfârşise, iar întunericul nu se clintise din loc. Începură iarăşi să-i treacă prin minte fel de fel de gânduri, iar unul dintre ele era tare neplăcut. Lui Kuzma i se păru că rămăsese singur în toată lumea asta mare şi chiar se gândi că nu-i mare, ci mică şi întunecoasă, de parcă nici n-ar mai exista lumină. Dar un avion începu să huruie, parcă sfărâmându-se în bucăţi, apoi tăcu brusc, ca şi cum se prăbuşise, iar Kuzma începu să aştepte celelalte zgomote, pe care le tăinuia întunericul. Multă vreme nu se mai auzi nimic; acum însă ştia că nu-i singur şi se putea gândi la altceva. De undeva din urmă, cu o durere surdă, ieşiră la suprafaţă gândurile despre Maria şi despre bani, iar în lanţ, ca o ultimă verigă, îşi aminti de frate-său. Şi Kuzma se hotărî: dimineaţă o să plece la el.

Dimineaţa, vântul bubuia afară în perete şi Kuzma începu să se grăbească. Îi spuse Mariei că se duce la oraş, iar ea, care în ultimele zile tăcuse şi încremenise, îşi spuse părerea: frate-său n-o să-i dea. Dar Kuzma nu mai avea altă cale. Maria, înţelegând că o să fie singură, temându-se că o să rămână fără apărare, repetă iarăşi şi iarăşi că frate-său n-o să-i dea, apoi începu să plângă.

Kuzma nu încercă s-o liniştească: las' să plângă, acum până şi lacrimile ei erau pentru el o alinare; mai bine aşa decât să tacă.

În autobuz stătu la geam şi privi cum îşi face de cap vântul. Kuzma înţelese că aşa trebuie să fie, că vremea nu poate fi frumoasă când el şi Maria dăduseră peste o asemenea belea, numai că vântul bătea cu atâta putere, încât Kuzma se sperie ca nu cumva s-o păţească şi mai rău.

Aşteptă toată ziua ca vântul să se potolească şi nu mai avea răbdare să vadă că se domoleşte; chiar cu ochii închişi vedea cum zvâcneşte şi geme pământul în bătaia lui.

Abia când se întunecă începu Kuzma să se liniştească. Acum nu ştia ce se petrece afară, nu ştia şi nu voia să ghicească ce-l aşteaptă de-acum încolo. Era mulţumit că poate să nu facă nimic, că trenul face totul pentru el. Kuzma se odihnea, dar asta era odihna inculpatului înainte de rostirea verdictului şi el simţea.

Ar fi vrut să meargă şi să tot meargă, dar trenul iată, îl adusese la oraş. Kuzma se gândea cu spaimă că acum va trebui să ceară din nou bani. Nu era pregătit pentru asta. Nu-i plăcea oraşul, se temea de el. Iar când trenul începu să frâneze îşi aminti de vânt şi se zgribuli, spunându-şi că totul depinde de vânt.

Kuzma coboară din tren şi încremeneşte de uimire: ninge. Zăpada cade pe pământ în fulgi mari, flocoşi, iar în penumbra dimineţii care se iveşte pământul începe să se albească.

Nici urmă de vânt. O linişte moale, nepământeană care se lasă pe pământ odată cu zăpada, acoperă şi înăbuşă zgomotele încă rare.

Străduindu-se să calce pe urmele altcuiva, ca să nu întineze zăpada, Kuzma trece peste şine spre gară. îl cuprinde sentimentul amar şi trist că nu poate ocoli ceea ce se petrece acum. Se sileşte să se convingă singur că n-a venit la un străin, ci la frate-său, dar imaginea acestuia ca salvator i se furişează tot timpul din gând, şi lui Kuzma îi rămâne doar cuvântul, prea scurt şi şubred ca să-l liniştească. Atunci se gândeşte la ninsoare, la faptul că zăpada e semn bun. Trebuie să fie, ninsoarea a ajuns acum şi în sat, iar Maria, cu ochii sclipind de speranţă, o priveşte ca pe o minune. Pesemne, ea socoteşte că el a ajuns acum la frate-său şi s-au învoit în toate privinţele, iar după asta,

ca un semn bun, a început să ningă, pentru ca ea să nu se mai frământe zadarnic. Poate că a ajuns şi ea la gândul ăsta.

Kuzma se îndreaptă spre staţia de autobuz şi, scoţând plicul cu adresa, întreabă cum se ajunge la frate-său. Oamenii îi arată autobuzul cu care trebuie să meargă. Kuzma se urcă în el. În autobuz nu e lume multă, fiindcă-i devreme, şi e duminică dimineaţa. Kuzma se simte singur de tot şi pierdut, de parcă n-ar fi venit din proprie iniţiativă, ci l-ar fi adus cineva. Gândul la bani i se pare un fleac faţă de ceea ce-l aşteaptă de acum înainte. Se uită la oameni – toţi privesc pe geam şi nu-i dau atenţie. Se ocărăşte în gând: cum de i-a trecut prin minte să se ducă la oraş pentru bani, oare chiar nu putea face rost la el în sat?

Apoi coboară din autobuz privind împrejur, ţinând în mână plicul ou adresa şi merge pe stradă. S-a luminat. De sus, zăpada cade fără întrerupere, îi cade lui Kuzma pe umeri, pe cap, împăienjenindu-i privirea, parcă împiedicându-l să meargă mai departe.

Kuzma găseşte casa lui frate-său, se opreşte să-şi tragă sufletul, ascunde în buzunar plicul cu adresa, ud de zăpadă. Apoi îşi şterge faţa cu palma, face ultimii paşi până la uşă şi bate. Uite că a ajuns, roagă-te, Mario!

Acum îi deschid uşa.

Bun de tipar: 23.02.1983.
Apărut: 1983.
Coli de tipar: 5, 66.
Întreprinderea Poligrafică „Crişana”.
Oradea, str. Moscovei nr. 5.
Comanda nr. 462/1982.
Republica Socialistă România